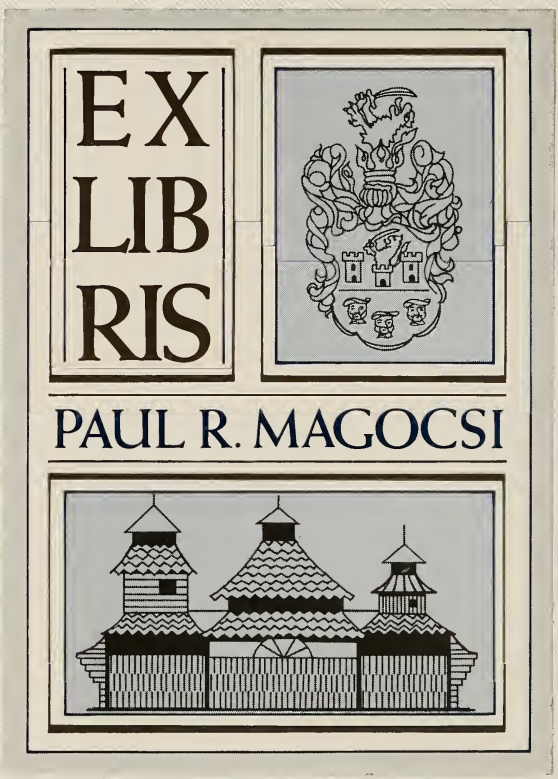
EX
LIB
RIS
PAUL R. MAGOCSI

Digitized by the Internet Archive
in 2016

https://archive.org/details/szemelvnyekmunkc00unse

SZEMELVÉNYEK

A

MUNKÁCSEGYHÁZMEGYEI NÖVENDÉKPAPSÁG

EGYHÁZIRODALMI KÖRÉNEK

MUNKÁLATAIBÓL.

KIADJÁK:

AZ EGYHÁZMEGYEI FTDŐ PÜSPÖKI HATÓSÁG ENGEDÉLYÉVEL,

AZ EGYHÁZIRODALMI KÖR 1887—88-IK TANÉVI TAGJAI.

Nyomatott Ungvárott,

Id. Fésüs József könyvnyomdájában. 1888.

Jelige: „Az erő az erőtlenségben fejlik ki".
Sz. Pál II. Korinth. 12, 9.

NAGYSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

FIRCZÁK GYULA

ÚRNAK,

MUNKÁCSEGYHÁZMEGYEI NAGYPRÉPOST-, BECSÜLETVÖLGYI CZ. APÁT-, ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ-, A HITTUDOMÁNYOK LICENTIATUSA-, A TUDOMÁNYOK- ÉS SZÉPMŰVÉSZETEK LELKES PÁRTFOGÓJA- ÉS AZ EGYHÁZIRODALMI ISKOLA VOLT VÉDNÖKÉNEK,

12 ÉVI VÉDNÖKSÉGE EMLÉKÉRE

őszinte, mély tiszteletök és törhetlen ragaszkodásuk jelcül

ajánlják:

a kör ez évi tagjai.

Az egyházirodalmi körnek ez időszerinti

VÉDNÖKE:

Jakovics János, munkács-egyházmegyei székes egyházi kancellár-kanonok és lelkész, papneveldei igazgató és a munkács-egyházmegyei ájtatos alapitványok kezelője.

IGAZGATÓJA:

Mikita Sándor, munkács-egyházmegyei áldozár, hittudor, az ungvári theologiai lyceumban a bölcsészet, az alap- és az ágazatos hittan ny. r.-, a patrologia, a latin ny. és a sz. szertartások helyettes tanára, papneveldei ideigl. h. tanulmányi felügyelő.

DÍSZTAGJAI:

Bacsinszky Ödön, c. kanonok, sztaunai ker. alesperes, sz. sz. ülnök, gk. lelkész Lyután.

Bugyis András, cz. prépost, főesperes, l. sz. plébános Ungvártt.

Danilovics János, munkács-e. m. olvasó kanonok, zámi cz. apát, püspöki külhelynök H.-Dorogon.

Drohobeczky Gyula, tanitó-képezdei igazgató, székes-egyházi karnagy, a „Kelet“ czimü hetilap szerkesztője Ungvártt.

Fejér Emmánuel, munkács-e. m. székes egyházi mester kanonok, e. m. tanfelügyelő Ungvártt.

Fenczik Ödön, gk. lelkész és lapszerkesztő Poroskón.

Firczák Gyula, székes egyh. nagyprépost, cz. apát, és országgyülési képviselő Budapesten.

Gebe Demeter, lyceumi hittanár Ungvártt.

Gebé Viktor, munkács-e. m. őr-kanonok, rocheniczi cz. prépost, püspöki helyettes Ungvártt.

Jámbor Antal, munkács-e. m. iskolás kanonok Ungvártt.

Matyaczkó Nándor, papneveldei lelkiigazgató Ungvártt.

Melles Emil, gk. lelkész és a „Gör. kath. Hitszónok“ szerkesztője Kis-Dobrán.

Mitrák Sándor, gk. esperes-lelkész Klenován.

Popovics Emil, papn. aligazgató Ungvártt.

Roskovics Emmanuel, főgymn. hittanár és tápintézeti igazgató Ungvártt.

Roskovics Ignácz, munkács-e. m. éneklő kanonok, lyceumi prodirector és hittanár Ungvártt.

Roskovics Ignácz, akademiai festész Budapesten.

Sass Bertalan, eperjes-e. m. székesegyh. mester-kanonok és lelkész Eperjesen.

Szabó Cyrill, munkács-e. m. áldozár és reáltanár Kassán.

Szaxun József, alesperes, sz. sz. ülnök és gk. lelkész Tőke-Terebesen.

Szilvay János, kiérd. alesperes, — gk. lelkész Turja-Remetén.

Tivadar András, nyiri kerületi alesperes, gk. lelkész Fábiánházán.

Turjay János, munkács-e. megyei czimz. kanonok, alapitványi pénztárnok Ungvártt.

Zloczky Theodoz, gk. lelkész Gerayesen.

Zsatkovics Kálmán, a magy. tört. társulat r. tagja gk. lelkész Sztrojnán.

RENDES TAGJAI:

Csopey Gábor I. é. h. h.
Csurgovich György II. é. h. h.
Danilovics István II. é. h. h.
Drohobeczky Cyrill II. é. h. h.
Dudinszky István III. é. h. h.
Firczák Sándor II. é. h. h.
Gorzó Jenő I. é. h. h.
Halaktovics Kornél I. h. h.
Holosnyay Elek II. é. h. h.
Homicskó Jenő II. é. h. h.
Karcub Endre II. é. h. h.
Kutka Izidor IV. é h. h.
Lupis Szilveszter II. é h. h. és sz. Bazil rendű növendék.
Lyachovics János IV. é. h. h.

*)Mattus Mihály III. é. h. h.
Matyaczkó György III. é. h. h.
Máthé Miklós II. é. h. h.
Nehrebeczky Endre III .é. h. h.
Orosz Gyula IV. é. h. h.
Polyánszky Gyula III. é. h. h.
Seregélly Emil I. é. h. h.
Seregélly Miklós III. é. h. h.
Stéfán Emil II. é. h. h.
Stéfán Tivadar III. é. h. h.
Suba György II. é. h. h.
Szabó András I. é. h. h.
Szabó Erászt II. é. h. h.
Szluk Gyula III. é. h. h.
Szluk János II. é. h. h.
Viszánik Mihály I. é. h. h.
Volenszky Nesztor III. é. h. h.
Volovcsák Miklós I. é. h. h.
Zombory Kornél III. é. h. h.

PÁRTOLÓ TAGJAI:

Bacsinszky Irén III. é. h. h.
Kávásy György nagyvárad-e. m. II. é. h. h.
Marinescu Aurel nagyvárad-e. m. I. é. h. h.
Máthé József III. é. h. h. és sz. Bazil rendű növendék.
Simsa Theodor I. é. h. h.
Szeremy Szilveszter, nagyvárad-e. m. I. é. h. h.
Szocska János IV. é. h. h.

TISZTVISELŐI:

Elnök: Kutka Izidor IV. é. h. h.
Titkár: Lyachovics János IV. é. h. h.
Főjegyző: Zombory Kornél III. é. h. h.
Főkönyvtárnok: Orosz Gyula IV. é. h. h.
Pénztárnok: Polyánszky Gyula III. é. h. h.
Aljegyzők: Holosnyay Elek II. é. h. h. / Szabó András I. é. h. h.
Alkönyvtárnok: Stéfán Emil II. é. h. h.
Az olvasó terem felügyelője: Csurgovich György II. é. h. h.

* Meghalt 1888. márczius 1.

Előszó a mélyen tisztelt olvasóhoz!

Haladni és művelődni, — tökélyesbülni és a nemzeti kulturát Nyugat szinvonalára emelni! . . A szózatok eme legdicsőbbjei járták és járják végig a Duna és Tisza délibábos tereit, kezdve Kárpát koszorus bérczeinek legészakibb tájaitól — — — le Adria kékelő tengerpartjáig. És a szózat, és a zengzetes jelszó a négy folyó mentében kedves viszhangra talál mindenütt!

Nincs középiskola, nincs felsőbb tanintézet, melynek kebelében kisebb-nagyobb irodalmi iskola, önképző-kör ne alakulna — ama nagy, ama dicső és magasztos czélból, hogy abban a tanuló ifjak, mint az édes haza leendő támoszlopai, műveljék a honi nyelvet, műveljék önmagukat az erényekben, a tudományokban és a szép művészetek külömböző ágaiban.

Hogy a nemzeti nagyság és a kath. Anyaszentegyház felvirágoztatásához legalább egy parányi porszemmel hozzá járulhasson: az ungvári növ. papság sem akart elmaradni a többi testvér-intézetektől; miértis a haza iránti lelkesedés nemes hevétől s a kath. Anyaszentegyház iránti szeretettől minden izében áthatva, az 1874—75-iki tanévben megalapitá az „ungvári egyházirodalmi kört“.

Már a harminczas és negyvenes években is volt az ungvári papnevelde ódon várfalai közt egy kisded csarnok, hol a munkácsi Sion ifju Levitái — kath. irányu szavalatok, — tudományos lapok olvasása és irodalmi szárnypróbálgatásokkal töltötték el szabad időiket.

E gyakorló iskola évkönyvei azonban — fájdalom — kivétel nélkül elvesztek; s ma, — mi késő unokák — apáink és nagyapáink dolgozatainak, legfölebb egyes elavult töredékeire akadhatunk rá.

Az ezernyolczszáznegyvennyolcz — és nyegyvekilenczediki szabadságharcz, a világosi szomoru katastropha, s az utóbb beállott zavargások sirját ásták a szép reménynyekre jogositó és már erősbülni kezdő gyakorló körnek.

Hogy a kör régi romjaiból, — hogy ugy fejezzem ki magam — rideg sirjából Phőnixként kikelhessen: ahhoz több, mint egy negyed század kellett. Csak hosszu 26 évnek leviharzása után sikerült a növ. papság zászlóhordozóinak ismét létesiteni és szervezni egy társulatot, mely a nemzeti irodalom fejlesztése, s a nemzet vallás-erkölcsi és kath. szellemű művelődésének fokozására egyesült.

Az 1874. és 75-iki iskolai tanévtől megszakitás nélkül működik a munkás testület. — És pedig kezdetben nsgos és főt. Seregélly Sándor kanczellár-kanonok és sz. Imréről nevezett tordai cz. apát, — majd nsgos és főt. dr. Tóth Miklós, utóbb eperjesi püspök, 1876. óta egész 1887. szept. 1-éig nsgos és főt. Firczák Gyula olvasó-kanonok és becsületvölgyi cz. apát oltalma alatt működött, 1887. szept. 1-től pedig nsgos és főt. Jakovics János kanczellár-kanonok védnöksége alatt működik.

1874. és 75-től fönn áll a kör, — és ma már örömmel konstatálhatjuk, hogy virágzik; ma már örömmel mondhatjuk, hogy szégyenkezés nélkül versenyre kelhet a többi testvér társulatok bármelyikével! Existentiája, jövője biztositva van, mert szilárd alapköveket raktak le elődeink, kikre mindenkor hálás szivvel s a kegyelet egy nemével fogunk visszaemlékezni.

Szikla kemény és ledönthetlen a talpkő, melyen büszkén áll a diszes épület, — az épület, mely daczolni bir minden vihar- és vészszel. Mi pedig mint ez épület lakói, — annak szellős ormán — dobogó kebellel tartjuk a lobogó zászlót, melyre föl van himezve a ragyogó szent kereszt, mely jelben: hiszszük, hogy győznünk kell!

Ez azon jel, melyen édes üdvözitőnk megváltá a bünös emberiséget; ez azon jel, mely Nagy-Konstantinnak diadalt szerzett; ez azon jel, melyben keresztény reményünk összpontositva van, — s melylyel munkához fogva, törekvéseinket biztos siker koszoruzza egykoron!

A társulat, — mely a megelőző évek szerint az 1887/88-iki tanévben is megalakult, — élén a lelkes és áldozatkész igazgató, dr. Mikita Sándorral — elszántan küzd, hogy czéljának és hivatásának férfiasan megfelelhessen; küzd, hogy a napjainkban mindinkább terjedő vallási közöny és erkölcstelenségnek utjába álljon; küzd, hogy a vallásos buzgalomnak gyarapodását elősegitse; küzd, hogy Isten és a hitben való bizodalmat megerősitse, s hogy Krisztus és a harczoló Anyaszentegyház tévmentes tanait a társadalom minden rétegében diadalra juttassa; küzd, hogy megedzvén és felvértezvén magát — egykor képes legyen csatát vivni a kath. egyház bőszült ellenségivel!

Ilyen a mi czélunk, ilyen a mi buzgó törekvésünk!

Hogy azonban munkálkodásunk- és törekvéseinknek irányáról a megyés püspök, Pásztélyi János Ő méltósága, a főt. egyházmegyei Clerus és a kath. értelmiség is tudomást szerezzen: az egyh. irodalmi kör tagjai — 1888. f e b r u á r 24-é n tartott 13-ik közgyűlésükön elhatározták, hogy ez évi munkásságuknak kiválóbb **egyháztörténelmi** termékeit sajtó alá rendezik; elhatározták továbbá, hogy e műveket a kör igazgatójának megbirálás végett beszolgáltatják, s végre elhatározták még azt is, hogy „e m u n k á t“ nagyságos és főtisztelendő Firczák Gyula káptalani nagyprépost és országgyűlési képviselő urnak ajánlják, — mint, a ki nevezett körnek 12 éven áldozatkész v é d n ö k e és tetterős támogatója volt, és pedig a következő tartalommal:

1. „Feszületkép előtt“ költemény irta: Máthé Miklós, II. éves hittanhallgató.

2. „Origenes élete, művei, tana és jelleme“ tanulmány, irta: Volenszky Nesztor, III. éves hittanhallgató.

3. „Nazianzi sz. Gergely és az Arianismus Konstantinápolyban“ költemény, irta: Csurgovich György, II. éves hittanhallgató.

4. „Nagy sz. Bazil és Valens császár“, történeti elbeszélés, irta: Polyánszky Gyula, III. éves hittanhallgató.

5. „Aranysz. sz. János és Eutropius“ költemény, irta: Csurgovich György, II. éves hittanhallgató.

6. „VII. sz. Gergely pápa“, jellemrajz, irta: Zombory Kornél, III. éves hittanhallgató.

7. „Sz. Ágoston megtérése“ költemény, irta: Csurgovich György, II. éves hittanhallgató.

8. „Aquinói sz. Tamás“ tanulmány, irta: Seregélly Miklós, III. éves hittanhallgató.

9. „Julián halála“ költemény, irta: Kutka Izidor, IV. éves hittanhallgató.

10. „XIII. Leo pápa élete és működése“, irta: Csurgovich György, II. éves hittanhallgató.

11. „Óda XIII. Leo pápa aranymiséjére“, irta: Csurgovich György, II. éves hittanhallgató.

12. Függelék a „Firczák“-ünnepélyről. a) „Megnyitó beszéd“, tartotta: Kutka Izidor, IV. éves hittanhallgató. b) „Búcsu hangok“, Firczák Gyula Ő nagyságához, költemény, irta: Csurgovich György, II. éves hittanhallgató. c) „Zárbeszéd“, tartotta: Kutka Izidor, IV. éves hittanhallgató.

* * *

Ime — ez azon programm, melylyel a küzdtéren megjelenünk, — ime — ez azon programm, melynek tartalmából magasztos czélunk, — katholikus irányunk — és buzgó törekvésünket — tenmagad megitélheted kedves olvasó!

Isten velünk!

Kelt Ungvárott, 1888. február 24-ik napján, az egyh. irod. kör XIII. rendes közgyűléséből.

Az egyh. ir. iskola e. i. tagjai.

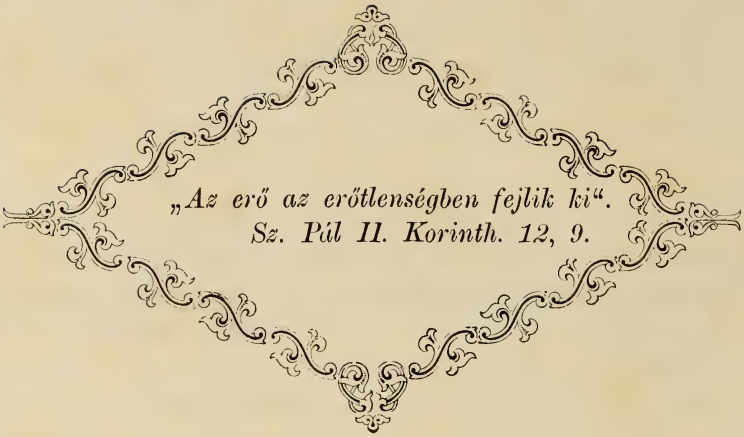
„Az erő az erőtlenségben fejlik ki".
Sz. Pál II. Korinth. 12, 9.

I.

Feszületkép előtt.*)

A nap lement, éj fátyola borong a föld felett;
Eszméknek éje tölti el borongó lelkemet.

Feszület mellé térdelek e vészes éjjelen
S vélem: a képen fény ragyog az Istenemberen.

Oh fény világits énnekem és űzzed szerteszét
A kétkedést, a vágyakat, szivemnek éjjelét!

Mert, mintha a sötét pokol még vigyorogna rám,
Mert, mintha e szent jelben én nem is győznék talán?!

Köröttem, mint a méhraj, zsibong az éj hada
Előidézni ujra azt, ami elmult vala.

Oh szentek szentje Jézusom, győzelmes Istenem
Akaratom s az ördögök tusáin légy velem!

A csodás fény ragyog felém, biztatgat ngájasan
S a szivnek és léleknek im' megenyhülése van.

Sötét hatalmak innen el, itt a kereszt ragyog!
Fogadj Megváltó Istenem, én a tied vagyok!

*) Megjelent a „Szépirodalmi Kert-"ben 1887. 31. szám.

II.

Origenes élete, művei, tanrendszere és jelleme.

(Tanulmány.)

Egyptomban, hol a Nilus folyó a középtenger partján két ágra oszolva, a Delta tartományt képezi, alapitá N. Sándor Alexandriát. E város egy részről kedvező fekvésénél fogva, másrészről pedig mint a világkereskedelemnek központja, nagy gazdagságra tett szert. Ehhez járult, hogy a tudományokat s művészeteket pártoló Ptolomaeusok uralma alatt a műveltségnek is magas fokára emelkedett. — Majd a lakosság gyakori érintkezése a különféle nyelvü nemzetekkel és megismerkedése az idegen népek vallás-erkölcsi és társadalmi viszonyaival csak növelték Alexandria fényét s dicsőségét, melyben Európa, Ázsia s Afrika népei is vetélkedve kivántak részt venni, — minek nagyon természetesen az lett az eredménye, hogy Alexandria lakossága is a legkülönfélébb vallásu, erkölcsü és természetü népelemekből alakult össze, a melyeknek mindegyike saját vallása és szokása szerint tisztelhette Istenét avagy isteneit. — Ily körülmények között az erkölcsiség sem állhatott Alexandriában valami erős lábon, — és a hires város minden dicsősége és gazdagsága mellett sem kerülhette volna el a romlást, ha meg nem menti őt a legtisztább erkölcsöket hirdető tan, az Üdvözitő szelid vallása, melyet sz. Márk Evangelista, sz. Péter Apostol kedves tanitványa terjesztett ott el az I. század közepén. Az elvetett mustármag csakhamar növekedni kezdett.

A hivők számának gyarapodásával azután be kelle látniok a kereszténveknek, hogy nekik olyan városban, hol a pogány isko-

---

Források: *Dr. Alzog János: „A Patrologia kézi könyve". I. r. (ford. a csanádi növ. papság). Temesvár, 1881.*
Dr. Stöckl Albert: „A bölcselet története". (ford. Répássy. II. r. II. köt.) Eger, 1882.
Cantu Caesar: „Világtörténelem". V. köt. II. rész.
Dr. Alexander Mikita: „Patrologia". (Manuscript).
Wetzer und Welte: „Kirchenlexikon". VII. Band.

lákban a tudományok minden ága műveltetik, tudományosan képzett férfiakra van szükségök, hogy azok a különféle pogány támadások ellen megvédhessék Krisztus igaz vallását.

Ez vetette meg alapját a II. század második felében azon hires katechetikai iskolának, mely röviddel keletkezése után az összes ker. iskolákat fölülmulta. — Ezen iskolában a hitbuzgó ker. tanárok szemei előtt a többi között azon czél is lebegett, hogy a pogány ifjakat is maguk köré vonják, s ha lehet, őket a kereszténység számára is megnyerjék, miértis ezen iskolában lassankint az összes, akkor ismert tudományokat művelni kezdték. A Sz. Irás magyarázata, bölcsészet, szónoklat, nyelvtan és más tudományok tanitása által nagy hirre vergődött alex. iskolának dicsőségét már az is növelte, hogy nagy szolgálatokat tehetett az egyháznak, mert annak számos kitünő tudósa, püspöke és vértanuja onnan került ki. A második század végén (180.) a siciliai származásu Pantaenus volt ama kiváló tanitó, ki a stoikus bölcsészeti felekezetből a ker. vallásra térvén át, fényes klasszikai műveltségü ker. bölcsészete által ez iskola tekintélyét megalapitá. Utána 189-től Tit. Flav. Kelemen tanitott, ki kivált a hittudományok magyarázatánál kifejtett megragadó ékesszólásával magára vonta a pogányok tiszteletét és bámulatát, minek folytán hallgatói iskoláját legtöbben, mint keresztények hagyták el. Kelementől ezen tisztet 203-ban tanitványa, a mesternél sokkal nagyobb hirü, Origenes vette át, ki alatt ez iskola virágzásának tetőpontját érte el.

E férfiu életét, műveit, tanrendszerét s jellemét közelebbről ismertetni czélom jelen alkalommal.

A)

Origenes élete.

Origenes, kit kortársai páratlan szorgalmáért „*ἀδαμάντιος*“ [1]), mások pedig ugyanazon okból „*χαλκέντερος*“ [2]) melléknévvel tisztelték meg, Kr. u. 185-ben valószinüleg Alexandriában született. Ifjuságát legalább itt töltötte el. Atyja, Leonidas, mint vallásos, müvelt és a ker. tudományokban jártas férfiu, fiának keresztény nevelést óhajtván adni, maga vezette be őt sz. hitünk tanainak elemeibe, ugy, hogy a kis Origenesnek a sz. Irásból naponkint egy-egy szakaszt beemléznie s atyja előtt felmondania kellett. Itt nyerte egyrészt alapját későbbi nagy biblikus ismereteinek,

[1]) Aczél [2]) Vas.

másrészt pedig hitszilárdságának. — Ismereteinek alapján már ekkor is szorgalmasan kutatta a sz. könyvek egyes helyeinek értelmét, mely okból a nehezebb helyek előfordulásánál többször kérdéseket intézett atyjához, a ki néha maga sem volt képes megadni a kivánt felvilágositást. Leonidas mindannyiszor megrótta fiát tulságos kiváncsiságáért, valahányszor ez kérdéseivel zaklatá, de titokban örült — mint irja — a nagy szellem ily korán mutatkozó jelenségeinek.

Origenes theologiai kiképeztetésének alapját Pantaenus és Kelemen katechetikus iskoláiban nyerte, kiknek előadásait igen nagy buzgalommal hallgatta, mint azt iskolatársa és állandó barátja Sándor, a későbbi jeruzsálemi püspök is állitja.

Jeles tanáraitól nemcsak a tudományokat sajátitá el, de azoknak kiváló erkölcsi tulajdonságaikat is magáévá tevé, a mit nemsokára kedvező alkalma nyilt be is bizonyitania. Midőn ugyanis a Septimus Severus alatt 202-ben kitört kereszténylildözés alkalmával — melynek sulyát kiváltkép az aegyptomi egyház érezte — Leonidást bebörtönözték, Origenes önkényt akarta magát feljelenteni a tanácsnak, hogy megoszthassa atyjával a vértanuság dicsőségét. Ezen szándéka kivitelében anyja csak ugy tudta őt megakadályozni, hogy elrejté ruháit. Origenes azonban egy, atyjához a börtönbe intézett, levelében nem mulasztá el őt a következő szavakkal buzditani a vértanuságra: „Vide pater, ne propter nos aliud, quam martyrium velis“. Annak folytán Leonidas mindvégig állhatatos maradt, miglen kivégeztetett; özvegye pedig hét gyermekével, kik között Origenes volt a legidősebb, a legnagyobb nyomorba jutott, minthogy szép vagyonukat is elkobozta a fiscus.

Ily körülmények közt hivta meg házához Origenest egy gazdag és tekintélyes alexandriai urnő, kinek szivességét azonban ő csak rövid időre vehette igénybe, minthogy a már teljesen hitszilárd ifju nem akart közelebbről érintkezni a gnostikus antiochiai Pállal, ki szintén ugyanezen urnő házánál tartózkodott, s kinek ékes előadásait, nevezett urnő házánál, igen sűrüen látogatták. Ez okból tehát nagy szorgalommal hozzá látott — a már atyja vezetése alatt megkezdett — grammatikai tanulmányaihoz (melyekhez az akkori felfogás szerint a régiségtudomány, mythologia és irodalomtörténet tartoztak) és elhagyta e veszélyes házat.

Hogy azután önmagát, anyját és testvéreit fenntarthassa, a grammatika tanitásához fogott, miáltal szerzett ugyan annyit, hogy napról-napra szegényesen elélhettek; — azonban e kétes

helyzetben a szerencsétlen család ismét a legnehezebb jövőnek nézett volna eléje, ha egy kiváló körülmény nem szolgál Origenes javára, a mely azután hirnevét és tekintélyét mindenkorra megalapitá. Több pogány ifju ugyanis, közöttük Plutarch (később vértanu) és Heraclas (a későbbi alexandriai püspök) felkérték őt, hogy őket a keresztény hitben oktassa, minthogy a katechetikai iskola az üldözések miatt tanárait elvesztette volt.*) Ugyanekkor Demeter püspök is, értesülve az ifju nevelő kiváló képzettségéről, felszólitotta őt a katechetikai iskola vezetésére. Origenes e felhivásnak engedelmeskedett. S igy lett ő, mint 18 éves ifju, és azonfelül mint laikus, a kereszténység eme kiváló iskolájának egyetlen ugyan, de oly hirneves és kitünő tanára, a milyen Alexandriában sem előtte, sem utána soha sem volt. — Tanitványai rövid idő alatt tekintélyes számra növekedtek, minthogy a kiváló müveltségü Origenes oly sikerrel oktatta őket, hogy azok azt hitték, hogy általa és benne az isteni lélek szól. Finom modorával annyira meg tudta nyerni azoknak szeretetét, hogy később is, leginkább volt tanitványai védték őt ellenségei ellenében. Origenesnek hirével egyaránt növekedett tanitványainak száma is, a ki, hogy egyrészt a kettős tanitásnak : a grammatika- és a kereszténységnek elegendő sikerrel megfelelhessen, másrészt, hogy önmagát is mentül jobban kiképezhesse, nemcsak a nappalok, de az éjjelek nagyobb részét is a tudományok, és kiváltkép a sz. Irás tanulmányozására fordità, a mi mellett a legszigorubb ascesist is gyakorolta. — Özséb tanusága szerint ekkor vitte őt rá asceticus buzgalma egy oly szégyenteljes lépésre, melyet később maga is megbánt, s mely nagy nevére egyszer s mindenkorra homályt vetett. — Krisztus e szavait ugyanis: „És vannak férfiatlanok, kik magukat tették azokká a mennyeknek országáért“ (Math. XIX. 12.) szószerint értelmezve részint azon czélból, hogy Krisztus vélt negativ parancsának eleget tehessen, részint pedig azon félelemből, hogy testi érzésein s vágyain nem fog uralkodhatni, castrálta magát. Özséb különben e tettnek okát abban keresi, hogy Origenes ez által a nők oktatása miatt — ellene támadt, vagy esetleg támadható rágalmak alaptalanságát akarta bebizonyitani.

Mint a legtekintélyesebb ker. iskola mestere „ex professo“ phylosophiai tanulmányokra adta magát, és minthogy hivatala is ugy hozta magával, hogy gyakrabban kellett érintkeznie a

*) *Kelemen ugyanis ezen, mások szerint pedig Demeter alex. püspöknek ellene történt üldözése miatt Cappadociába menekült.*

korabeli pogány bölcsészekkel, szükségesnek látta a bölcsészeti rendszerek mindegyikét alaposan megismerni. Ez okból már 24 éves korában a leghiresebb neoplatonikus bölcsész: Ammonius Saccas előadásait kezdé hallgatni, mint azt a régiek közől többen: Porphyr, Özséb, Theodorét állitják, a ki reá igen nagy, de káros befolyást is gyakorolt.

Caracalla első éveiben, 212. körül Rómába utazott, hogy — mint mondá — a „legrégibb egyházat“(„Antiquissimam Romanorum Ecclesiam“) ismerje meg, de ott tartózkodása nem tartott sokáig, amennyiben Demeter püspöke sürgős kivánságára, ismét vissza kellett térnie Alexandriába s ujból átvennie az iskola vezetését, a hol azután, hogy theologiai tanulmányaiban legkevésbbé sem legyen hátráltatva, két részre osztotta a katechumenokat s az alsóbb osztályok vezetésével Heraclas tanitványát bizta meg. Ezen tény szolgált alapul a későbbi katechumenok fokozatos elkülönitésének. Ekkor kezdé Origenes a héber nyelv tanulását is, melyet nemcsak nagyrabecsült és ősinek (Ádám nyelvének) tartott, hanem azon hiu reményt is táplálta felőle, hogy ez idővel a világ általános nyelvévé lesz. Ez időbeli tanitványai közől bizonyos Ambrus nevü — ki azelőtt gnostikus volt s kit Origenes vezetett be a kath. hit elemeibe — annyira megkedvelte őt nagy tudománya, általános műveltsége és tapintatos tanitási modora miatt, hogy kereszténynyé lévén, vele a legszorosabb baráti viszonyba lépett. Hogy Origenes Ambrusban igen sokat nyert, abból látszik ki leginkább, hogy ez nemcsak tudományos munkálkodásra buzditá és ösztönzé őt, hanem — mint gazdag férfiu — vagyonilag is támogatá, a mennyiben saját költségén 7 gyorsirót, 7 másolót s több szépirónőt bocsátott rendelkezésére, a kik közől mig Origenes a 7 gyorsirónak rögtönözve és egyszerre mondá tollba műveit, addig a 7 másoló s a szépirónők a már előbb leirtakat tisztázták. Ekkor kezdé meg páratlan bibliai művét a „Hexapla“-t, melyet csak később fejezett be, miközben különféle „Commentár“-okat és „Scholion“-okat irt a sz. Iráshoz. Ugyanekkor irta dogmatikus műveinek is legnagyobb részét.

215-ben Arábiába utazott, hogy ott egy főtisztet a keresztény hit tanaival ismertessen meg, a ki őt egy Demeterhez és Alexandria városának polgári praefectusához intézett küldöttség által levélileg kérette volt magához. Hivatását befejezve, a következő évben visszatért Alexandriába, hol azonban nem maradhatott sokáig, minthogy Caracalla iszonyu üldözést kezdett az ottani tudósok s tanulók ellen bizonyos gunyvers miatt, me-

lyet azok a császár Geta nevű öcscsének megöletése alkalmából ellene irtak. Origenes tehát elhagyta a várost és Palaestinába, Sándor, jeruzsálemi és Theoctistos caesareai püspökökhöz menekült, a kik a legszivesebben fogadták s ismerve vallásosságát, tudományát és szónoki tehetségét, felkérték, hogy nyilvánosan tanitsa hiveiket a templomban. Origenes engedett a kérésnek, jóllehet még nem volt pappá szentelve. Demeter pedig, midőn ez ügyről értesült, rosszalását fejezve ki Origenes eljárása felett, 223-ban visszahivatta őt Alexandriába.

Ugyanazon évben Julia Mammea, Alexander Severus császár anyja, magához hivatta Antiochiába, minthogy az ő tanitásai által szeretett volna megismerkedni a keresztény hittel. Origenes ebbeli feladatának dicséretes megoldása után nem sokáig maradhatott szülővárosában, mivel az időközben Achajában kitört vallási viszályok arra késztették, hogy az ottani keresztények meghivásának engedjen, kik — az ő ékesszólása által remélvén egyházuknak teljes győzelmét az eretnekek felett — magukhoz hivták őt. Origenes tehát 228. évben Demetertől nyert ajánlólevél kiséretében Achajába ment. — Utközben meglátogatta volt Sándor és Theoctistos püspök barátjait, a kik ezen alkalommal pappá szentelték őt, jóllehet Origenes, mint ennuch egyáltalában nem, és mint idegen egyházmegyebeli, az egyházi rendeket püspökének beleegyezése nélkül fel nem vehette. Vajjon mi indithatta e két püspököt ezen kánonellenes tettre, azt határozottan nem lehet tudni. Origenes az achajai ügynek sikerdús megoldása után, két évvel utóbb egész gyanutlanul visszatért Alexandriába, hol a lehetőlegszomorubb meglepetés várt rája. Demeter ugyanis a legkeményebb szavakban szemére vetve eddigi kánonellenes tetteit s az egyes, nevezetesen *Περὶ αρχων* czimű művében előforduló helytelen tanokat, elhatározá magában, hogy Origenes ellen a kánonok értelmében törvényes vizsgálatot indit.*) Ily körülmények között Origenes érezve a fenyegető vészt, tanácsosabbnak látá Alexandriát elhagyni, — elhagyni, hogy soha többé viszont ne lássa és Caesareába menekülni. Demeter pedig 231-ben egy aegyptomi püspökökből és alexandriai papokból álló zsinatot hivott össze Alexandriába, mely őt vétségei és tévtanai miatt a tanitói hivatalra méltatlannak itélvén, az alexandriai egyházból kizárta. Demeternek ezen eljárását semmiképp sem

* *„De principiis“ czimü müve már ekkor megvolt, de megvolt a „Stromata“ czimü müve is, ez utóbbi azonban később elveszett.*

lehet személyes gyülöletnek avagy féltékenységnek betudnunk, sőt azért sem itélhetjük őt el, hogy az alsó papság jelenléte nélkül ugyanazon évben egy ujabb zsinatot hivott egybe, mely Origenest nemcsak papi méltóságától fosztá meg, hanem az egyházból is kiközösité. E határozatot azután Demeter az összes egyházakkal közölte, melyet azonban az achajai, palaestinai, phoeniciai és az arábiai egyházak mindaddig nem fogadtak el, mig Anasztáz pápa által összehivott V. egyetemes zsinat nem kárhoztatá Origenes egyes tanait. Azon különben legkisebb okunk sincs megütközni, hogy Demeter, ki eleinte, — bár tudta, hogy Origenes castrálta magát — vigasztalta, sőt buzditotta is őt, hogy továbbra is viselje a katechetikai hivatalt, most pedig a legdühösebb ellenségeként lépett fel; minthogy Origenes akkor, a midőn férfiasságától megfosztá magát, még fiatal és laikus volt, most pedig, a mikor többi kánonellenes tetteit is elkövette, már a férfikorba lépett be, s igy Demeter, mint püspöke, súlyos vétségeit el nem nézhette.

Origenes Caesareában való tartózkodása alatt értesülve Demeternek a két zsinat határozatait tartalmazó leveléről, elhatározta, hogy alexandriai barátaihoz intézendő levelében magát és tanait megvédelmezi. Origenes csakugyan irt is, soraiban keserüen panaszkodva, hogy egy polemikus irata, (nevezetesen Candidus elleni), meghamisittatott; irja továbbá ugyanott, hogy ő sohasem állitá az ördögök üdvözülhetését. Első állitását nincs okunk kétségbe vonni, a másikról ellenben határozottan mondhatjuk, hogy Origenes ezen esetben nem a legőszintébben járt el, amennyiben határozottan állitá, hogy ezen mélyen bukott angyal még visszatér az Urhoz, csak a tisztuláson menjen át. Jóllehet Alexandriában nemsokára igen megváltoztak a viszonyok, a mennyiben Demeter 332-ben meghalt, s a püspöki széken közvetlen utódai, Origenes egykori tanitványai s barátjai: Heraklas és Dénes lettek; Origenes még sem tért vissza hazájába, hanem továbbra is Caesareában maradt. Innen, mielőtt tudományos munkálkodásait tovább folytatta volna, még egy utazást tett Jeruzsálem felé, hogy a szent helyeken exegetikus műveinek feldolgozásához anyagot gyüjtsön. — Caesareába való visszatérte után valóban folytatta e nemű munkáit, s ezenkivül igen sok beszédet tartott az egyházban, hol Theoctistos és Sándor megnyitották számára a szónoklattani hivatalt. Caesareában kevéssel ezután az alexandriainak mintájára, a theologusok részére egy iskolát is nyitott, melyből az egy-

háznak sok nagy férfia, mint Csodatevő sz. Gergely, Dénes stb került ki.

A Maximin császár alatt kitört üldözés miatt Cappadociába, Firmilian püspökhöz volt kénytelen menekülni, azonban itt sem lévén teljes biztonságban, egy Julianna nevü keresztény nő házában huzódott meg, hol nagy meglepetésére Symmachus exegetikus munkáira akadt, melyeket hihetőleg fel is használt. Ezen időben irta meg a „Vértanuságról" cz. munkáját is Ambrosius és Protoctetus barátjainak vigasztalására, akik a nevezett üldözés alatt börtönbe kerültek.

Maximinnak két év mulva, tehát 238-ban, bekövetkezett halála visszaadta szabadságukat, a mikor Origenes is visszatérhetett exegetikus munkáihoz Caesareába.

238-ban tehát exegetikus munkáinál találjuk őt, a melyeket azonban hirtelen félbeszakit, s nem tudni, mi okból, Athenbe utazik. Utközben meglátogatta a Nikomediában tartózkodó Ambrust, honnan Julius Africanusnak azon levelére válaszolt, melyben az Dániel könyvének némely részeit deuterokanonikusoknak állitá, Origenes azonban válaszában az illető helyek canonicitását megvédelmezte.

Valószinüleg ekkor irta levelét Csodat. sz. Gergelyhez is, hogy annak figyelmét a profán tudományoktól a keresztény tudományok felé forditsa. Athénben, hol hosszasabb ideig tartózkodott, bevégezte commentárjait Ezekiel könyvéhez és megkezdé az „Énekek Éneké"-hez, melyben a vőlegény alatt allegorice Krisztust, a mennyasszony alatt pedig az egyházat értette. Hihetőleg János evangeliumához irt commentárját és több más munkát is itt irt meg. — Hogy innen mikor tért vissza Caesareába, azt határozottan nem lehet tudni? 244-ben az arábiaizsinat által hivatva, Bosztrába ment, hol Beryllus antitrinitarius püspököt egy nyilvános vitatkozás alkalmával teljesen meggyőzvén, sikerült őt a kathol. hitre téritenie. E vitatkozásról szóló okmányokat Özséb és Jeromos még ismerték.

Origenesnek Arábiában még egy más vitatkozást is kellett kiállania azon kérdést illetőleg, vajjon a lélek a testtel együtt megszünik-e s a test feltámadása után ismét egyesül-e azzal? Ezen vitánál ismételve Origenesé lett a győzelem. Ezután még egy levelet intézett Fülöp császár s annak neje Severához, kik a kereszténységnek szabad vallásgyakorlatot engedtek. Ugyanekkor irta meg hires apologeticus munkáját

Celsus ellen, ki még Mark Aurél alatt támadta meg a kereszténységet.

Éltének vége felé bevégezte hires „Hexapla"-ját és elkészité terjedelmes commentárjait Sz. Pálnak a rómaiakhoz intézett leveléhez, Máthé evangeliuma- és a 12 kisebb prófétához. Valószinű, hogy legtöbb homiliája is e korból való. Nem sokkal halála előtt vallásos meggyőződéseért súlyos próbát kellett kiállania. A 249-ben kitört Decius-féle nagy keresztényüldözés alatt ugyanis ő is, ki már ekkor Tyrusban lakott, az üldözők kezébe esett. Kegyetlen ellenségei a legborzasztóbb kinokra szánták őt. Nyakát és kezeit egy iszonyu kinzótuskóhoz lánczolva, akarták tőle kicsikarni, hogy tagadja meg Istenét. A nagy férfiut azonban semminemü kinzások sem valának képesek megtörni s hitének megtagadására birni. Hogy ezen állhatatos magatartása által teljesen megérdemelte a hitvalló i nevet, bizonyitja ama tény, hogy a biró belátva Origenesnek a ker. vallás iránti rendithetlen hűségét, bizalmát és ragaszkodását, szabadon bocsátotta őt. De a kiállott szenvedések, a borzasztó kinzások annyira megtörték volt testi erejét, hogy nemsokára ezután Gallus uralkodásának 254-ik s életének 69-ik évében kilehelte nagy lelkét.

Tetemei a tyrusi székesegyház sirboltjában, közel a főoltárhoz tétettek örök nyugodalomra, hol egy márványkőből készitett siremlék még a középkorban is sokáig mutatta volt a helyet, hol örök álmát aludta. Tyrus városának elpusztulásával ez emlék is elveszett.

B)

Origenes művei.

Elveszett ugyan, — mint emlitém, — Origenes sirköve, de megmaradt tőle egy másik emlék, mely nagyságát fennen hirdetendi az utókornak, — igen, — fennmaradt az emlék, melyet műveiben emelt magának! Epiphanius szerint ugyanis műveinek száma: 6 ezerre, Jeromos szerint: 2 ezerre rug, különben hogy mennyit irt, vagy irhatott, arra nézve a valódi tényállást, határozott számokhoz ragaszkodva, megállapitanunk nem lehet, és pedig egyrészt azért nem, mert — mint láthatjuk — a sz. Atyák tanuságai e tekintetben eltérők, másrészt pedig műveiből eredetiben csak annyit birunk, a mennyit és a mit a sz. Atyák idéznek azokból. Egy részök forditásban van meg, legna-

gyobb részök azonban elveszett. De bármint is álljon a dolog, annyi bizonyos, hogy rendkivül sokat irhatott, a mint az sz. Jeromos következő szavaiból is kitünik: „Quis nostrum tanta potest legere, quam ille conscripsit!“ (Hom. 15.)

E művek nagy száma bizonyitja a szerző rendkivüli tehetségeit és érdemeit, ki, mig egyrészt az akkor létező egyházi tudományokat személyében összpontositá, de másrészt a világi tudományok különböző ágait is behatóan művelvén, az egyházi tudományok további fejlődésére ezáltal is nagy lendületet adott. Egész joggal azon óriásszellemek közé számithatjuk őt, kik nem csak a meglevő egyházi és világi tudományokat tovább fejlesztették, hanem a kik önmaguktól is valami ujat hoztak létre. Mert tagadhatatlan, hogy Origenes különösen exegetikus és dogmatikus munkáival a theologia számára egészen uj utat tört.

Művei négy csoportra oszthatók u. m. 1. exegetikus, 2. apologetiko-polemikus, 3. dogmatikus és 4. praktikusokra.

1. Exegetikus munkák.

Mint a tudományos exegesis atyját, — mely elnevezés joggal megilleti őt, — kettős szempontból itélhetjük meg, és pedig mint: szentirásmagyarázót és mint műitészt.

I. Mint szentirásmagyarázónak főérdeme, hogy ő volt az első, ki kommentárjai által a biblia egyes helyeit részint az egész sz. Irással összhangzásba hozni, részint pedig minden egyes helynek szószerinti értelmét is megállapitani igyekezett.

Origenes szentirásmagyarázataiban a következő, általa feltalált elvek szerint járt el. Valamint az ember test és lélekből áll: ugy a sz. Irás is, mint a sz. Lélek műve, világos (betüszerinti) és titkos (mystikus) értelemmel bir. A mystikusban megkülönböztetendő továbbá az erkölcsi értelem, mely ismét, ha tisztán erkölcsi törvényeket tárgyal: tropikus, — ha pedig az isteni dolgok ismereteinek magasabb megfejtéseit tartalmazza: pneumatikus (allegorikus) értelemnek neveztetik. A mystikus értelem megvilágositására a betüszerinti értelem szolgál, mert valamint a test a lélek, úgy a betü a szellem miatt van, jóllehet csak némely helyen bir befolyással és tekintélylyel, sok helyen pedig semmi fontossága sincs, és az Istentől csak azon czélból adatott, hogy mélyebb kutatásokra késztessen; a sz. Irás valódi értelme pedig szerinte csak az eltérő helyek összehasonlitása-, a nyelvszokás-, nyelvjárás-, a tudományok felhasználása

és buzgó ima segitségével szerezhető meg. Minthogy a sz. Irás magyarázatánál Origenes leginkább a mystikus értelem megfejtésére forditott kiváló gondot: exegesise inkább dogmatikus, mint grammatiko-historikusnak mondható. Origenes elismeri ugyan, hogy a sz. Irásnak némely helyen betüszerinti, más helyen erkölcsi s ismét más helyen pneumatiko-allegorikus értelme van, s e szerint megfelelő magyarázatokat is igényelnek: ő mindazonáltal többnyire az allegorikus magyarázatot használá, melynél igen gyakran a betüszerinti értelem mellőzésével élénk phantasiája is közreműködött.

Magyarázatai a) scholionok (*σημιωσεις*) b) commentárok (*τομοι*), vagy c) erkölcsi intelmekkel vegyitett homiliák (*ομιλίαι*) alakjába vannak öntve.

Az Uj-Szövetségből Márk evangeliuma, a korintusiaiakhoz intézett két, a hét katholikus levél és a „Titkos Jelenések könyvé"-n kivül az összes sz. könyveket megmagyarázta, mig az Ó-Szövetséget Ruth és Eszter könyveinek kivételével. Ezen munkái azonban legtöbbnyire elvesztek, mig a meglevők nagy része — csak töredékekben (pl. a Philokaliában*) vagy többékevésbbé hű latin forditásokban van meg. — Nevezetesen a következő exegesiseket birjuk tőle: 1.) A „Teremtés" könyvéhez irt commentárjából nehány töredéket és 16 homliát, az „Exodus"-hoz irt commentárjából nehány töredéket és 13 homiliát, a „Leviták Könyvé"-hez 16 homiliát, a „Számok Könyvé"-hez 28 homiliát, „Józsue Könyvé-hez" 26 és a „Birák Könyvé-hez" 9 homiliát, mindannyit Rufin forditásában. 2.) A „Királyok Könyvé"-hez 2 homiliát, melyeknek egyike görög, másika pedig latin, „Jób Könyvé"-hez egy homiliatöredéket, a „Zsoltárok Könyvé"-hez irt commentárból több töredéket és 9 homiliát; mindannyit Rufin forditásában. 3.) A „Példabeszédek Könyvé"-hez irt commentárból több töredéket, az „Énekek Éneké"-hez irt commentárból 4 könyvet Rufin szabad- és 2 homiliát Jeromos hű forditásában. 4.) „Izaiás jövendőlésé"-hez irt commentárból két csekély töredéket és 9 homiliát, „Jeremiás jövendőlésé"-hez az eredeti 45 homiliából görög nyelven a 19 elsőt és a 39-iknek egy töredékét, latin nyelven pedig 12-őt közöttük a 21. és 22-iket. „Ezekiel jövendőlésé"-hez irt commentárból egy töredéket, 14 homiliát, mindannyit Jeromos forditásában. 5.) „Dániel jövendőlésé"-

*) *N. Sz. Bazil, Naz. sz. Gergely és Nyss. sz. Gergely által készitett kivonat Origenes műveiből.*

hez 2 csekély scholiont és végre „Ozeas jövendőlésé"-hez irt commentárból egy görög töredéket. Az Uj-Szövetségből: 1.) sz. Máthé evangeliumához az eredeti 25 commentárból a 9 elsőnek töredékeit; a 10—17. commentárokat egészben egy régi hű, de darabos latin fordításban; a következő commentárok szintén megvannak, de hiányosan s az eredeti felosztás megtartása nélkül. 2.) Lukács engeliumához 39 homiliát Jeromostól forditva. 3.) János evangeliumához az eredeti 39 commentárból az 1, 2, 6, 10, 13, 19, 20, 28, 32-iket és a 4. és 5. commentárból egyes töredékeket. 4.) Az „Apost. Cselekedetei"-hez egy csekély homiliatöredéket. 5.) A rómaiakhez irt levélhez Rufin szerint 15, Cassiodor szerint pedig 20 commentárt irt, — melyekből azonban egynehány már Rufin idejében is hiányzott. Ezen commentárokon kivül még 3 görög töredék is létezik. Végre 6.) egyes commentárokat sz. Pál kisebb leveleihez. Ezen műveken kivül az ujabb irók Origenesnek több fragmentumairól is említést tesznek.

Az itt felsorolt exegetikus munkák az első négy század legjobb e nemű irodalmi termékei közé tartoznak, melyeket a későbbi irók közöl többen sikerrel felhasználtak; igy Erasmus „Paraphrasis"-aihoz a kiválóbb helyeket Origenes e műveiből kölcsönzé.

A mi a homiliákat illeti, ezek a commentárokkal szemben inkább az erkölcsi haszon, mint az egyszerü oktatás czéljából vannak irva, mert velök inkább a szivre, mint az észre akart hatni, miértis megvetve a fellengős és magasröptü irmodort azokban lehetőleg egyszerü, világos és tiszta nyelvezetet használt.

Érdemei közé tartozik továbbá az is, hogy valamint a homilia irásánál, úgy a magyarázattannál is bizonyos szabályokhoz alkalmazkodott, miértis úgy a ker. Homiletika, mint pedig a Hermeneutika, Origenes személyében tiszteli tulajdonképeni alapitóját.

II. Mint műitésznek főérdeme abban áll, hogy egyrészt a deuterokanonikus könyvek tekintélyét helyreállitotta, a mit már alex. Kelemen is megkisérlett, de eredménytelenül, másrészt pedig a szentirási szövegnek eredeti tisztaságát és pontosságát a legnagyobb gonddal visszaállitá. Ezt pedig leginkább „Hexapla"-jának megirása által eszközölte, melynek összeállitására ama körülmény szolgáltatott neki alkalmat, hogy a zsidók folyton azon szemrehányásokkal illeték a kereszténveket, miszerint azok hamis könyveket fogadnak el sz. Irás gyanánt. A tevékeny és buzgó férfiu ezen vádak megczáfolására — egy oly szent-

irás szövegü művet akart adni a kereszténveknek, melyben a héber és a görög szentirási szöveg egymással párhuzamba állittassanak, s az összehasonlitásból eredő különbségek az ő észrevételeivel legyenek ellátva. Mielőtt azonban e munkájába belefogott volna, azon szomoru meggyőződésre kellett jutnia, hogy úgy a héber Szentirás, mint a „Septuaginta“ szövege a másolások folytán lényeges változtatásokon ment keresztül, miért is feltett czélját valósitandó, a sz. Irásnak többi görög fordításait is felvette munkája keretébe. A szentirási szövegeket azután hat párhuzamos hasábban oly formán állitotta egymás mellé, hogy az elsőben — a pontozatlan héber szöveg volt héber betükkel; a másodikban ugyanazon héber szöveg görög betükkel; a harmadikban Aquila görög fordítása, a mely szóról-szóra követte a héber szöveget; a negyedikben Symmachus görög fordítása, a mely szintén ragaszkodott a héber szöveghez; az ötödikben a Septuaginta s végül a hatodikban Theodotion görög fordítása. E hat hasábtól nyerte a mű „Hexapla“ nevét, melyhez, miután Origenes még egy (jerichói), két (nikopolisi), vagy három (ismeretlen) fordítást csatolt, lett: Sept-, Oct-, sőt Enneaplá-vá. Ezután a Septuaginta és a héber szöveget összehasonlitván, a közöttük felmerült különbségeket a Septuaginta szövegében kétféle, akkor szokásban levő kritikai jegygyel jelezte meg, még pedig úgy, hogy azon helyet, mely a héberben nem volt meg, de a Septuagintában bent volt, azt ugyanott egy „obelus“-sal (÷), azon helyet pedig, mely a Septuagintában hiányzott, de a héber vagy más teljes görög fordításban benn volt, átvitte a Septuagintába s egy „asteriscus“-sal (⁎) jelölte meg, hozzáadván még a forrás kezdőbetüjét is,a melyből meritette, a végét egy kettős ponttal, vagy „metobelus“-sal jegyezte (|·) meg. Vajjon a „lemniscus“-t (⸗) és a „hypolemniscus“-t (—) alkalmazta-e, határozottan tudni nem lehet.

A soha le nem másolt „Hexapla“-t, mely legalább is 50 vastag könyvtekercsből állott, Pamphylus, Origenes tanitványa a caesareai könyvtárban helyezte el, honnan ez Caesareának az arabok által történt elfoglalása idejében (653), a kik akkor a könyvtárt is felgyujtották, nyomtalanul eltünt, ha ugyan már előbb el nem veszett, midőn t. i. a város a perzsák kezébe került. Jeromos még ismerte e művet, sőt fel is használta. Egyes töredékeit Montfaucon gyüjté össze 1713-ban.

A „Hexapla“-val hasonirányu munka volt a „Tetrapla“, melyben Aquila, Symmachus, Theodotion fordításai és a Septua-

ginta voltak egymás mellé állitva. Hogy ez a „Hexapla"-hoz előkészületi munka volt-e, vagy csak kivonata ennek, határozottan nem tudni. A „Tetrapla" sem lett lemásolva soha, a Septuaginta ellenben az általa kijavitott szöveg szerint s az emlitett kritikai jegyekkel együtt később leiratott és mint ilyen fordittatott le le syr és arab nyelvekre.

Origenes úgy a „Hexapla", mint pedig a „Tetrapla"-hoz rövid és többnyire a zsidó tulajdonnevek mystikus jelentéseit tartalmazó több scholiont is irt, melyekben azonban a bibliai nevek magyarázatainál igen rokszor tévedésbe esett, minek folytán a héber philologiában nem is tulajdoníthatunk neki valami roppant nagy tudományt.

Ezeken kivül még egy exegetikus munkája is volt, melyben a zsidók mértékeit és súlyait (de mensuris et ponderibus Judaeorum) igyekezett megismertetni, de fájdalom, mindkét utóbbi munkája elveszett.

2. Apologetikus és polemikus munkák.

E nemü munkái közől legnevezetesebb Celsus ellen irott műve 8 könyvben „*Κατα Κέλσου*" (contra Celsum l. VIII.)

Ezen képzett és olvasott pogány-szer eplése Hadrian, Antoninus Pius és Márk Aurél császárok uralkodásának idejére esik. Ő ugyanis 150 körül irta meg a kereszténység ellen „*Λογος αληθης*„ czimű művét, melyben, Krisztust és az Apostolokat szándékos csalásról vádolva, — azzal gúnyolja a kereszténeket, hogy nekik e mondat szolgál alapul: „Ne kutass, hanem higyj!" majd Krisztus tanával szemben a legélesebben kifejtett rationalismust állitja fel. E hirhedt munka a bevezető megjegyzéseken kivül két részből áll. — Az elsőben a szerző egy zsidó személyében az Üdvözitő születése, személye, élete, cselekedetei és szenvedései ellen a leggyalázatosabb rágalmakat hozza fel annak bebizonyitására, hogy Krisztus nem Isten, s hogy e szerint, mig a kereszténység a Messiásban való hit mellett tarthatatlan, addig a zsidók Messias ideája is képtelenség. A második részben egy pogány ember személyében, ugy a zsidó, mint a ker. vallás megszüntetése mellett harczol.

Celsus azt állitja, hogy valamint a zsidók aegyptomiak ellen, úgy a keresztények a zsidók ellen támasztott lázadás folytán keletkeztek, állitja továbbá, hogy Mózes és Jézus csalók, hogy vallásuk mesékkel — telt, s hogy az csak a műveletlenek számára való, és ha tartalmaz is valami jót, az is helyesebben, az is szebben van a bölcsészek tanaiban.

Origenes Celsus eme sophismáinak megczáfolására 249-ben Ambrus barátjának ösztönzésére, megirta nagyszerű művét: „Κατα Κελσου“ bár e munka elején kijelenti, hogy egészen felesleges dolgot vállalt magára, mert hisz az isteni Megváltó is hallgatott, mikor a törvényszék előtt hamis tanúságot tettek ellene; mindazonáltai tekintettel arra, hogy olyanok is akadhatnak, kiket Celsus munkája Krisztus iránti hitökben megingathat, megirja azt.

Művében nyomról-nyomra követi Celsust, egyenkint idézve és czáfolva annak állitásait, — miből azon nagy haszon áradt, hogy a különben elveszett munka nagyobb részben megmaradt.

Nevezetesen Celsusnak a kereszténység ellen szórt eme vádjára: „Ne kutass, hanem higyj!“ azt válaszolja: „Sok ember van, ki szellemi tehetségeinek gyengesége, avagy műveletlensége miatt nem képes a hittitkok kutatására, soknak pedig, ha képes volna is, nincs ideje a kutatásra a megélhetési szükségletek beszerzése miatt s ily módon nem juthat el az igazság megismerésére, ha feltétlenül meg nem hajlik az egyház tekintélye előtt; a kinek pedig van ideje és képessége, az kérdések és feleletek által győzetik meg a keresztény tannak igazságáról.“

Első könyvében Krisztusnak tanitását védelmezi; a másodikban Krisztus személye, élete, szenvedései és jövendő eljöveteléről szól és az Ő istenségét bizonyitgatja; a harmadikban kimutatja, hogy a Sz. Irás és kiváltképen Mózes könyvei sokkal régiebbek és hitelesebbek a pogányok minden tudományos emlékeinél, — és hogy ha van is valami, a mit Celsus azokban helyteleneknek talál, az csak azt bizonyitja, hogy nem volt képes annak megértéséhez fölemelkedni; a negyedikben előadja a teremtésről szóló tant és megczáfolja Celsusnak az állatok értelmi tehetségéről szóló véleményét; az ötödikben az Ó-Szövetségnek az angyalokról, a feltámadás és a világ végéről szóló tanitásait magyarázza; a hatodik és a hetedik könyv tartalma nagyon változatos, a mennyiben azokban majd a platonikus és sz. irási kifejezéseket összehasonlitván egymással, az utóbbiaknak helyességét tünteti ki, — majd a sátán és az antikrisztusról beszél, majd az egyháznak a Sz. Lélek és a megtestesülésről szóló tanait fejtegeti, majd a bibliai kifejezéseket magyarázza, majd pedig a feltámadásról beszél; a nyolczadik könyvben végre oly dolgokat magyaráz meg, melyek fölött Celsus kétkedve csodálkozik: nevezetesen, hogy miért vonulnak vissza a keresztények a világ s a közélettől, miért nem emelnek Istenöknek szobrokat, miért áll-

ják ki a legnagyobb nyomorokat és üldöztetéseket stb? Záradékul abbeli erős hitének, hogy a keresztény vallás fogja elnyerni a végső diadalt, ad ecclatans kifejezést. Ennek bebizonyitására azután a csodák egész sorát sorolja fel, — majd azt mondja, hogy a keresztények életében még mindig tapasztalható a Sz. Léleknek csodálatos működése, mely egykor galamb képében szállott le, — majd azzal dicsekszik, hogy a ker. vallásnak igaz hivői az Ige segélyével ördögöket üznek, betegeket gyógyitanak és hogy vallásukért a legborzasztóbb kinzásoknak sőt a halálnak is alávetik magukat; már pedig eme körülmények a ker. vallás isteni eredetére vallanak.

Ennyit Celsus ellen irott nyolcz könyvéről, — melyekről bátran megjegyezhetjük, hogy czáfolatait általában maró guny és élczczel váltakozó higgadság jellemzik, szemben ellenfelével, kiről ezt a „*Λογος αληθης*“ után indulva, egyáltalában el nem mondhatjuk. — A „Contra Celsum“ tekinthető Origenes egyik legsikerültebb munkájának, mely még most is erős fegyver kezünkben a XIX. század Celsusai, a rationalisták s a materialisták ellen!

Még két ily irányu munkát tulajdonitottak Origenesnek: nevezetesen a: „Philosophumena“ vagyis a „Confutatio omnium haeresum“ és a „Dialogus de recta in Deum fide contra Marcionitas“ cziműeket, melyekről azonban már ma bizonyos, hogy nem tőle származnak, az előbbit ugyanis Hyppolit, az utóbbit pedig bizonyos Theodoret (kit hasonlókép „Adamantinus“-nak neveztek) irta meg.

3. Dogmatikus művek.

E nemü dolgozataiból legteljesebben az alapelvekről (*„Περὶ ἀρχῶν“*, de principiis) szóló munkája maradt meg, melyet Alexandriában irt.

E művében a ker. hit mibenlétét a „fides praecedit intellectum“ elv szerint sokkal sikeresebben fejti ki, mint alex. Kelemen „Stromata“-jában, mert mig ez az egyháznak tanait rendszer nélkül tárgyalja, addig Origenesnél bizonyos positivo-speculativ jellegü rendszer vehető észre. — Origenes ugyanis tételül felveszi az egyház tanát, a dogmát, melyet meg akar fejteni, s azt majd bölcsészeti érvekkel támogatja, védve az ellenvetések ellenében, majd pedig annak bizonyitására szentirási idézeteket hoz fel. Minthogy e mű kiindulási pontjai egyes bölcsészeti el-

méletek, jogosan tarthatjuk azokat rendszeres dogmatikai kisérleteknek, jóllehet azon dogmák, melyek körül csak később keletkeztek viták, nincsenek benne rendszeresen kifejtve. A mű négy könyvre oszlik; az I-ben: az isteni dolgokról, Isten létéről, a sz. Háromságról és a szellemi világról, a II-ikban a világról, annak keletkezéséről, a teremtményekről és az Isten műveiről, továbbá a jó- és rosszról, a megtestesülés- és a feltámadásról; a III-ikban az emberekről, mint erkölcsi szabad lényekről, a kegyelmek, a kisértések, és a világ végéről; a IV-ikben végre a szent könyvek isteni ihletéséről s azoknak magyarázatáról beszél. Kétségtelen dolog, hogy e munkának, melyben a legszorosabb logikai rend van megtartva, sokkal nagyobb rendeltetése volt, mintsem, hogy tisztán vezérfonalul szolgáljon a katechetikai előadásokra.

Origenes későbbi barátjai közől Rufin, hogy Origenes tanainak igazságát megvédje, azt állitá, hogy ezen művet az eretnekek meghamisiták. Ezen állitás alaptalanságáról Pamphil és Özséb, Origenes előbbi apologetái semmit sem szólnak, sőt Origenes maga is e mellett bizonyit, minthogy egy másik vitatkozást tartalmazó okmányának (l. az életrajzban), nem pedig „De principiis“ cz. művének meghamisitásáról panaszkodik. A változtatások, melyek „De principiis“ czimü műve körül történtek, legnagyobb részt Rufintól származnak, a ki e műven, valamint az ahhoz tartozó fragmentumok fordításain, melyek legnagyobb részt sz. Bazil „Philocalia“-ája által jutott el mihozzánk, „in favorem Origenis“ némi változtatásokat tett. Rufin maga is bevallja, hogy Origenes több valótlan dogmatikai állitását kijavitotta. Hogy Rufin eme fordítása nem igen felelhetett meg az eredeti szövegnek, legjobban bizonyitja ezt ama körülmény, hogy sz. Jeromos, amint e fordítás kezébe került, nem találván azt eléggé helyesnek, egy másik fordítást készitett, mely azonban csak néhány töredékben jutott el hozzánk.

Origenesnek más ilynemü dogmatikai műveiből ugyszólván csak névleg ismeretesek: 1.) Két könyve a „feltámadás“-ról és két párbeszéde ennek körülményeiről, amint azt Jeromos is emliti. Origenes különben „De principiis“ czimü művében maga is hivatkozik e munkájára, melyet e szerint már 225. körül irhatott. Jeromos megtámadta Origenest az ebben előforduló téves állitások miatt, Rufin azonban védte őt, a jelenleg meglevő töredékek pedig némileg csökkentik Jeromosnak szigorú itéletét. 2.) Legnagyobb részben elveszett Origenes-

nek tiz könyvből álló „Stromatá"-ja, melyben Jeromos szerint, alex. Kelemen „Stromatá"-it utánozva, a kereszténység és a bölcsészek tanait egymással összehasolitja. 3.) Végre a „szabadakarat" és a „husvét"-ról szintén irt két könyvet. E munkái szintén elvesztek.

Általában azt mondhatjuk, hogy Origenesnek épen dogmatikus munkái sikerültek legkevésbbé, és pedig azért, mert ezeket még ifju korában irta, a mikor még nem ismerhette alaposan a kereszténység tanait.

4. Gyakorlati munkák.

E nemü irataiból a fennmaradottak közől legnevezetesebbek:

a) az imádságról (de oratione) szóló műve, melyet Ambrus barátja számára irt, s melyet a következő szavakkal zár be: „Isten az egyedüli Atya, de csak a Fiu által", ebben a „Mi Atyánk"-ot, mint az imádságok imádságát, teljes szakavatottsággal értelmezi.

b) „Buzditás a vértanuságra" („Sermo exhortatorius ad martyrium") cz. munkája, mely az előbbivel mindenben összefügg. Ez szintén Ambrushoz van intézve, ki Protoktetussal együtt, Maximinus Trax kereszténylldözése alatt a börtönbe került. Ebben arra buzditja Ambrust, hogy lemondván az élet gyönyöreiről, Annak éljen s arra bizza sorsát, kinek akarata nélkül egyetlen hajszála sem görbülhet meg.

Ezeken kivül még két levele maradt fenn, melyek közől az egyik Julius Africanushoz szól, és Dániel könyvének állitólagos deuterokanonikus részeit, különösen pedig Zsuzsánna historiáját értelmezi, — a másikban pedig Csodat. sz. Gergelyt a theologiai alapos és komoly tanulmányozására buzditja.

Többi levelei: mint az, a melyben a bölcseleti tanulmányt védelmezi és az, melyben iratainak meghamisitásáról panaszkodik, csak töredékekben maradtak meg.

C)

Origenes tanrendszere.

Habár Origenes oly rendkivüli észszel volt megáldva, melyhez hasonlót a XIX század történetében hasztalan keresünk és habár az volt minden működésének vezéreszméje és alapelve, hogy: „szorosan ragaszkodjunk Krisztus egyházának tanitásá-

hoz", mindazonáltal e helyes álláspont daczára is, sok helyütt tévedett. A bölcsészeti vélemények, melyeket a görög philosophusoktól s névszerint a philonismusból, meg az uj-platonismusból meritett, összekeveredtek az ő keresztény vallási meggyőződésével és meghamisiták az ő speculativ felfogását a ker. igazságra vonatkozólag. De lássuk röviden tanrendszerét!

I. Bevezetés. Origenes onnét indul ki, hogy azt állitja, miszerint az ember minden isteni és világi dologról csak úgy szerezhet magának helyes ismeretet, ha a keresztény hit álláspontján rendithetetlenül megmarad. Szerinte a keresztény tan absolut igazság, melynek czélja az alaktalan és bünös világnak visszavezetése Istenhez. E keresztény tant a kinyilatkoztatás alapján származottnak állitja és pedig azért, mert az emberi természet egyáltalában nincs arra képesitve, hogy Istent felsőbb segély nélkül sikerrel kutathassa s őt helyesen megismerhesse. Szerinte kétféle kinyilatkoztatás van, u. m. a) primitiv és b) positiv. A primitiv kinyilatkoztatás az öntudatban nyilvánul, mig a positiv kinyilatkoztatás időben adatott. Az elsőnek segélyével a pogányok is eljuthatnak az igazság bizonyos alsóbbrendü ismereteire, mig az utóbbi a kutatás számára gazdagabb anyagot nyujt a philosophiánál és mélyebb ismeretet szolgáltat az embernek. Ennek következtében kétféle ismeret is van, u. m. a) egy elemi ismeret („filé pistis"),*) mely az ember szivébe, lelkébe és természetébe van oltva, és b) egy mélyebb ismeret („gnosis"), mely az exegetikus és philosophikus tudományos kutatás alapján szerezhető, kifejthető és be is bizonyitható. — Itt azonban már tévedett Origenes, amennyiben a többi között valami „titkos tan"-ról is beszél, mely nem való mindenkinek, nem a népnek, hanem csak a bölcseknek és a tudósoknak.

II. Az Istenről. a) Az Atya Istenről. Origenes szerint az Isten egy egyszerü, osztatlan, megfoghatatlan és kimondhatatlan lény. Nem tűz, nem világosság, nem lehellet, hanem egy általában vett testnélküli egység („monas".) Ő minden realitás összfoglalata. Ő az „absolut lét", a kitől minden részeltetett lét származik. Mi az ő lényében közvetlenül nem szemlélhetjük őt, mert a mi gyenge szemünk hogyan állhatná ki az ő világosságának fényét, csak műveiben s ezek által ismerhetjük meg őt. — Csak egy Isten van, több Isten képtelenség, már azon rend

*) *Görög betük hiányában latin betükkel van nyomva.*

is, mely a világban észlelhető, szükségképen egy egységes rendezőt kiván. Mindazáltal habár egy Istent kell is vallanunk, de azért e megvallásban Atyát, Fiut és Sz. Lelket kell elfogadnunk, mivel az Isten nem holt, de élő azaz értelemmel és akarattal biró egység. Ez a „trias archicé“, a „trias proscünété“, melynek minden alá van vetve. Az isteni tökélyek nem valami holtak, a vagy kierőszakoltak, hanem azok mindig működők és pedig öröktől fogva, és innét származik egy öröktől való kinyilatkoztatás szükségessége. E szerint az Isten örök Ur, de örök Atya is, de a Fiu is örök, s a világ is örök. b) A Fiu Istenről. Minthogy az Isten egy végtelen értelemmel biró lény, ennek következtében Ő végtelenül gondolkodik is és mindenekelőtt önmagát gondolja s csak másod sorban gondol olyat is, a mi tárgyilag véve nem Ő maga. De Ő nemcsak önmagát gondolja egész végtelensége szerint, de a gondolatot egész végtelensége szerint ki is mondja az Igében („Logos“.) Az Ige tehát az Istennek azon belső szava, melynél fogva Ő önmagát vagyis az isteni valóságot egész végtelensége szerint kimondotta. Az Ige tehát a személyes isteni bölcseség, de egyszersmind ősképe minden dolognak, „Idea idearum“. Maga a tény, mi által létrehozatott az Ige (a Fiu) nemzésnek neveztetik, melynek szükségkép öröknek kell lennie, mert az Isten minden időn felül van. De a Fiunak az Atya állagából való származása nem nevezhető oly értelemben való születésnek („γεννήσις“), mintha a Fiu az ő származásakor elvált volna az Atya állagától („ousia“). A Fiu személyisége nem külsőleg, de belsőleg az elv alapján isteni. Mint a világosság a világosságtól, miként az akarat a lélekből ered, a nélkül, hogy tőle külön válnék: úgy jön a Fiu az Atyától, mert az Atya isteni természete megoszthatatlan. A Fiu épen úgy örök, mint az Atya. A nemzés actusa nem átmeneti („transiens“), hanem bennmaradó („immanens“), örökké jelen, successio nélküli, semel és simul végbemenő actus. Az Atya tehát a Fiu kezdete, de a Fiu is kezdet t. i. más lényekre nézve. A Fiu nemcsak ősképe minden dolognak („ἰδέα ἰδεῶν“), de egyszersmind Ő az is, ki által a dolgok teremtettek. Az Ő ereje tartja fenn a világot, Ő keresztülhatja az egész teremtett világot, hogy minden Ő általa származzék és fenn maradjon: Ő a mindent átölelő erő, mely mindent fenntart és éltet; Ő mintegy lelke a világnak. Ő az egyetemes kinyilatkoztató, az emberi ész forrása; végelemzésben az igazság minden ismerete Ő reá vihető vissza, mint a kinyilatkoztatás legfőbb forrására.

A Fiu az Atya szülötte ugyan („γεννήτος“), de azért nem teremtmény, mert Ő Istentől Isten, isteni természet isteni állagból és nem semmiből, — vagy is ők a substantia azonosságára egyenlők. Mindazonáltal Origenes azt állitja, hogy a nemzés alapján az Atya s a Fiu között személyi különbség van, a mennyiben a Fiu az Atyának alá van vetve, „mert a nemző a nemzetten felül áll“. Ily módon Origenes nem a lényegi, hanem csupán a személyi subordinatismust tanitja. c) A sz. Lélekről. A sz. Lélek is személy. Őt az Atya a Fiu által hozta létre, — és pedig öröktől fogva. Ő állagára nézve azonos az Atya s a Fiuval; de származására nézve („arche“) közöttük személyi különbség van, a mennyiben a sz. Lélek nemcsak az Atyának, de még a Fiunak is alá van rendelve.

Ezek után nem lehet tagadni, hogy Origenes „De principiis“ művében igen sok oly ruganyos kifejezés van, a melyek félreértésre adtak és adnak is alkalmat, annál is inkább, mert a kath. egyház egy általában semminemü subordinatianismust (tehát személyit sem) nem ismer, hanem csak a keletkezés rendjét („ordo originis“) tanitja. Ezek után könnyen belátható, hogy az árianok ezen kifejezések miatt tanaik megerősitése végett Origenesre hivatkoztak, a sz. Atyák közől pedig többen sehogy sem tudtak kibékülni az origenesi sz. Háromságtannal. Ezen gyanus kifejezések fejtegetését mi azonban mellőzzük.

III. A világról. a) Az eredeti világ. A világ Istennek szükségképi, természetes kinyilatkoztatása, — a miért is az is, Teremtőjéhez hasonlóan, örök és szükségképi. Ezt kivánja az Isten mindenhatósága és jósága, melyek ép úgy öröktől valók, mint maga az Isten. De az Isten nem volna öröktől mindenható, ha nem léteznék valami, mi fölött mindenhatóságát gyakorolja; nem volna öröktől jó, ha nem öröktől fogva léteznének a teremtmények, melyekkel jóságát érezteti. Valami teremtettnek tehát öröktől fogva léteznie kell, mert azon feltevés, hogy a teremtés időben vette kezdetét, annyit jelentene, hogy Isten megváltozott azon pillanatban, midőn a teremtés munkájához fogott. De továbbá, minthogy Isten mindent előre nem tudhatna, ha a világ tartama végtelen nem volna: azért fel kell tételeznünk a világok kezdet- és végnélküli sorát, melyek közől az egyiknek vége mindig a másiknak kezdete. Ez tehát egy valóságos világváltozás. De azért ezen végtelen világok között általános különbség van és egyik sem lehet a másikhoz tökéletesen hasonló. A teremtett világ két alkatrészből áll: egy szel-

lemi és egy anyagi világból. A szellemi világ magában foglalja a szellemi lényeket, a melyek valamennyien egyenlőknek teremtettek, ugyannyira, hogy köztük semmi lényeges különbség nincs. Ha mégis valami különbséget vehetünk rajtok észre, ez nem azok természetén alapszik, hanem egyedül az ő szabad önelhatározásukon. Ők szabad akaratuknál fegva egyaránt a jó- vagy a rosszra határozhatják el magukat, — és a mint határoznak, a szerint jelöltetik ki állásuk is a mindenségben érdemeikhez vagy vétkökhöz képest. Természeténél fogva rossz lény nem létezik, saját cselekménye folytán lesz azzá, a mi. Az anyagi világ ellenben egy fensőbb, testnélküli és érzékfölötti állapottal birt, s a mely — az uj platonikusok szerint — tulajdonképen nem volt egyéb, mint az értelmi sajátságok összlete. — Isten a Logos által annyi lényt teremtett, a mennyit csak teremthetett, s a mennyit csak képes kormányozni. Ezen elvből következik tehát a lélek praeexistentiájáról szóló tan. b) Az érzéki világ. A szellemi világ egyes lényei között, kik eredetileg egyszerre, egyenlő természettel és egyenlő tökélylyel voltak Istentől teremtve, idővel bizonyos erkölcsi különféleség támadt. A kik közölök hivek maradtak Istenhez, azok hűségök érdeméül megmaradtak Istennel való eredeti egységökben, t. i. az angyalok. Sokan ellenben gyarlóknak bizonyulva be a jóhoz önkényt ragaszkodni, többékevésbbé, eltávoztak az Istentől. Ezen szabadakarat és szabad önelhatározáson alapuló s az isteni törvénynyel ellenkező elpártolás megfelelő büntetést vont maga után az örök Igazság részéről. E bün büntetéseül az elpártolt szellemek eltaszittatva Istentől, oly állapotba jutottak, mely az ő eszméjök és rendeltetésökhöz nincs mérve. Az oly szellemek, kik határozottan megtagadták az Isten iránti engedelmességet s tiszteletet, a pokolba taszittatva, ördögökké lettek; azon szellemek pedig, kiknek vétke nem volt oly intensiv, büntetésül husnemü testbe zárattak be, — ezek az emberek. Ennek következtében az Istentől való elpártolás okozta egyrészről az ördögök birodalmának keletkezését, másrészről pedig az emberi nem származását is. — Ily módon az érzéki világ mintegy büntetésül lett teremtve a szellemi világ egyes lényeinek bukása által. E világ tehát időben lett. Ezen világgal továbbá szoros összefüggésben van az empirikai anyagi világ keletkezése is. Isten valamint eredetileg minden eszes lényt, úgy minden anyagot is egyszerre teremte, és pedig — előre tudva a lelkek bukását — oly mennyiségben, a mennyit a világalkotásra elegendőnek vélt. Ime!

ezen anyagi világ előbb érzékfölötti és testnélküli, később bukása folytán érzékivé és nyerssé fajult, melyből azután Isten a világ különféle dolgait alkotá az ember szolgálatára és azokat a világrend egységévé füzte össze. c) A világrend. Valamint a világteremtésben az isteni igazságosság és szeretet: úgy annak kormányzásában az isteni jóság nyilatkozik. Isten az érzéki világot — mint emlitettük volt — az elbukottak részére teremté, és pedig oly czélból, hogy azokat később tisztulásuk által ismét visszavezesse eredeti állapotukba. A világrend czélja tehát, hogy az összes szellemek visszatérjenek az Istennel való közösséghez. („ἀποκατάστασις παντων"). De hogyan jött a világra a rossz? Ennek alapja nem az Istenben, nem az emberi észben, nem az anyagban van: hanem annak egyedüli oka csupán a szabadsággal való visszaélés. E szerint az akaratnak meg van saját szabadsága, mit az öntudat is erősit, — sőt e nélkül az erény is képtelenség. Egy lénynek, ki a különféle cselekményeket egymástól megtudja különböztetni, ki egyiket helyeselni, másikat rosszalni képes: szükségkép birnia kell azon képességgel is, hogy azok közől választhasson. Szabadságában van a jó vagy a rossz követése; de a jóra Isten kegyelme is szükséges. A bünben való élet halálban való élet. Az Isten a rosszat magára hagyja, de a végkövetkezményt magának tartja fel, úgy, hogy a rossz is szolgálni köteles Istennek a világ kormányzásában. d) Az angyalok és az ördögökről. Az angyalokat illetőleg Origenes több fokozatot különböztet meg. A mi pedig az ördögöket, a sátán angyalait, a pokol isteneit illeti, azokról azt mondja, hogy tartózkodási helyök azon sürü légkör, mely a földet körülveszi; megszállják az embereket és állatokat, kárt csinálnak, — de egykor mégis megtérnek. e) Az ember. Az ember Isten képére van teremtve. Ez azonban nem vonatkozik az ember testére, hanem csak a lelkére, a minő ez a bukás előtt volt és a minő lesz Krisztus megváltása által. Ezen utóbbi állapot még egy magasabb erkölcsi tökéletességü állapotot jelez, a midőn Istennek nemcsak képét, hanem hasonlatosságát is fogja birni. Isten képe a Logos, és ehhez hasonló az értelem, a lélek. A Sátánt követve, sok szellem elbukott, s ez által keletkezett az emberiség. A bukott szellemek most az érzéki világba utasittattak s anyagi testekbe zárattak be. A „Genesis könyve" ezt egy allegoriában mondja el, mely szerint itt Ádám nem mint egyed, hanem mintegy egész osztálynak és pedig a hus-testbe zárt szellemeknek képviselője szerepel. A testek különbözők a léleknek

előbbi állapotának megfelelően. A husbeli test magában véve holt és csak a lélek által nyeri az életet, az érzést és a mozgást. A test különben a lélekre nézve börtön, a melyben a léleknek előbbi életében elkövetett büneiért lakolnia kell. A mi pedig a lelket illeti, Origenes szintén megkülönbözteti a „psyché"-t s a „pnevma"-t, de a különbség szerinte csak viszonylagos, a mit ő azután sajátságos módon fejteget. Ugyanis, minthogy a görög „psyché" szóval a hideg fogalma is össze van kötve, Origenes azt véli, hogy a szellem, a „pnevma", az által lesz „psyché"-vé, vagyis a test éltető elemévé, hogy az az Isten szeretetében meghült. Azérttehát az is feladata, hogy az isteni szeretetben gyarapodván, ezen sajátságából, mely természetével ellenkezik, kivetkőzzék, hogy végre egészen szellemivé váljék. Az egyes emberek állapota az előbbi életben elkövetett kisebb vagy nagyobb bünöktől származtatandó, — és azért azok, kik az előbbi életben súlyosabban vétkeztek, itt súlyosabban bünhődnek; a kiknek lelkei pedig az előbbi életben kevésbbé súlyosan vétkeztek, itt kevésbbé súlyosan bünhődnek.

IV. A megváltásról. a) A Logos megtestülése. Az emberi lelkek — mint emlitettük — büntetésül zárattak be a testekbe és pedig azon vétség miatt, melyet eredetileg elkövettek volt. E büntetés azonban az ő tisztulásukra szolgál, mert büneikből megtisztulva, ismét visszatérnek eredeti állapotukba. Ezen visszavezetést a jelenlegi világban a megváltás eszközli, a melyre tehát az emberi nemnek szüksége van. — Magát a megváltás tényét a Logos eszközölte, a ki, midőn szeretetből az emberekhez leszállva, teljesen felvette magára az emberi természetet, azért halt meg, hogy az emberek számára Istennél bocsánatot és kegyelmet nyerjen. Krisztus lelke szintén praeexistált a Logossal való egyesülés előtt, mint a többi lelkek; az általános szeretet által pedig, melylyel Istenhez hű maradt, kiérdemelte magának azt, hogy a Logossal egyesüljön. Ezen lélek ép ugy, mint a többi lélek a felső regiókból szállott le, és a maga szentségének beérdemléseül Krisztus testével lett összekötve. Krisztusnak mindkét természete t. i. az isteni s az emberi a megtestesülés után többé el nem választható, minthogy azok a legbensőbben vannak összekeverten egyesitve. („ανακεκραμμενα".) Itt is ugyan Origenes egy hamis kifejezést használt, bár neki ezen véleménye által korántsem volt szándékában a monophysita tant terjeszteni. — Továbbá Krisztusnak lelke is folyton összeköttetésben van a Logossal, miért is bünre képtelen. Ezen belső egyesülés alapján a Sz. Irásban az

isteni természet az emberi természetet, az emberi természet pedig az istenit megillető praedicatumokkal hozatik összeköttetésbe „communicatio idiomatum"), mert, habár Krisztusban két természet, de azért csak egy személy van. b) Krisztus megváltási müve. A megváltás müvének tényezői Origenes szerint Krisztusnak: 1) tanitása, 2) csodái, 3) példányszerü élete, 4) szenvedései, s halála és 5) folytatólagos müködése a mennyben. Különösen nagy fontosságu az ő halála, mert ezáltal Ő a) véghezvitte a megváltást, a mennyiben az Ő halála megszabaditott minket a Sátán hatalmától; b) az Ő halála kiengesztelést és büneink bocsánatát szerezte meg számunkra, mert Ő áldozat volt és c) elősegitette tisztulásunkat, mert erőt kölcsönzött nekünk, hogy a bünöket megsemmisithessük. Krisztus azonban nemcsak az emberekért, hanem az egész, megváltást igénylő, világért is (tehát az ördögökért is) feláldozta magát. c) Az üdvrendszer. A megváltást igénylő embernek Krisztus érdemeinek részesévé tennie s az Ő vezetésének kell magát átadnia. Az embert pedig ezen állapotba a Krisztusban való hite juttatja. A hit akkor ébred fel az emberben, midőn Krisztus a lélek elhomályosult szemeit felnyitja és szivét az isteni igazság befogadására előkészíti. E szerint a hit isteni adomány. A hit a bünök bocsánatát, a Krisztussal való egyesülést, — s ez által az ember megujulását eszközli. A hivő Krisztushoz lesz hasonló, mivel Krisztus őt a hit által magához veszi. A hitnek különféle fokozatai vannak, ugy: a) megismerés („psilé pistis", „gnosis", „sophia"), mint b) az élet oldaláról tekintve. Az utóbbi az érzéki tökélynek teljes győzelmére vonatkozik tulajdon testünk és a lélek gonosz kivánságai felett, a mely győzelem egy jövendőbeli életben fog történni. — De hogyan megy végbe e földön a tisztulás? Erre vonatkozólag a következőket mondja Origenes: a) A mi az akaratot s a képességet azaz a jóra való erőt illeti, az Istentől származik, a jóra való elhatározás pedig az ember szabad akaratától függ, — hanem annak véghezvitelére az embernek szüksége van isteni segélyre, a malasztra, mi a Sz. Lélek adománya. E szerint elismeri ugyan Origenes a malaszt szükségességét, azonban épen e tárgyat illetőleg eléggé helytelenül fejezi ki magát. Azon véleményben volt ugyanis, hogy a lelkek azon érdemeik szerint, melyeket még a test felvétele előtti életben szereztek volt maguknak, jutalmul különféle isteni malaszttal vannak felruházva. Hogy pedig ezen életben az isteni malasztok egy részét birhassák, az attól függ, mennyire

lesznek szabadakaratuknál fogva érdemesekké ezen isteni adományokra. A malaszt szükségességét kapcsolatba hozza az imádsággal, mert e nélkül sem imádkozni, sem pedig másokat imádságra tanitani lehetetlen. E szerint a szentségek is föltételezik az emberben a malasztot, a mennyiben az emberek még mielőtt azokhoz hozzájárulnának, már az előbbi életben szerzett érdemeiknél fogva birnak valamiféle malaszttal. E szerint a szentségek a tisztulás közegei, illetőleg eszközei. Különben a tisztulás eszközei és közvetitői a következők: a keresztség, vértanuhalál, alamizsna, a szenvedett bántalom megbocsátása, mások megtéritése s a poenitentiatartás, mely nehéz és fáradságos, mert a bünös ágyát könyekkel áztatja, és nem szégyenli bünét a papnak bevallani. Megjegyzendő még, hogy Origenes az oltári szentségről is homályosan fejezi ki magát némely helyütt, kedvencz eljárásmódja szerint, allegorice és mystice értelmezvén a dolgot. d) A vég. Az embereknek a bünöktől való tisztulása nemcsak a jelen életre van szoritva, hanem kiterjed a tulvilágira is. Lényegére nézve a tulvilági büntetés is csak tisztitó hely. És pedig, mig a megtisztult lelkek a testi halál után azonnal üdvözülnek és előbb a paradicsomba a földön, majd a levegőbirodalomba, s azután mindig más és más tökéletesebb birodalmakba jutnak el, és legvégül a 7-ik égbe, a mennyországba emelkednek, hol a tiszta aetheri testek laknak (mert tudnunk kell, hogy a lélek, miután a földi testtől megválik, nem jut testenkivüli állapotba, hanem megtartja azon aetheri testet, mely lényegéhez tartozik, s mely a földi életben a hus-test hüvelye alatt van elrejtve): addig a többiekre nézve a halál után továbbra is tart a tisztulás folyamata büntetés alakjában. A tulvilági büntetés tüzbeli, mert a bün tudata s a lelkiismeret fulánkja a tüz égető kinjaihoz hasonlit. Hanem ezen tüz meg is tisztitja a lelket, s ha a tisztulás végbement, akkor a lélek előbb vagy utóbb szintén megdicsőül. Igy fog tartani a lelkek tisztulása századokig, s igy a rossz mindig fogy, végre megszünik; és az Isten irgalma arra is kiterjed majd, ki legmélyebben sülyedett, t. i. a sátánra. Nevezetesen Krisztus még az ördögöket is megváltja, azok üdveért is fog szenvedni és keresztrefeszittetni. E szerint a végső restitutio kiterjed mindazon szellemekre, kik Istentől elszakadtak, minden emberi lélekre és minden ördögre. Az apokatastasis általános lesz, — a mely a testek föltámadásával fog teljesen bevégződni. Végre, midőn már a lelkek mind megtisztultak, a testek is föltámadnak a halálból, mely testek-

nek akkor gömbölyü alakjuk lesz, mivel ezen alak a legtökéletesebb, és a lelkekkel megdicsőült állapotban ismét egyesülnek. Mindennek megtörténte után az anyagi világ is visszatér egykori dicső állapotába. Az anyagi lények különfélesége megszünik, és az egész teremtett világ egysége és tökéletessége ismét helyre áll. Isten lesz mindenben minden. Akkor új világ kezdődik, az elpártolás ismét megújul, melyet újból büntetés fog követni, az eltörölt világ helyébe új lép. E világváltozás örökké tart, nem is szünhet meg soha, mert Isten nem pihenhet.

Ez volna tehát röviden Origenes tanrendszere! Ebből látható, hogy sok helyütt a helyes uton maradt, sok helyütt azonban attól nagyon eltért. Eltérései, habár merő phantasmagoráknak bizonyulnak is be, mindazonáltal az ő nevére nagy homályt vetnek. Ezen botlásait mi a következőkkel bátorkodunk menteni: a) Midőn botlásait elkövette, még ifju volt, s igy a hit igazságaiba még nem lehetett alaposan bevezetve, és a „De principiis“ czimü művét is ekkor irta. b) Origenes, mint uttörő a keresztény tan elméletének speculativ kifejtésében, ezen nagy és nehéz feladatának megoldása körül a Sz. Iráson kivül semminemü kath. segédeszközzel nem rendelkezett, mert a dogmák még ekkor nem voltak definiálva. A mivel pedig rendelkezett, az egyedül a bölcsészet volt, melynek tanulmányozása közben tanárának: Ammonius Saccasnak befolyását semmiképp sem kerülhette el, már csak azért sem, mert annak bölcsészeti rendszere a keresztény tannal több pontban és alapelvben megegyezett. Ennek azután — igen természetes — azon eredménye lett, hogy Origenes is saját keresztény meggyőződéseit Saccas bölcsészetében csak kifejlettebb és rendszeresebb alakban vélte feltalálhatni, — a mit azután a theologiába is átvitt. c) Nem szándékosan tért el a keresztény egyház tanaitól, a mit következő nyilatkozata is bizonyit: „Azt kell igaznak tartanunk, a mi az egyházi és az apostoli hagyománytól semmiben sem különbözik“. d) Azon körülmény, hogy a mit mond, habozva mond, határozottan azt bizonyitja, hogy, ő maga is érezte, hogy némely állitása ellenkezik a keresztény tannal; később valóban nem is helyeselte állitásainak némely pontjait; sokat pedig csak puszta vélemény szinében tüntet fel, tehát a melyekről gondolhat az olvasó, a mit akar, és nem mint dogmákat. Végre e) aggkorában ő maga is panaszkodik, hogy némely müveit a rosszlelkü eretnekek meghamisiták. Nevezetesen egyik levelében ezeket irja: „Haeresiarcha quidam, cum in praesentia multorum hominum disputassemus, notata ex manibus eorum,

qui scripserant, rapuit, quid-quid placuit, adjecit, delevit, mutavit, atque, quod ipse scripserat, meo nomine in publicum edidit, mihi insultans; rei indignitas fratribus nostris in Palaestina stomachum movit, atque hominem ad me miserunt Athenas, qui Scripturam originalem a me acciperet; hanc a me nec lectam, nec relectam, atque taliter neglectam, ut non sine labore e latebris protraxerim, nihilominus ferendam tradidi; cum vero, ita me Deus adjuvet! eum, qui manu sua huic scripto falsa inseruerat, adivissem, atque interrogassem, quare id fecisset? respondit quasi injuriam reparaturus, quod sic nostram Disputationem ornare, atque corrigere voluerit; Deum immortalem! qualis correctio! talis nempe, quali Marcion atque Apelles, successor ejus, S. Pauli Evangelia castigarunt." Ehhez csatolja még: „Quidam haereticus Ephesi, postquam convenimus, atque ipse, causam nescio, nec mecum conferre, nec me praesente os aperire voluit, postea discursum scripsit talem, qualem lubuit, suo, meoque nomine, suis Discipulis, ut mihi relatum est, Romam misit, nec ullus dubito, quin etiam ad alias civitates miserit; etiam Antiochiae milli ante meum illic adventum illudebat, corroptae disputationis exemplaria in plurimorum manus spargens; postquam adveni, ipso coram hominum frequentia convicto, et tamen adhuc impudenter negante, petii, ut exemplaria exhiberentur, et si crimen meum a fratribus, quibus manus mea, et Doctrina nota esset, judicaretur, hic ipse librum exhibere non ausus, suo pudore insimulationis falsitatem prodidit". (Apud Ruf. Apol. pro Orig.)*)

Ezen okok figyelembe vételével habár őt a „formalis eretnekség" vádja alól fel is menthetjük, de a „materialis eretnekség"-től egyáltalában nem.

D.

Origenes jelleme.

A kereszténység történetében figyelmet keltő alakok közől Origenes egyike a legsajátságosabbaknak. Csodálatos módon találjuk fel benne a két legellentétesebb fogalomnak, a jó s rossznak egyesülését. Mig egyrészről bámulatra és tiszteletre késztetnek bennünket Isten, felebarátjai, s az igazság iránti határtalan szeretete, nemes egyszerüsége, alázatossága és szerénysége;

*) *L. Fleuri. Hist. Eccl. tom. II. pag. 160.*

továbbá türelme, szorgalma és munkássága: addig másrészről sajnálattal kell tekintenünk rája, midőn tulbuzgósága és páratlan de szabadröptü elméje oly tettekre ragadják, melyek Krisztus egyházának tanaival homlokegyenest ellenkezének, jóllehet ő életcélul tüzé ki magának, hogy mindenben és mindenütt a szép, a jó és igaznak utját fogja követni. E célját ugy gondolta legsikeresebben elérhetni, ha szigoruan megtartja ama szabályokat, melyeket a szépség, jóság és igazság kutfeje az Anyaszentegyház által előir. Hogy igen szerette az Istent, abból tünik ki legjobban, hogy állhatatosan kerülte a bünt és napjait Isten előtt kedves cselekmények, mint imádság, jócselekedetek, és böjtölés gyakorlataiban igyekezett eltölteni. Isten iránti szeretetének különben igen szép tanujelét adja Ambrushoz intézett egyik levelében, midőn a többi között ezeket irja csüggedő barátjának felbátoritására: „Ki szakaszt el minket Isten szeretetéből? háboruság, szorongatás, éhség, veszedelem, üldözés avagy fegyver-e?“ Buzditását azután Sz. Pálnak eme szavaival fejezi be: „Semmi sem képes minket elszakasztani Isten szeretetétől a mely a mi Urunk, Jézus Krisztusban van.“ (Róm. XII. 1.) Szerette továbbá felebarátait, mert mindenben javunkat akarta. Ha viszály támadt a társak között, Origenes személyében a békéltető angyal jelent meg, hogy tapintatosságával eloszlassa azt. — Tanitványait legbuzgóbban oktatta az üdvösség utján való haladásra, mint az életrajzából is kitünik, mert hiszen Origenesnek egész élete alig volt egyéb mint tanitás és foglalkozás. Tanitási modorát, melylyel legszorosabban tudta egyesiteni határtalan szeretetét hallgatói iránt igy jellemzi egyik legbuzgóbb tanitványa, Csodatevő sz. Gergely: „Sokrates módjára majd korholt és büntetett, majd ismét lelkesitett bennünket. Midőn igy azután az igazság elfogadására előkészitett . . . a bölcselet minden ágára: a psychologia-, logika-, dialektika-, physika-, mathematika-, geometria-, astronomiára és az erkölcsbölcseletre, melyben az isteni erényeket tárgyalja, tanitott bennünket . . . Igen, nemcsak a bölcselet egyik ágára, hanem annak egész terjedelmére oktatott bennünket, hogy egy bölcseleti ág se legyen előttünk ismeretlen. De azért szorgosan kiválasztá mindazt, a mi minden egyes bölcselőnél igaz és hasznos volt; ellenben mindazt mellőzte, mi azokban hamis és erkölcsrontó vala. Az utolsóra vonatkozólag tanácsolja, hogy ne hallgassunk egy bölcselőre sem: hanem mindenkor az Ur s a próféták szavaihoz alkalmazkodjunk. Intett,

hogy igyekezzünk az Istenről s a világról szóló kinyilatkoztatásokat megismerni, mert azt akarta, hogy a legszükségesebbről, a mindenség okának megismeréséről biztos tudomásunk legyen. Midőn a prófétákat magyarázta és a homályos rejtett helyet megvilágositotta, minő a Sz. Irásban sok fordul elő, ezt akkép tette mintha a Sz. Lélekkel egyesült volna, kitől e könyvek eredtek." — Özséb megjegyzése szerint: „Szavainak csábitó kelleme által annyira leköti a közönség figyelmét, hogy fiatal hallgatóit több izben körülfogják az üldöző katonák, őket a vérpadra viendők; máskor pedig előadásairól önkényt sietnek oda." (Hom. VI. c. 2—4.) Origenes továbbá mindenek felett szerette az igazságot. A keresztény vallást minden izében igaznak ismervén, védelmére mindenkor kész volt, mit igazolnak apologetikus s általában mindennemü munkái. Rendületlen hüség és ragaszkodással viseltetett Krisztus egyházának tanai iránt. Legszebben bizonyitja ezt az üldözések alatti magaviselete. A bebörtönözött keresztényeket gyakran meglátogatta, s midőn azokat a birák elé vagy már a vesztő helyre kisérték, mindig közöttük volt, a szeretet csókjait osztogatva és a keresztény állhatatosságra intve őket. A dühöngő pogányoktól, midőn azok a vértanukat ujjongva körülvették, soha sem rettent meg, és igen sokszor majdnem csodával határos módon menekülhetett meg a kőzáportól. Minthogy sok embert téritett meg a keresztény hitre, az üldöző katonák többször megszállva tartották lakását, és üldözői mindennemü cselszövényeket készitettek ellene, ugy hogy a nagy Alexandria kicsinek bizonyult be egy férfiu elrejtésére: Origenes még sem ingott meg. Gyakran elfogatván, lófarkhoz köttetve hurcoltatott városszerte, hogy csak tagadja meg hitét: de hasztalan volt még ez is. Egy napon a pogányok Serapis templomába hurczolva őt, galyakat nyomtak kezébe, hogy osztogassa szét azokat a jelenlevők között isteneik tiszteletére, mire Origenes a galyak osztogatása közben igy szólott: „Jertek, fogadjátok e galyakat, de nem a ti isteneitek, hanem Jézus Krisztus dicsőségére!" Ime, minő volt a nagy férfiu hőslelkűsége az igaz hit iránt, még az ovatosság határait is túllépi ebbeli buzgalmában! Ugyanezt bizonyitja azon magaviselete, melyet — mint láttuk — atyjának, de még inkább saját bebörtönöztetése alkalmával tanusitott. — Origenes egyszerü volt viselete és egész életében. Olcsó, keresetlen ruhában járt, mely a hideg s melegben egyaránt védte testét; lábbelit csak késő aggkorban viselt. Igen silány eledelekkel táplálkozott; bort legfel-

jebb akkor ivott, ha megrongált egészsége kivánta. Általában mindennemü élvezetet megtagadott magától. Csupasz földön aludt; sokat virrasztott; az éj legnagyobb részét lelki elmélkedések közt tölté. Napi kiadásait 4 „obulus“-sal (mintegy 17 krajczár) fedezhette, mely csekélység kielégité az ünnepelt, a világhirü tudóst, kit tanitványai örömest halmoztak volna el aranynyal, de ő nem fogadott el soha semmit. Rendkivül szerény és alázatos ember volt, minek bélyegét már maga a természet is mintegy reá nyomta, midőn alacsony termettel és igénytelen külsővel ajándékozta meg őt. Epiphanius azt jegyzi meg felőle, hogy midőn jelenlétében beszélni kezdtek róla, elpirult és legazonnal távozott. E mellett szent érzelmü és csendes lelkületü volt. Áhitatos gyakorlatait soha el nem mulasztá; a bőjtöket pedig igen sokszor egészségének rovására is a legszigorubban megtartá. Hogy rendkivül szorgalmas volt és hogy szerette a munkát, annak bebizonyitására elégséges, ha műveinek roppant számára hivatkozunk. Türelem dolgában csaknem kimerithetetlennek látszik. Igy Demeternek vele szemben tanusitott eljárására, mely ide s tova üldözésnek is bevált, nem ütött zajt, csak mindenre hallgatással válaszolt. Hogy valaha boszút forralt volna valaki ellen, arra egész életében nem találunk példát, de hogy ellenségeinek is jót akart, bizonyitja ezt következő nyilatkozata: „Nekem elég, ha ellenségeimet és rágalmazóimat Isten itéletére bizom és kérem az Istent, legyen irántok irgalmas, mert nekünk hivatásunk áldást és nem átkot mondani.“ Bebörtönöztetése alkalmával pedig, ámbár a biró a legborzasztóbb kinzóeszközöket alkalmazta megtörésére, fáradságát legkisebb siker sem koronázta Origenes részéről, a ki jóllehet már akkor idős ember volt. Hogy mily kitünő észtehetséggel volt megáldva, fényesen bizonyitja azon tény, hogy az Ambrus barátja által fizetett 7 gyorsirónak képes volt egyszerre más és más munkákat tollba mondani. — Eddig felsorolt érdemei mindenesetre kivivták részére azt, hogy mindig nagyrabecsülés és hálás tisztelettel emlékezzék vissza reá az utókor. E mély tiszteletnek lerinai Vincze, — ki a V-ik században élt — e szavakkal adott kifejezést: „Számtalan tudóst, papot, hitvallót és vértanut nevelt az egyház számára s ki volna képes leirni, mily nagy csodálat és vonzalomban részesült mindenki részéről, ki merészelne ily nagy, ily tudós férfiut kisebbiteni?“ Csodatevő sz. Gergely pedig ezeket mondja Origenes felett tartott dicsbeszédében: „Oly férfiuról akarok beszélni, ki embernek látszik és ember is, de ki

azok szemében, kik jelleme nagyságát felfogni képesek, isteni fényben tündöklik". E magasztalások azonban túlzottak! — És most itt az ideje, hogy forditsunk a lap másik oldalára is! Origenes — fájdalom — a hibáktól sem volt ment. Ha igaz, hogy a „jellem a teljesen kiképzett akarat": úgy Origenes jellemére mindenesetre árnyat vet ama körülmény, hogy akaratát nem bizonyitotta be teljesen képzettnek, azaz gyengébbnek tartotta testénél akkor, midőn öncsonkitóvá lőn. E tettével azt látszik elárulni, hogy nála e kettő közötti küzdelemben az utóbbié lenne a győzelem, másrészt pedig ugyanekkor megfosztá magát egy igen szép erény, az önmegtartóztatás gyakorlatának lehetőségétől. — Vannak ugyan egyesek az újabb időben (Schnitzer, Baur), kik megkisérlik a nagy férfiu emlékét e szégyenfolttól megtisztitani, azt hozván fel érvül, hogy: a) Origenesről fel nem tételezhető, hogy ő, ki még ott is allegoriát keresett a sz. Irásban, a hol nem is volt, épen e kényes helyen értelmezte volna szószerint, továbbá b) hogy a vádak között, melyeket Demeter és püspöktársai az Origenes elleni két zsinatban felhoztak, szó sem volt az öncsonkitásról, és végre c) épen dőreség volna elhinnünk, hogy Origenes az Özséb által felhozott gyanusitások miatt fosztotta volna meg magát férfiasságától, — s a mellett ugyanezen tettét titkolta volna is. — E rehabilitási törekvések azonban tarthatatlanoknak bizonyulnak be akkor, a midőn az illető tényállás több tekintélyes és hitelt érdemlő személy tanusága szerint történeti igazsággá fejlődött. Igy Redepenning (Origenes feletti monographiájában) Özséb állitásainak igazolására és az emlitett ellenvetések megczáfolására a következőket hozza fel: a) Özséb Caesareában való tartózkodása alatt Origenestől ép úgy, mint Pamphiltól, ki hosszabb időt töltött Origenessel, s a ki mindkettőjök irányában a legbarátságosabb indulattal viseltetett, egyaránt megtudhatta a valót; b) az Origenes ellen tartott zsinatok okmányai nem teljesek, miértis egy „argumentum ex silentio" nem állhatja ki a sarat; c) az öncsonkitásnak Özséb által felhozott oka és ugyanannak Origenes általi gondos titkolása között levő ellenmondás önmagától megszünik, ha figyelembe veszszük, hogy Özséb azt csak mint valószinü dolgot hozza fel állitásának igazolására, — a mi e szerint nem zárja ki azt, hogy Origenest más, általa be nem vallott okok is vihették e szerencsétlen lépésre; végre d) Origenes egyes nyilatkozatai között reá lehet akadni az Üdvözitő ama szavainak világos magyarázatára, a mely szavakra leghatározottabban inti

tanitványait s a tanitókat, nehogy hozzá hasonló félreértésekbe essenek. Vannak ismét mások, kik azt állitják, hogy Origenes májbaja ellen ivott volna meg bizonyos növénygyökerekből főzött italt, mely belőle a baj megszüntetésével a testi ingert is kioltá, — s igy e tettét neki bünül felrónunk nem lehet. Ez azonban csak puszta véleménynek látszik, mivel nem bizonyittatik. Végre ismét vannak egyesek, kik azt mondják, hogy Origenest e tettének elkövetésére Isten iránti véghetetlen szeretete vezette, azaz, hogy ő készebb volt magát egyszer s mindenkorra megfosztani a testi élvezetektől, mintsem a végtelen jóságot esetleg a paráznaság bünével is megsértse. De tette ezen szempontból sem menthető, mert hiszen tudjuk, hogy minden úgy legtökéletesebb, a mint Isten teremté; minek folytán, ha Origenes szomorú tettét a most emlitett okból követte volna is el, Isten teremtőképességének tökéletessége ellen ugy is vétett volna.

Bármely szempontból is tekintjük a dolgot, igazolva látjuk Origenes e tettében a „virtus in medio“ mondás követésének ajánlatos voltát: mert ime a példa mutatja, hogy a tulbuzgóság mily kárhozatos dologra képes vezetni még egy Origenest is, kit erényei, észtehetsége és szorgalma a keresztény tudósok koronájává tehették volna, ha nem castrálja magát és ha elméje nem száll át a korlátokon. Mindazonáltal élete és müveiből itélve, könnyen beláthatjuk, hogy Origenest elhibázott tetteire nem a malitia, hanem a legtisztább szándék vezette.

Az eddig tárgyaltakból azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy — ha az igazság határain belül akarunk maradni — Origenest a keresztény tan elméletének spekulativ kifejlése körüli munkálataiban egy oly méhhez hasonlithatjuk össze, mely egyaránt gyüjté a sz. hitünk mezején fakadó ártalmatlan és a pogány bölcsészet talaján termő mérges virágok himporát, hogy azoknak egyesitéséből édes mézet készitsen a keresztény hitélet és tudomány számára.

Minthogy azonban Origenes — mint kezdő — nem volt oly helyzetben, hogy neki ennek elkészitésében, némi utbaigazitásokat is adott volna valaki, nagyon természetes, hogy az általa gyüjtött méznek sokszor fanyar utóize lőn. Hogy azonban mennyire méltathatjuk őt erényei és mennyire kárhoztatjuk tévedései miatt, arra nézve a leghelyesebb itéletet sz. Jeromosnak ezen igen találó szavai adják meg nekünk: „Non imitemur ejus vitia, cujus virtutes assequi non possumus“.

III.

Nazianzi sz. Gergely és az Arianismus Konstantinápolyban. *)

(Pályanyertes költemény.)

Nagy-Konstantin császár fejdelmi székhelyén
Krisztus istenségét merészen elvetvén
Árius hada dul.
Durva szitok és guny, mit az ádáz ellen'
Kénye szerint dobál a Megváltó ellen,
Káromolva Őtet megboszulatlanul!

Óh, mily nagy gyalázat! Óh, mily nagy gonoszság!
Krisztus istenségét gazul megtapossák
A pokol gyermeki.
— „Jézus csak teremtmény, Jézus csak véges lény".
Árius a gőgnek mocskos szemüvegén
Isten-káromlását imigyen hirdeti.

Majd, mit könyek közt irt három hosszu század,
Az ellen emel a gonosz lator vádat.
Rettenetes e vád!
— „A teremtés müve, — megváltás csodája, —
S mit jövendőlt az Ur minden prófétája" —
Szerinte csak tarkán szinezett hazugság.

Krisztusnak jegyese porba van tiporva,
A tiszta igazság gyalázva, csufolva
Beliál fiától.
Jézus szép „Tanának" elbájoló meze
Iszonyatos módon meg vagyon mérgezve
A ravasz kigyónak méreg-fogaitól.

---

*) Az egyh. ir. iskola 1886/7-iki zárgyülésén szavalta Azary Andor I. é. h. h

*) Megjelent a „Szépirodalmi Kert" 1887. évi 38. számában.

Konstantinápoly egy kopár ugarrá vált,
Melyben „gaz és konkoly“ hirdeték a halált,
Az erkölcsi halált.
Hova bejuthatott Árius, a bizarr,
Mindent felforgatott, mint romboló vihar,
— Hol kevés volt a csel, erőszakot használt.

Hol az igaz hivők imádkoztak eddig, [1])
— Magasztalva Jézust, s az Ég minden szentit —
Már nem övék e hely.
Gonosz nyelvü hydrák káromkodnak ottan,
Pokol szellemétől mélyen áthatottan,
Ármánykodvák frivol mosolylyal és csellel.

Az igaz hit felett terhes felhő támadt,
Rémes üldöztetés dulta az Egyházat
Konstantinápolyban.
Ki — az Ur Jézusnak istenségét védte
Iszonyatos módon megbünhődött érte,
Vagy máglyán veszett el, vagy sötét fogságban.

Róma kényurai, mint vérszomjas ebek,
Kinpadra viszik a Jézushoz hiveket
Százával, ezrivel. [2])
Halók bús nyögése tölti el e léget,
Hirdetve a kinzást, istentelenséget,
Mit a gazság keze büntetlenül mivel.

Ki az, ki annyi vért, annyi martyrt látva —
Ez üldözés elől ne rettenne hátra
Konstantin székhelyén?!
Egy összecsett agg, egy vézna ősz alak
Az ellen táborán bátran végig halad —
Hitünk lobogóját magasra emelvén.

---

[1]) Sophia temploma.

[2]) Valens kegyetlenül üldözte a keresztényeket, sokakat Orontes vizébe fojtatott, — 80 áldozárt a hajón felgyujtatott, — sokakat számüzött; stb.

Jog, törvény, igazság s császár nem védik őt,
Egyesegyedül áll a gonosz had előtt,
Bizva Istenében.
Jézusnak nevével állt ki a küzdtérre,
Mielőtt Urától szent malasztot kére,
Hogy segítse meg őt nehéz küzdelmében.

Gergely hitvalló ez — bünös vágyak nélkül
Krisztust választva ki védő pajzsul, vértül, —
Őt a fényes napot,
Melynek sugarai ki-kilövelének
Fölmelegitésül mindazok keblének,
Kikben a gőg eddig túlsulyra nem kapott.

Árius bősz hada hasztalan tör rája, —
Cselét, fondorlatát hősileg kiállja.
Rendületlen tanit.
— Krisztus követői mindig többen lesznek,
Kik hisznek Istennek, hisznek a keresztnek,
Hiszik Őt, a Fiut, s magasztos „Tanait".

*

Nazianzi Gergelyt egyre ostromolják, —
Arczát leköpdösik, rútul megcsufolják
A gyalázat népi;
Majd álnokul, gazul cselt szőnek ellene,
Hogy elvesztésére, mely eszköz kellene!
— Mely a hősi szivet darabokra tépi!

Árius vad népe gyilkosokat bérel,
Hogy hitvány tanait bemocskolja vérrel,
„Az igaz vérével".
Ám sem az éles tőr, sem kövek zápora
Nem juttatják Gergelyt veszélybe, — zátonyra.
Sértetlen marad ő, az Ég védelmével.

Majd törvényszék elé hurczolják — vádolva,
Hogy, mint nép-izgatót, az — őt megsajtolja,
Őt, az élő szentet.

Órjás kinokat tür, mit az ármány vetett;
De azért panaszát — nem hallják az egek!
Tür és szenved az ősz, ámde mégsem enged.

— „Isten megvéd engem a gonoszok ellen,
Ki Istenhez fordul, nem marad védtelen.
— Igy szól az ősz ember, —
Bárha vészt is hozó a bősz eretnekpárt,
Kit angyalok védnek — annak fondor nem árt,
Megvédi azt az Ég! Óh! az nem veszhet el“!

Igy szólt, s kis lakában folyton imádkozék,
Hogy irgalmat adjon számára a nagy Ég,
Nehogy elcsüggedjen;
Nehogy elcsüggedjen ama bajvivásban,
Mely az Üdvözitő istenségeért van,
— Víva ő általa Áriussal szemben.

Elmélkedve Jézus szeretete fölött,
Napokat, éjeket — ima s bőjtben töltött,
S erőt kért Istentől,
Hogy igy — segélyével legyőzze a „gonoszt“,
Mely a mennyországnak birtokától megfoszt,
Mint megfosztá Évát a szép éden-kerttől.

Majd kint a szabadban, a kerek Ég alatt,
Hol nem zárták körül a kicsinyke falak,
Ott — a néphez beszélt;
Beszélt és oly szép volt „védelmi beszéde“,
Hogy félig meghódolt Bizancz város népe, —
Maga háritván el tőle minden veszélyt.

Szózatja hatalma megrázta a népet,
Mely megtudta tőle, hogy, mily nagyot vétett
Megváltója ellen.
S im'! most térdre borult, megbánva rút vétkét,
Hogy tagadni merte Krisztus istenségét —
Oly iszonyu módon, olyan embertelen.

A kik előbb sárral, kővel dobálták meg,
Azok bünbánólag követői lettek
Gergely apostolnak.
Áriusnak tanát, merész tagadását
Nem követik többé; .... de, hogy őt hallhassák
-- Amazt megátkozva, ő hozzá pártolnak;

Ő hozzá pártolnak, ő hozzá sietnek —
Hallgatói lenni kedves beszédinek,
Mely ugy vonz mindenkit;
S a lantnak, mely olyan édes-busan zokog,
Mikor hurjairól hangzanak a dalok, —
Melyeknek fönsége elbüvöl, s megrendit.

Ragyogó erényén megtört a nap fénye,
Körébe gyült össze Bizancz ifja-vénje,
Babért nyujtva néki.
Óh! szép babér-levél: hitünk diadalma,
Melyre az öröklét ideje van irva, —
Mely eltörölhetlen, bár két ezred tépi.

Ledőlt az ellenség erős bástyafala,
Melyért a kevélység és gőg vivtak vala;
Diadalt nyert a hit.
Az egyház egéről elszállott a felleg,
Mely vésztjóslóan, rémesen sötétlett,
Zivatarok között szórva villámait.

A szentély boltivén felharsog az ének,
Hozsannát zeng a nép Ura-Istenének —
Ott, hol éveken át
Áriusnak hada meggyalázva e helyt,
Durva gazságának hamis oltárt emelt,
S arczul üté Jézust, dicső Megváltóját.

*

Nazianzi Gergely tied e győzelem!
Te nyerted e csatát a sátán had ellen
Küzdve Istenedért.

Fogadd érť a pálmát, mely mindennel felér,
Foglald el helyedet édes Istenednél. —
Fogadd e koronát, mint a legméltóbb bért.

Fent az örök honban angyalok közepett,
Közel Ahhoz, Kiért szived ugy epedett, —
Nézz le a Sionra;
S ha látod, hogy olykor ellenség csap rája,
S veszélyben forog az Üdvözitő nyája, —
Kérd Istent, hogy aklát védje és ápolja!

*

Isten! ki Gergelynek oly utat rendeltél,
Hogy az üdv kalauza legyen a népeknél.
Isten! add meg nékünk:
Hogy legyen Jézusnál közbenjáró értünk, —
Hogy ki ellen annyit, s olyan sokszor vétünk,
Bocsássa meg a mi számlálhatlan vétkünk!

IV.

Nagy sz. Bazil és Valens császár.*)

(Történeti elbeszélés.)

A negyedik században vagyunk. Abban a korban, a mikor egy hitetlen és szivet mételyező korszellem uralja a világot. A véres és erőszakos kereszténylildözések már lecsillapultak; a szinkörökben és nyilvános téreken felszáradt a vértanuk vére, a vad üldözők letették a kinzó és gyilkoló eszközöket. — De ezek helyett szellemi üldözések támadnak Krisztus hivei ellen, folytonos viszálykodások dulják az egyház békéjét.

Csaknem az egész világ eretnek. Minden az áriánusok kezében van, ugy hogy sz. Jeromos szerint: „Ingemuit orbis et Arianum se esse miratus est". A kelet-római birodalomban Valens császár uralkodik. Teljes erejét s egész hatalmát arra forditja, hogy az áriánizmus mindenütt elterjedjen, a katholikus vallás pedig eltöröltessék. Szigoru parancsot ad a papoknak és püspököknek, hogy Árius tanát hirdessék, — a hiveknek, hogy azt vallják, — az állami hivatalnokoknak, hogy a templomokat, mindennemü vagyont és birtokot a katholikusoktól vegyék el és adják az áriánusoknak.

Mindezek valóban megtörténnek. Az eretnekek elfoglalják a templomokat, elrabolják a katholikusok vagyonait, bebörtönözik az igazhitü hiveket és a püspökök legnagyobb részét számkivetésbe küldik.

Ezen gyászos állapotok között egyedül a czezáreai főegyházmegye tündöklik az Isten igaz tiszteletében és a hitéletben. Az még ment minden eretnekségtől s szövétnekként világit a hitetlenek által támasztott szakadatlan forrongások sötétjében. A czezáreai püspöki széken nagy sz. Bazil érsek ül, ki hatalmasan ellenáll az áriánusok zavargásainak, erős védfalat képez Valens császár fondorlatai ellen.

*) Felolvastatott 1888. február 11-én, az egyházirodalmi iskola védszentjei ünnepe alkalmából megtartott diszgyülésen.

Valens és az áriánusok aljas kisértésekkel s ármánykodásokkal törnek sz. Bazil ellen, ő azonban az Istenben vetett bizodalom és az erény fegyvereivel harczol ellenök. S az erény csakugyan győzedelmeskedik is az ármány felett!

—

Valens császárt rendkivüli bosszuvágygyal tölti el az, hogy a czezáreai egyházat még nem foglalhatta el az áriánusok részére. Erős gyökeret ver tehát szivében azon elhatározás, hogy addig nem nyugszik, mig Bazilt hiveivel együtt meg nem hóditja.

De eszébe jut Bazil kitünő hitbuzgalma s rendithetlen bátorsága, ki ezen tulajdonai folytán mindig legyőzte ellenségeit. Valens tehát azon kezd gondolkodni, hogy minő eszközökkel és mily módon vihetné ki óhajtott győzelmét Bazillal szemben.

Ezen gondolatai közepette különös lelki állapotok lephették meg a császárt. Arcza egyik pillanatban kigyulad a kárörömtől, másik pillanatban már a harag és bosszuvágy kinyomatai látszanak vonásain. Majd felkiált:

— Okvetlenül meg kell törnöm azt a nyomorult püspököt, bármibe is kerüljön!...

S midőn Valens ekkép tépelődik önmagával, belép hozzá egy udvari hivatalnok s jelenti, hogy két áriánus püspök kihallgatásért esedezik. Valens parancsot ad a bejövetelre.

A hivatalnok eltávozik s pár percz mulva belép a két püspök.

A császár megelőzi őket a beszédben.

— Jó, hogy jösztök, — mondja — látom, hogy ügyes és értelmes férfiak vagytok, azért egy felette fontos dologgal bizlak meg titeket. Remélem, nem fogok bennetek csalódni.

— Felség! Ha parancsolod, életünket is feláldozzuk ügyed érdekében!

— Életetekbe nem kerül; csak egy kis ügyességet kell kifejtenetek.

— Mindent megteszünk felség! Rendelkezz velünk!

— Az egész dolog ez; — szól a császár — tudom, hogy ti ezelőtt meglehetős jó viszonyban álltatok Bazil czezáreai püspökkel, azért most, mint az én megbizottaim, menjetek el hozzá és a legnagyobb előzékenység és barátság leple alatt kisértsétek meg őt rávenni, hogy hozzánk csatlakozzék. Adjátok

át neki üdvözletemet s biztositsátok legnagyobb kegyeimről — ha hitét elhagyja. Ha ezt kiviszitek, fejedelmi jutalomban részesültök!

— Elégséges jutalmat kapunk, — mondják a püspökök — ha Bazilt megnyerjük, mert akkor az egész birodalomból könnyen kiirthatjuk a katholikusokat — s csak a mi hitvallásunk lesz az uralkodó!. . .

— Látom, — szól Valens — hogy ti is érdeklődtök az ügy iránt, azért menjetek gyorsan és jó eredménynyel térjetek vissza!

Az áriánus püspökök a császári parancshoz hiven azonnal utnak is indultak.

Utközben elhatározták, hogy minden szónoki és rábeszélő tehetségöket igénybe veszik, csak hogy czélt érjenek. Már előre is örvendtek, hogy mily nagy kegyben és benső viszonyban lesznek majd ők a császárnál, ha tervöket siker koronázza.

Ilyen reménykedések közt érkeztek Czezáreába. Itt nem sokat gondolkoztak — s egyenesen sz. Bazil lakásába mentek.

Benyitnak a szobába, sz. Bazilt egy feszületkép előtt térdenállva s imába mélyedve találják.

Bazil bevégezvén imáját, illő tisztelettel fogadja az érkezetteket, kik ritka barátságot s jóindulatot szinlelve, igy szólnak a szent érsekhez:

— Nagy örömhirrel jövünk hozzád szeretett testvérünk! A császár üdvözletét küldi és kiváló kegyeiről biztosit téged.

— Hódolattal fogadom — feleli Bazil — e kitüntetést, de egyszersmind nagy meglepetés is fog el, mert ezen különös kegyekre még nem szereztem érdemeket a császár előtt.

— Te tulszerény vagy — mondják az eretnek püspökök — és épen szerénységed, erényes életed — s kitünő tudományodért becsül téged a császár, és ezen érdemeidnek megfelelő nagy méltóságra óhajt téged emelni. S mindezekért tőled csak azt kéri, hogy az ő táborához csatlakozzál . . .

— Igen, — szól Bazil — tehát azt akarnátok, hogy Istenemtől elfordulva, a ti eretnek tanaitok hivévé legyek? Nem! Igy nem akarom a császár kegyeit élvezni. Én egyedül az Isten kegyelméből élek e földön és tőle soha sem pártolok el, mig csak szivem dobogni fog! Engem tehát hasztalan kértek, hitemet nem hagyom el. És jobb lenne, ha ti is császárotokkal együtt bünbánólag megtérnétek, mert a másvilágon kárhozat

vár rátok és ez életben is lépten-nyomon érezni fogjátok az igazságos Isten büntető karját!

E nyomatékos szavak hallatára a püspökök elhalványulnak, nem tudnak szóhoz jutni. — Sejtették ugyan, hogy Bazilt nehéz lesz hálóba keriteni, de ilyen határozott feleletre még sem számoltak.

Látják, hogy minden további kisérlet hasztalan, — eltávoznak.

Most afölött kezdenek aggódni, hogy minő arczczal jelenjenek meg Valens császár előtt, hogy adják elő csufos legyőzetésöket? — Akkor győzelmi reményeiknek adtak kifejezést, most pedig kudarczczal kell visszatérniök . . .

Szorongó kebellel mentek tehát Valenshez, hogy számot adjanak eljárásuk eredményéről.

Mihelyt a császár elé léptek, ez azonnal kérdé tőlök:

— Sikeres volt-e fáradságtok?

— Mély sajnálattal kell jelentenünk felség, hogy minden tehetségünk s igyekezetünk daczára is, Bazillal szemben nem voltunk képesek eredményhez jutni. Ő vakbuzgón ragaszkodik saját elveihez, — sőt felséged kegyeiről is nagyon kicsinylőleg nyilatkozott.

E szavakra Valens császár arczát haragpir önti el. Mereven bámul maga elé . . . Kis szünet mulva megszólal:

— No sebaj, majd más eszközt veszek igénybe ellene!

Ezzel a püspököket elbocsátotta.

Valens büszkeségében nagyon sértve érzé magát azáltal, hogy sz. Bazil nem hajtott az ő követeinek kérelmére s kegyeit visszautasitotta. Azon eszme fogamzik meg tehát agyában, hogy ha a barátságos indulat nem ért semmit, most szigoru fellépéssel kisérti meg Bazil makacsságát megtörni.

De hamarjában nem tudta kitalálni a módot, melylyel szándékát végrehajthatná. Személyesen nem akarta megtámadni Bazilt, mert már ismerte az ő bátorságát s attól is tartott, hogy az ő erélyes ellentállása példa és buzditás gyanánt szolgálhatna a többi püspököknek is s ekként semmire sem mehetne hóditási terveivel.

Ezen gondolatai közt eszébe jut, hogy van neki egy meghitt embere, ki ravaszsága s kegyetlen természete által már sok győzelmet aratott. És ez Modestus helytartó.

Valens azonnal utána is küld — s Modestus kis idő multán meg is jelenik a császár szine előtt.

Valens igy szól hozzá:

— Multkor két követet küldtem Bazil czezáreai érsekhez, hogy őt szépszerével vegyék rá, miszerint a mi pártunkra álljon. Ő azonban a szép szót és igért kegyeimet makacsul megvetette. Ez okból most téged bizlak meg, hogy menj el Bazilhez és szokott szigoruságod igénybevételével kényszeritsd őt az áriánusokhoz való csatlakozásra!

Modestusnak ezen megbizás nagyon megtetszett. Büszkén kiálltott fel:

— Ha én nem töröm meg azt a püspököt, — akkor senki!

S ezzel utnak is indult.

Valens majdnem biztosra vette, hogy Modestus kellőkép elbánik Bazillal, azért kiváncsian várta az ügy kimenetelét.

Modestus helytartó Czezáreába érkezvén, egy ismerősénél szállott meg — s Bazil püspököt maga elé hivatta.

Sz. Bazil, midőn a meghivást kapta, már gondolta, hogy ismét megtámadtatásnak lesz kitéve. Azért felfohászkodott a Mindenhatóhoz:

— „Istenem, áldj meg kegyemeddel, adj erőt, hogy el ne essem szent vallásunk ellenségeinek kisértései s támadásai alatt!“

Ezután nyugodt lélekkel a helytartóhoz ment . . .

Modestus egy karszékben ülve, gőgös és megvető tekintetekkel méregeti a belépő sz. Bazilt — s azonnal parancsoló hangon igy kezdi a beszédet:

— „Bazil! Mit akarsz, hogy egymagad oly vakmerőséggel állsz ellent a legmagasabb hatalomnak?“

— Bazil kérdi: „Minő ügyben állok én ellent, és minő vakmerőségről beszélsz te?“

— „Arról, — mondja Modestus — hogy a császár vallását nem követed, holott a többiek mindnyájan készek azt tenni“.

— „Ennek oka abban rejlik, — feleli Bazil — hogy azt az én mennyei Királyom tiltja.“

— „Végtére is kiknek tartasz te minket? — kérdi a helytartó. Vajjon a mi barátságunkat csak megvetésedre tartod érdemesnek?“

— „Az ugyan igaz, — szól Bazil — hogy fejedelmek vagytok és magasrangu férfiak, de még sem álltok az Istenen felül! Nagyrabecsülendő a fejedelmi emberek barátsága, azonban mégsem becsülendő nagyobbra, mint azoknak barátsága, kik nektek, mint alattvalók engedelmeskednek, mert nem az állás, a rang

— hanem a hitbeli buzgóság különbözteti meg a kereszténye-ket!“ . . .

Modestust e szavak hallatára rendkivüli düh fogja el . . . s székéről felugorva kiáltja:

— „Nem rettegsz tehát haragomtól és hatalmam következményeitől?“

— Bazil egészen nyugodtan kérdi: „Melyek azon következmények, — számláld elő nekem?!“

— „Ha akarod tudni, elősorolom — mondja a helytartó: — Javaid elkobzása, számüzés, kinpad — és iszonyu halál!“

— „Más fenyegetésekkel állj elő, ha tudsz, — feleli az erőslelkü püspök — mivel ezek engem nem rettentenek meg. Én ugyanis, ki semmivel sem birok, nem félhetek attól, hogy javaimtól megfosztasz; ha csak épen ezen palástomat, mely testemet befödi, akarnád elvenni, avagy csekély számu könyveimet, melyeknél értékesebb tárgyam valóban nincs. — Hogy pedig mi a számüzetés, nem tudom, mert nem csak ezen birodalmat tartom tartózkodási helyemnek, hanem bárhová visztek is, mindenütt otthonra fogok találni, mert az Isten ura az egész földkerekségnek. S máskülönben is e föld csak ideiglenes lakhelyünk; az igaz kereszténynek tulajdonképeni hazája a mennyország. Mit árthat nekem a kinpad, ki a testnek már árnyékát is alig hordozom? Nem találnátok rajtam helyet a sebeknek. Ha pedig megölsz, jót cselekszel velem, mert hamarább egyesülök az Istennel, kinek egyedül élek s kinek látását már oly régóta várom!“

A helytartó fölötte elcsodálkozik a püspök hallatlan bátorságán — s felkiált:

— „Soha senki nem beszélt még Modestussal ily vakmerően“!

— „Lehet, — mondja Bazil — mert még talán soha nem is támadtál meg püspököt, ki hasonló esetben bizonyára hasonló módon beszélt volna veled“.

— „Mi minden más esetekben — folytatja Bazil — embertársainkkal szemben alázatosak és engedelmesek vagyunk s ezt a mi törvényeink is legszorosabban parancsolják. Távol áll tőlünk minden gőg, minden megvetés, még ha a legalacsonyabb sorsu emberekkel is érintkezünk; mennyivel inkább kell tehát alázatosaknak lennünk a fejedelmi egyénekkel szemben? De valahányszor szent ügyekről van szó, — akkor csak egyedül az Istent tartjuk szem előtt; — akkor az égő máglyák, villogó pallosok, vadállatok s mindenféle kinzóeszközök a mi gyönyörü-

ségeinkké válnak. Azért tehát fenyegessetek, kinozzatok, öljetek meg minket, — nem bánjuk, de tudja meg maga a császár is, hogy ezen harczban soha nem fogtok győzelmet aratni".

A helytartó látja, hogy Bazilt ily módon nem győzheti le, most már meglepő előzékenységgel kezd hozzá szólani:

— „Mi sem áll utjában annak, ha akarod, hogy a császárt, a római birodalom urát saját hiveid közt lássad és hallgatóid közé számláld. Ha a hitvallásból csak ezt a szócskát „egylényegü" kihagyod, mindennek eleget teszesz".

Bazilt azonban a helytartó szinlelt nyájassága legkevésbbé sem bilincselte le; ő megmaradt régi állhatatossága mellett.

— „Mindenesetre — ugymond nagyfontosságu dolognak tartom a császárt az egyházban és velünk közösségben látni, mert minden egyes megtért léleknek nagy becse van. A mi pedig a hitvallást illeti, nem csak semmit hozzá nem tódok és ki nem hagyok abból, de még a szórendet sem fogom benne megváltoztatni".

A helytartó most már nem faggatta tovább a bámulatos jellemü püspököt, — de mielőtt elbocsátotta volna, még igy szólt hozzá:

— „Egy éjszakát engedek, hogy gondolkozzál ez ügyben s holnap megmondod nekem végső szándékodat".

— „Ez felesleges, — mondá Bazil — mert holnap más nap, — de az én elhatározásom ugyanaz lesz"! [1])

Ezzel a szent püspök elhagyta Modestus szobáját s haza ment. Otthon leborult s ezen imát rebegte:

— „Hálát adok neked jóságos Istenem, hogy megvédelmeztél hitetlen ellenemtől. Teljes szivemből köszönöm, hogy nehéz megpróbáltatásom perczeiben megerősitettél szent kegyelmeddel. Oltalmazz meg engem — méltatlan szolgádat minden veszélyben!... Világositsd meg hitünk ellenségeinek értelmét, gyulaszd fel meghidegült szivöket, hogy bünbánó lélekkel ismerjék be végtelen Fölségedet s igaz áhitattal imádjanak téged — szentháromságu egy Isten"!

Sz. Bazil távozása után Modestus helytartó hasonlóvá lett a dühöngő tigrishez. Reszketett a haragtól,.. rémitő átkokat szórt Bazilra... Majdnem önkivületbe esett, ha rágondolt arra, hogy a püspökkel szemben ily nagy szégyent vallott.

---

[1]) *Cl. Fleury, Hist. Eccl. Ed. II. August. Vind. ac Oeniponti. 1768. lib. XVI. pag. 382—384.*

Bosszu és szégyenérzettel ment vissza a császárhoz s azt mondá:

— „Uram! le vagyunk győzve! Ez a püspök minden fenyegetésen tul tette magát; ha csak erőszakkal meg nem töröd őt, mit sem tehetsz ellene“![1])

Valenst e hir roppant leverte. Nagyon szégyelte azt, hogy egy igénytelen püspök az ő parancsainak ellene szegült és fejedelmi tekintélyén ily nagy csorbát ejtett.

Hamarjában nem tudta magát elhatározni, hogy mitévő legyen? Erőszakos büntetéssel nem igen akarta sujtani sz. Bazilt — és ismét nyiltan kibékülni sem szeretett volna vele, mert restelte, hogy ő hatalmas császár létére meghajoljon egy szegény alattvalója előtt.

De végtére is szakitott kevélységével és eltökélte, hogy meglátogatja sz. Bazil templomát.

Épen vizkereszt ünnepe volt. Valens császár nagyjainak kiséretében belépett a czezáreai templomba és az ájtatoskodó hivek közé állott. Itt a zsoltárokat kezdték énekelni, a nagyszámu hivek mindannyian térdreborulva imádkoztak. A szentélyben az oltár előtt fényes püspöki diszöltönyben mozdulatlan testtel, könyes szemekkel imádkozva állott sz. Bazil; mellette a többi segédkező áldozárok szent félelemmel eltelve állottak.

Valens császár látva czen hő áhitatot és magasztos jeleneteket, annyira meg lett hatva és annyira megrendült egész valójában, hogy feje szédülni kezdett és szemei elhomályosodtak.

Megindult lelkiállapotát kezdetben nem sokan figyelhették meg, de később az egész nép észrevehette, mikor a császár a magával hozott értékes ajándékot a szent asztalra akarta tétetni. Ezt elsőben senki sem akarta tőle elvenni, — Valens tehát maga vitte az ajándékot a misező püspök elé, de ekkor oly remegve s oly annyira ingadozva lépdelt, hogy már-már földre rogyott volna, ha egy áldozár segélyére nem siet s karját nem nyujtja neki.[2])

Ugy a császár kisérete, mint a hivek közt most legnagyobb fokra hágott a kiváncsiság. Egymástól kérdezék:

— Vajjon Bazil elfogadja-e az eretnek és egyházüldöző császár ajándékát?

---

[1]) *Cl. Fleury, Hist. Eccl. l. c. pag. 384.*

[2]) *Cl. Fleury, Hist. Eccl. l. c. p. 385.*

Valenst is nagy aggodalom fogta el a történendők fölött. Félt, hogy a püspök őt megszégyeniti az egész nép előtt azáltal, hogy visszautasitja ajánlatát . . .

Bazil azonban az ajándékot szivesen fogadta, mert az mintegy reményt látszott neki nyujtani arra, hogy a császár már meg fog térni — s ezután békésebb lesz a katholikusok iránt.

Mikor az isteni tisztelet véget ért, Valens eltávozott a templomból és hazafelé indult.

Utközben a császár nagyon komoly és hallgatag volt. Egy szót sem szólt kisérőihez, mi ezeknek nagyon feltünt, de nem mertek hozzá ez iránt kérdést intézni.

Valens hazaérkezvén, szobájába zárkózik s gondolkodni kezd a fölött, hogy mily megható ájtatosságot tapasztalt a katholikusok templomában, mily magasztos dolgoknak volt ő ott szemés fültanuja; az áriánusok vallási szertartásai alkalmával pedig mindig csak rendetlenséget és visszataszitó hidegséget vett észre.

S amint ezek fölött elmélkedik, — egy különös óhaj támad szivében: személyesen szeretne értekezni sz. Bazillal . . .

Rövid idő mulva csakugyan kedvező alkalom is nyilik a császár óhajának teljesülésére. Valahogyan tudomására esik, hogy Bazil egy közelgő ünnep alkalmával újra misézni fog.

Ezen időpont elérkeztével, Valens maga elé hivat néhány udvaronczot s kijelenti, hogy ismét Bazil püspök templomába szándékozik menni, — kisérjék őt oda.

Az eretnek udvaronczokat furcsa gondolatok lepik meg e szavak hallatára. A mult alkalommal is — a templomból jövet — feltünést keltett bennök a császár szokatlan magatartása; s most már afölött kezdenek aggódni, hogy Valens talán már el akarja hagyni az áriánusokat s a katholikus hivek közé óhajt lépni . . .

De a parancsnak engedelmeskedni kényszerültek s elkisérték Valens császárt a czezáreai templomba.

A császár az egész isteni tiszteletet mozdultlanul, némán hallgatta.

A szertartások végeztével sz. Bazil értesülvén Valens szándékáról, — a szentélybe hivja őt.

A császár kiséretével együtt a püspökhöz közelit — s ekkép szólitja meg:

— Világosits fel engem, mi oka annak, hogy te oly ellenséges indulattal viseltetel iránt am és sokszoros kérelmeimet megvetetted?

— Engedj meg császár — feleli sz. Bazil — én nem vagyok ellenséged. Tisztellek mint fejedelmet, de te azt kivántad, hogy hitemről lemondjak, az Istentől elforduljak és a hitetlenség zászlóját vegyem kézbe. Ezt nem tehettem --- és soha sem fogom tehetni!

— Te tehát hitetlenségnek bélyegzed a mi vallásunkat — szól a császár — pedig mi is hiszünk Istenben és imádjuk őt mint legfőbb lényt.

— Ne érezd magad sértve — mondja sz. Bazil — mert őszintén szólok. A ti imáitok nem birnak hatálylyal, mert midőn az Istent imádjátok, ugyanakkor őt meg is tagadjátok és pedig azért, hogy nem ismeritek el Jézus Krisztus istenségét, ki egylényegü az Atyával.

Valens császár e szavakra hallgatással felelt — s gondolkozni látszott . . .

E körülményt felhasználta egy a császár kiséretében levő Demosthenes nevü konyhamester, ki szintén igen buzgó hive volt az áriánusi hitnek — s sz. Bazil szavait cáfolgatni, az áriánusokat pedig védelmezni kezdte. De tanulatlan ember lévén, beszédje közben igen sok nyelvtani hibát ejtett. Sz. Bazil jelenlevő áldozáraihoz fordulva, mondá:

— „Ime a tudatlan és ékesszólás nélküli Demosthenes!“

Demosthenes felette sértve érzé magát e szavak által s fenyegetni kezdte sz. Bazilt.

Bazil azonban a fenyegetésekre mit sem adva, e szavakkal utasitá őt rendre:

— „Te csak arra ügyelj, hogy a császár asztalára izletes ételek főzessenek, a vallási dolgok feletti vitákat pedig hagyd a hittudósoknak?“ [1])

A császár hallván sz. Bazil határozott feleleteit, szakit a vitatkozással és a békés indulat hangján igy szól a püspökhöz:

— Szép dolognak tartanám, ha ezután őszinte jóindulatot táplálnál személyem iránt.

— Az én jóindulatom — mondja Bazil — biztos és állandó lesz, csak te is hasonlóan viseltessél iránt unk, hogy békében imádhassuk Istenünket.

---

[1]) *Cl. Fleury, Hist. Eccl. l. c. pag. 387.*

— Jó, — szól a császár — tehát e perctől kezdve egyetértés uralkodik köztünk!

Valens császár ezzel kiment a templomból. Sz. Bazil pedig az oltárhoz térdelt s egyideig buzgón imádkozott . . .

Valens most jókedvvel ment hazafelé — s vig beszélgetést folytatott kisérőivel.

S valóban a császár kedélyét sz. Bazil beszédei egyidőre teljesen átalakitották. Kivetkezett zsarnoki természetéből — s a katholikusok iránt még kegyességet is kezdett tanusitani. Igy számos birtokot adományozott a czezáreai szegények nyomorainak enyhitésére.

De Valensnek ezen kegyei nem sokáig tartottak. Az áriánusok folytonosan ösztönözték, hogy Bazil üldözésével ne hagyjon fel. És a sok rábeszélés folytán csakugyan oly fordulat állott be a gyenge jellemü császár lelkében, hogy csak nem régen a templomban tett békeigéretéről megfelejtkezve — ismét Bazil ellenségévé lett.

Az eretnekek sok rágalmat beszéltek róla a császár előtt s kérték őt, hogy egyezzék bele Bazil számüzetésébe. Valens utoljára is azt mondá:

— Nem bánom hát, számüzzétek Bazilt!

Az áriánusok káröröme tetőpontra hágott. Mindjárt az nap előkészitették a szekereket is, hogy a szent püspököt kihurczolják a birodalomból...

Sz. Bazil értesült e dolgok felől s nagy keserüséggel telt el szelid szive ellenségei gonosz szándéka miatt. Égre emelé tekintetét s felfohászkodott:

— „Mindenható Isten! a te gondviselésedbe helyezem minden bizodalmamat. Ments meg ellenségeim tőrétől“!

És a szent férfiu hő fohásza beteljesedett. Az isteni gondviselés megakadályozta az ellenség gonosz terveinek kivitelét.

Ugyanazon éjjel, melyen sz. Bazilt számüzni akarták, nagy szomoruság érte a császári családot. Valensnek a neje és egyetlen kis fia Galatás trónörökös oly sulyosan megbetegedtek, hogy életbenmaradásukhoz nagyon kevés volt a remény.

A császárt nagy ijedség és bú fogta el — s bántani kezdte lelkiismeretét, hogy az ártatlan sz. Bazillal eddig oly kiméletlenül bánt; és ugy érezte, mintha sugallta volna valami lelkének, hogy ezen szomoru esemény Isten büntetése azon kegyetlenségekért, melyeket Krisztus hiveivel szemben elkövetett. Rögtön visszavonta a Bazil számüzetését tartalmazó rendeletet.

A betegek egyre roszabbul lettek. Az orvosi segély mit sem használt, sőt a kis trónörökös egyidőben már a halállal látszott vivódni. Ekkor a palota összes személyzete az imádságban keresett gyógyszert; maga Valens császár is földre borulva kezdett imádkozni neje és fia egészségeért. De a betegek fájdalmai nem enyhültek.

Valens most egy követet küldött sz. Bazil püspökhöz, kérvén őt, hogy gyorsan jöjjön el és imákat mondjon a betegek felett.

Bazil e meghivásnak készséggel tett eleget. Nem gondolt ő most ama kiméletlenségekre és keserüségekre, melyeket neki a császár okozott, — sőt örvendett, hogy most ismét alkalma nyilt ujabb jelét adni azon szép erénygyakorlatnak, mely az ellenségszeretetben nyilvánul.

Sz. Bazil tehát a fejedelmi palotába ment. A testben és lélekben megtört császár midőn meglátja a szent püspököt, elébe rohan és csaknem könyörög előtte:

— Bazil, kérlek felejtsd el a régi bántalmakat; ne emlékezzél vissza eddigi roszindulataimra! S most imádkozzál — kérlek imádkozzál! kérd ki az Istentől nőm és fiam felgyógyulását!

Ezzel Valens Bazilt egy terembe vezeti. Ott feküsznek a betegek elhalványult arczczal, eszméletlenül — s csak a kebleikből kitörő halk nyögések tanuskodnak nagy fájdalmaikról.

Sz. Bazil nem késik a jámbor dologgal; leborul s buzgón kezd imádkozni:

— „Végtelen jóságu Isten! ki nem akarod a bünös halálát, hanem hogy megtérjen és az örök boldogság részesévé legyen, — hallgasd meg méltatlan szolgád könyörgéseit és enyhitsd ezen betegek testi kinjait! Áraszd el őket szent kegyelmeddel, hogy testileg és lelkileg meggyógyulva, szent Nevedet ezután méltóan és igazán tisztelhessék!“

És az Isten valóban meghallgatta e buzgó könyörgést, mert úgy a császárné, mint a trónörökös kinos állapotában jelentékeny javulás állott be. A betegek lassan-lassan feleszméltek, fájdalmaik szünni kezdtek . . .

Valens császár szomorusága is oszladozni kezdett, midőn látta, hogy a már holtaknak vélt betegek jobban lettek.

Sz. Bazil most e szavakkal fordul Valenshez:

— Császár! Én egy szép ajánlatot teszek és nagyon üdvös volna, ha azt elfogadnád.

— Szólj kérlek! kívánj bármit, mindent megteszek! — kiáltja a császár.

— Látod, — szól Bazil — hogy a jó Isten meghallgatta kérelmünket s eloszlatta a szenvedők fájdalmait. Azért tedd meg azt az ájtatos igéretet, hogy ezt a kis fiadat — ki még tudtommal nincs megkeresztelve — majd ha egészen magához jön, a katholikus egyház szertartása szerint fogod megkereszteltetni és katholikus szellemben fogod neveltetni.

Valens császár ezen szavakra nagyon elgondolkozik; ezen ajánlat nem igen tetszik neki . . . De a nagy szomoruság nagyon meglágyitotta szivét — s végre megszólal:

— Jól van, tehát igérem, sőt fogadom, hogyha nőm és kis fiam teljesen visszanyerik egészségöket, fiamnak katholikus irányu nevelést fogok adatni.

Ezen igéret nagyon megörvendeztette sz. Bazilt, ki most el is távozott a császári lakból.

A betegek rövid idő mulva teljesen felépültek.

A veszély elmult, Valens császár lelkülete is megváltozott. Hiába, ő nem tudott állandó lenni sem gondolataiban, sem tetteiben. A lelkiismeret újra kihalt benne. Igéreteiről megfelejtkezett, sz. Bazil előtt tett fogadását megszegte — s felgyógyult kis fiát, Galatást egy eretnek püspök által kereszteltette meg.

Az élettapasztalat is bizonyitja, hogy az ember valahányszor fogadását megszegi, mindig megbünhődik érte. Igy járt most Valens császár is.

A keresztelés után ünnepélyes lakoma volt a császárnál, melyen a többi közt sok áriánus pap is jelen volt. Egyikök épen felköszönti a kis trónörököst, de szavait a gyermek szokatlan sikoltása szakitja félbe. Mindnyájan hozzá sietnek s látják, hogy az eszméletét vesztve — vonaglani kezd . . .

Rémitő zavar és ijedség támad a jelenlevők közt. A császár rendkivül megijed . . . Most megint felébred benne a lelkiismeret; eszébe jut, hogy sz. Bazilnak azt a fogadást tette, hogy fiát katholikus szertartás szerint fogja megkereszteltetni — s ezen fogadalmát megszegte.

Nagy lelkifurdalásai közben felkiált:

— Most már látom, hogy az Isten büntetése nehezedik reám!

— Küldjetek Bazil püspök után, hogy imádkozzék! — — De mégsem . . . ne küldjetek, hanem ti imádkozzatok fiam életéért — mondja a jelen levő eretnek papoknak — és a Bazil által megelőzőleg tett érdemeket is nektek fogom betudni!

Az áriánus papok azonnal térdre álltak s buzgóságot szinlelve elkezdtek imádkozni.

De mi történt?... Mig ezek imádkoztak, azalatt a kis Galatás meghalt...

Az eretnek papokat nagy rettegés fogta el, legkivált azért, mert féltek a császárnak ezen eset miatt netalán bekövetkezendő haragjától.

A császári családot rendkivül leverte ezen csapás. Valens keserü könyek közt tett szemrehányást a papoknak, mondván:

— Tehát ilyen érvénynyel birnak a ti imáitok? Bazil kigyógyitotta gyermekemet előbbi betegségéből, ti pedig most megöltétek őt imáitokkal!...

Valens császárt kis fia halála feletti szomorusága majdnem kétségbe ejtette. Nagy keserüségében már csakugyan szándékozott elhagyni az áriánusokat és a katholikus egyház hivei közé akart lépni, — de eretnek udvaronczai körülvették s nagynehezen lecsillapitották a császár felzavart kedélyét.

Az áriánusok ezen eset miatt még ellenségesebb indulattal viseltettek sz. Bazil iránt. Nagy irigységgel és bosszuval tölté el szivöket az, hogy a kis Galatás Bazil imái folytán meggyógyult, az ő imáik alatt pedig meghalt. Azért Valens császárt szakadatlanul izgatták Bazil ellen.

Végtére is sikerült nekik a dolgot ismét oda vinni, hogy Valens elhatározta, miszerint sz. Bazil püspököt számkivetésbe küldi.

Az udvari hivatalnokok megirták a számüzési rendeletet — s aláirás és megerősités végett a császár elé terjesztették.

Valens császár iróasztalához ült, hogy az emlitett rendeletet névaláirásával megerősitse. De mikor kezébe vette az iratot, abban a pillanatban a szék, melyen ült összetört és ő a földre esett. A császár kissé megilletődött e sajátságos eseten, de nem akarván egészen helyt adni az előitéletes képzelődéseknek, megmaradt szándéka mellett, egy más széket vett elő s ismét dolgozó asztalához ülve, kezébe vette a tollat, hogy nevét aláirja. Azonban alig érintette a tollat a papirhoz, az azonnal eltört. Gyorsan elővett egy más uj tollat, de az is felmondta a szolgálatot. Ekkor hirtelen egy harmadik tollat ragadott meg, — most pedig kezét oly nagy reszketés fogta elő, hogy egyetlen egy betüt sem volt képes leirni. Erre a császár dühösen dara-

bokra tépte az egész iratot.[1]) — S ily módon sz. Bazil is megmenekült az áriánusok részéről oly nagyon sürgetett számüzetéstől.

Valens császárnak most elméjébe ötlött, hogy valahányszor sz. Bazilnak ártani akart, mindannyiszor megmagyarázhatlan módon meg lett akadályozva terveinek végrehajtásában. S a sok meghiusult kisérlet nem kis szégyenérzettel töltötte el a kevély császárt. Ezért ezután legalább látszólag békésebb indulatot kezdett táplálni a sok megpróbáltatáson átment püspök iránt.

Valens császár ezután a góthok ellen háborut inditott. Minden készület meg volt téve; a nagy hadi tábort Konstantinápoly mellett állitották fel.

S midőn Valens a hadi táborhoz ment, utközben egy Izsák nevü jámbor szerzetes lakása előtt haladt el.

Izsák kijön házikójából s Valens után kiált:

„Császár! Térj vissza, mondj le szándékodról! Te az Isten ellen lázadtál fel, — s az Isten most ellened küldi a barbár népeket. — Hagyd félbe e hadjáratot, mert az egész hadsereged elvész és te sem fogsz vissza térni“ ![2])

A császár rá se ügyelve a szegény szerzetes szavaira — tovább megy. Elérkezik a táborhoz s vezéreivel tanácskozni kezd a fölött, hogy mikor és hogyan volna legelőnyösebb az ellenséget megtámadni...

Majd elindul megtekinteni a hadiszereket — s ekkor a császár ismét maga előtt látja Izsák szerzetest, ki kiabálni kezdi:

— Mondom császár, hagyj békét mindennek, mert ezen háboruból nem fogsz visszatérni; itt leled halálodat.

Valens haragra lobban e baljóslatu szavak miatt — s mondja Izsáknak:

— „Én visszajövök, de te vakmerő hazugságodért szörnyű halállal fogsz lakolni“!

— Jó — mondja Izsák — ölj meg, ha hazudom“ ![3])...

Erre a császár bilincsekbe vereti a szerzetest és két katonájának megparancsolja, hogy szigoru őrizet alatt tartsák — mig ő befejezi a csatát . . .

---

[1]) *A. J. Illyes, Vita Sanctorum. Viennae Aust. 1694. Pars. IV. pag. 125.*

[2]) *Cl. Fleury, Hist. Eccl. l. c. XVII. p. 538.*

[3]) *Cl. Fleury, Hist. Eccl. l. c. pag. 536.*

Végre Valens császár kiadta vezéreinek a hadiparancsokat. — De az ellenfél hajlandónak nyilatkozott a békére. Valens azonban nem akarta elfogadni a felajánlott békeföltételeket — s igy háborura került a dolog s a két ellentábor közt heves harcz fejlődött ki. . .

És Izsák csakugyan jól jövendölt, mert az ütközet eredménye az lett, hogy Valens hadserege csufosan legyőzetett s csak egy negyedrésze tudott futással megmenekülni, a többi a csatatéren vérzett el . . .

Maga Valens császár is megsebesült — s futása közben néhány hadsegédével együtt egy szalmafedelü kunyhóba menekült . . .

Itt a császár már teljesen biztositva gondolta magát minden veszélytől.

Azonban csalódott.

Rövid idő mulva lódobogás és fegyvercsörrenés hallatszik. Valens kinéz a szük ablaknyiláson . . . s szörnyü rémületére látja, hogy üldözői körülvették a düledező kunyhót . . .

Az ijedségtől szava elállott, teste remegni kezdett . . . végre ájultan rogyott le . . .

Néhány percz mulva magához tér . . . de ime nagy füstött lát maga körül . . . s tüzes üszkök hullanak reá! . . .

Üldözői felgyujtották a kunyhót.

A császár őrülten rohan össze-vissza, -- de nincs menekvés!! . . kétségbeesetten isszonyu átkozódásokban és szitkokban tör ki . . .

Néhány pillanat . . . s az égő kunyhó összedült! S igy a császár tisztjeivel együtt odaégett!

Ime ilyen dicstelen halállal mult ki Valens császár. Még végperczeiben is vétkezett! Nem imádság, — hanem átkozódások közt hunyta be szemeit . . .

Életében sok üldözést inditott a kereszténység ellen, — őt is üldözői végezték ki!

A jósló Izsákot a katonák még mindig őrizték. Várták a császárt, hogy szabja ki rá a büntetést, mert még hozzájok nem jutott el Valens halálának hire . . .

Egyszer értesülnek, hogy az ütközet már véget ért. Ekkor az egyik katona igy szól a fogoly szerzeteshez:

— Készülj a halálra, mert a császár rövid idő mulva megérkezik!

— Már hét napja, mondja Izsák — hogy a császárt elevenen megégették! . . .

A katonák elbámultak s megrettentek e mondásra, de mégsem akartak ennek hitelt adni.

Pár nap mulva aztán megérkezett néhány menekült, kik hirül hozták, hogy Valens császár csakugyan meghalt.

Erre a katonák belátták, hogy Izsák jóslata valóban beteljesedett, szabadon bocsáták őt, — ki hálát adva Istennek a szabadulásért, tovább folytatta szerzetesi életmódját.

Sz. Bazil ezután eléggé békés viszonyok közt tölté életének hátralevő napjait.

Az áriusi eretnekek Valens császárban elvesztették leghatalmasabb védnöküket s most már nem merték anynyira háborgatni a kereszténység békés életét; hatalmuk egyidőre megtört — s ekként sz. Bazilnak sem kellett ellenök annyit harczolni.

De a földi békét Bazil nem sokáig élvezhette, mert reá mennyei béke várakozott.

A már hajlott koru sz. püspök tehát megbetegedett.

Betegségében meglátogatta őt egy zsidó orvos is. Sz. Bazil szivesen fogadta a látogatót s majd ezen kérdést intézé hozzá:

— „Mit tartasz az én betegségem felől“ ?

— Az orvos feleli: „Ma este, mikor a nap lenyugszik megszünsz élni“.

— „E mondásod nem fog beteljesedni“ — mondja sz. Bazil.

— „Ha nem igy lesz, — szól az orvos — kész vagyok saját életemet elveszteni“ !

— Bazil feleli: „Én nem akarom életed vesztét, — de ha én holnap napkeltekor még élni fogok, térj a keresztény hitre!“ [1])

A zsidó orvos megvizsgálta a beteget s a tapasztaltak alapján biztosra vette, hogy Bazil reggelig kiszenved — s ez okból esküvel fogadá, hogy ha másnap reggel még életben találja a beteg püspököt, belép a keresztény egyházba.

Az orvos eltávozott, sz. Bazil pedig ezen könyörgéssel fordult a Mindenhatóhoz:

— „Irgalmas Istenem. Tarts meg még holnapig életben és ajándékozz meg anynyi kegyelemmel, hogy most halálom órája előtt ezt az orvost megtérithessem — és megtanithassam sz. igazságaidra!“

---

[1]) *A. I. Illyes, Vita Sanctorum. l. c. Pars IV. p. 128.*

Az Isten meghallgatta e buzgó imát. Sz. Bazil nem csak elérte a reggelt, de egészségi állapota is anynyira megjavult, hogy ágyát elhagyhatta . . .

Reggel csakugyan jött az emlitett orvos azon erős hitben, hogy Bazilnak már csak holt testét fogja látni. De mily nagy csodálat fogta el, midőn a püspököt a szobában fenjárva találta...

Nagy álmélkodásában felkiáltott:

— Itt valóban csoda történt! Most már csakugyan kész vagyok keresztény lenni!

Sz. Bazil azonnal megtanitotta őt a legszükségesebb igazságokra s imádságokra . . . Aztán elmentek a templomba — és a zsidó orvos felvette a keresztséget.

. . . A templomból hazatértek. Sz. Bazil érezte végperczei közeledtét; ágyba feküdt s Istenbe helyezett bizodalommal készült a halálra . . . Ájtatosan meggyónt, megáldozott — s a jelenlevőktől elbucsuzott . . .

Ezzel kezeit imára kulcsolva, szemeit éghez emelé . . . s már a következő pillanatba szent lelke Istenhez szállott . . .

A megtért orvos látván, hogy a szent férfiu már megszünt élni, keserü könyek közt kiáltott fel:

— „Oh Bazil! Istennek hű szolgája! Ha te még tovább óhajtottál volna élni, bizonyára még most sem haltál volna meg!“

Sz. Bazil halálának hire villám gyorsasággal járta be az egész tartományt. Tengernyi nép gyült össze, hogy a szentéletü püspöknek megadják a végtisztességet. Mindenki sajnálta, mindenki siratta a kitünő pásztort, a szerető lelkiatyát. Még a pogányok és zsidók is magasztalták felülmulhatlan erényeit.

Teste a czezáreai templomban lett eltemetve. Életszentsége és kitünő erényei magasztos emléket hagytak minden nemes érzésü szivben . . .

S aki valóban keresztény módon óhajt élni, az vegye példányképül sz. Bazil életét. Ő maga is egy alkalommal barátjához nazianzi sz. Gergelyhez igy irt: „A festészeknek sokszor kell nézniök a tárgyra, melyet lerajzolni akarnak; hasonlókép a kereszténynek is, ha tökélyre törekszik, gyakran kell a szentek példáira forditni figyelmét.“ [1])

---

[1]) *Ep. ad S. Greg. de vita solit. (Nagy A. Hit. péld. II. 195. l.)*

V.

Aranyszáju sz. János és Eutrópius*)

(Költemény.)

I.

Árkád császár tanácsosa,
— Egy vérszipoly, egy szivtelen
Boszut forral a nagy püspök,
Aranyszáju János ellen.
— „Vagy ő, vagy én? — mennydörögi
Vérben forgó bősz szemekkel —
Vagy ő, vagy én? Nekem mindegy!
Egyikünknek vesznie kell!

—

„Szerettem őt, ma utálom.
Szerettem őt, ma megvetem!
Nagygyá tevém, de lesújtom,
Lesujtja hajh! gyülöletem!
Nagygyá tevém, s ő hálából
Ellenem tör . . . a botor pap.
Ha, ha, ha, ha! Szegény ördög!
Eutropnak leckét ő ad?!“

—

Igy beszél a gőgös főur.
Igy csüszik a nemtelen.
A gonoszság — gyilkos tőrét
Igy feni az igaz ellen.
S majd titokban, majd meg nyiltan
Megtámadva a főpapot —
Mindent, mi szent . . . mi utjában
Porba tipor, porba tapod. —

—

*) Megjelent a „Kelet“ 1888. évi 5. számában. Az egyházirodalmi iskola f. évi február 11-én megtartott diszünnepélyen szavalta: Holosnyay Elek, II. é. h. h.

Előtte most semmi se szent.
Isten, ember, ördög mindegy!
Hogy boszuját lehűthesse
A lelken is keresztül megy.
Becsület és szennytelen név;
Erény, jóság — lángoló szív:
Ezek azok, amik ellen
Átkot szórva, vad tusát viv!

—

Ezek azok, mik ellenét
Dics' sugárral övezik föl,
Ezek azok, melyekért ő
Rabló módra ellene tör.
Ezek azok, melyekért ő
Oly féktelen gyülölettel
Lépten-nyomon reá rohan,
Lépten-nyomon ellene kel.

—

S megbántá tán a főpap őt?!
Óh nem, óh nem! Nem bántá meg.
— Ő mert igaz — igazságos
Azért lakol, azért szenved.
Eutropnak hiuz körme
Azért tépi, azért bántja,
Mert borzasztó tetteinek
Korbácslója . . . . s nem barátja.

—

Aljas lelkü bérenczei
Azért üldik nap-nap mellett,
Mert szabadon kimondá, hogy
Hiv népének zsarnoka lett.
— „Képmutató durva papnak"
A főpásztort azért szidják,
Mert felfödé — Eutropban —
Luczifernek ádáz fiát.

—

Éles tőrrel az orgyilkos
Azért közelg ágya felé,
Mert szent jobbját a jog mellett, —
A nép mellett fölemelé.
Árkád császár, s dölyfös neje
Szivtelenül azért bántják,
Mert elhitték a kigyónak
Hazug szavát, kaján vádját.

—

És a főpap türi mindezt
Sóhajok és panasz nélkül —
De a bünt, s a frivol udvart
Ostorozza a szószékrül . . .
Eutropnak orvdöfésit
Békés szivvel viseli el.
Nyugodtan áll az oltárnál,
Nem törődve ellenivel. —

—

Hasztalan a véres hajsza,
Hasztalan a zsoldos sereg!
Nagy számuktól a nagy püspök
Meg nem hátrál, meg nem remeg.
— Csak az öli, az busitja
Hogy a templom „menhely jogát“
Eutrop és Árkádius
Oly merészen elraboták! . . .

II.

Árkádius tanácsosa,
A vérszipoly, a szivtelen —
Kegyvesztett lett császárjánál
Váratlanul és hirtelen.
Álnok társát a fejdelem
Kidobatá udvarából.
Itélete rettenetes.
Itélete — halálra szól.

—

— „Vessétek a nép dühének!
— Szolgáihoz igy szól Árkád. —
Büntesse meg maga a nép
Könyörtelen zaklatóját!
Kiknek zsirját, vérét szivta,
Kiket olyan sokszor bántott,
— Parancsomat vigyétek meg:
Azok tegyék rá a bárdot!“ . . .

—

Gunykaczajjal, vad robajjal
Elviszi a szolga-sereg . . .
És nyomában tengerzugás,
Őrült moraj, nép-ár ered,
— „Halál reád, s magzatidra,
Szörnyetegnél átkosabb te!
Halál reád daczos kényur
Halál reád pokol-szülte!“

—

Igy zúg a vész feje fölött,
Igy zúg az ár háta megett.
És Eutrop halál dalán“
Sebzett őzként meg-megremeg,
S midőn arczát lepökdösve
Megtépázzák, megrugdossák:
Fájdalminak egy-egy „jaj“-ja
Rángatja meg tikkadt ajkát.

—

Utcza hosszat igy kinozzák
Árkádius emberei, —
S hogy — mely halál: légyen vége,
Nem tudnak rajt' megegyezni.
— „Karóba őt!“ Zúgja egyrész.
„Máglyára őt!“ Orditja más,
S a szeszélyes hóhéroktól
Felhangzik ez uj szavazás:

—

„Karó, máglya — az nem is kin!
Darabokra szakgatjuk őt,
Hitves társa és megvetett
Gyermekei szeme előtt!“
„Óh irgalom! Óh kegyelem!
Engedjetek . . . bocsássatok!“
Hajh! de senki nem hallgatja
A vonagló áldozatot. . . .

—

S im e zsivaj közepette
Ének hangok hangzanak fel,
S János népe hallva a dalt —
Meghökken és letérdepel.
S mig minden ajk imát rebeg:
Elnémul a szilaj lárma —
A templomból kihangozó
Zsolozsmáknak dallamára.

—

Az üldözött fellélekzik,
Egy rövid percz, egy pillanat, —
S védhelyt keres a templomnak
Mennyezetes ive alatt.
Gyötrőitől lihegve fut
Az oltárnak szárnya alá,
Melynek ő és Árkádius
„Kiváltságát“ elrabolá.

—

Mint a puszták vihar szele
Ugy rohan a nép utána,
Hogy Istennek lakásából
Elhurczolja a halálra.
Mert hiszen a szentek-szentje,
Meg nem védi?! Nem védheti.
„Menhelyjogát“ ő vette el
Oltalmat hát nem ad neki?!

—

— „Megálljatok — kiált János,
Byzant város ősz püspöke.
Megálljatok mert szent e hely!
Szent e hajlék, s szent küszöbe!
Álljatok meg édes népem,
S ne bántsátok Eutropot;
Ne bántsátok szegény embert,
Kit „balsorsa“ idehozott!

—

„Ki tudja, hogy titeket is
Nem sujthat e Isten keze?!
Ki tudja, hogy a Teremtő
Rólatok is mit végeze?!
Változó e földön minden:
A boldogság csak foszló köd,
A szerencse röpke álom. . . .
Minden muló, — csak Ő örök!“

—

Igy beszél a láng Apostol. . . .
És mint bárány hallgat a nép,
Főpásztora szózatjára
Levetkőzve lázas dühét.
Igy beszél a megvetett pap. . . .
És, mig beszél — védve amazt:
Minden kebelt lecsendesit. . . .
Minden szemből könyet fakaszt!

VI.

VII. szent Gergely pápa.*)

(Jellemrajz.)

„Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, — Róma ledől s rabigába görbed". E szavakat mondja hazánk jeles költője Berzsenyi, és helyesen. — Mert ime, én nem hiszem, hogy léteznék csak egy olyan egyén is, ki a költő eme szavainak igazságát el nem ismerné. De ha mégis volna valaki, ugy az tekintsen be mély értelemmel a IX. X. és XI. század történetébe, nyomozza részrehajlatlan itélettel azon okokat, melyek előidézték e szomoru korszakban a zavart társadalmi viszonyokat, s be fogja látni eme szavak alaposságát és helyességét.

Ime, ez volt azon korszak, melyben az erkölcsiség nagyon sülyedt, ugy annyira, hogy az nem csak egyes országokban, hanem egész Európában lábra kapott. A társadalomban teljesen felbomlott mind az erkölcsi mind a jogi rend. — Nem az erény, de a bün jutalmaztatott, nem a jog hanem az önkény uralkodott. A főurak, — kezdve a királyoktól, — zsarnokai voltak népeiknek; az alsó néposztályok pedig elhanyagolták a munkát, a földmüvelést, ipart és kereskedelmet előljáróik példájára rablásból élve. A hatalmas mindent tehetett, a gyengének ellenben szenvedés és türés jutott osztályrészül. A tudományosság is a legnagyobb mérvben elhanyagoltatott, ugy hogy Baronius a X. századot „saeculum obscurum-"nak nevezni merészeli. Szóval e korszakban minden becsét veszti, a mi jó, a mi igaz, a mi szép, — a hit, a becsület, az igazság, a tisztesség s a szemérem.

Ily szomoru körülmények között, azon kérdést vethetné föl valaki, hol volt e században az egyházi hierarchia, az objectiv vallás eme hordnoka; hol volt a papság, az erkölcsösség hirdetője és példányképe? Ott volt ez akkor is a társadalomban, az elő-

*) Felolvastatott 1888 május 20-án, a Firczák Gyula nagyprépost tiszteletére rendezett búcsú diszgyűlésen.

kelők és a nép között, — de fájdalom az nem a vallásosság és az erkölcsösség, sőt ellenkezőleg sok tekintetben a vallástalanság s az erkölcstelenség terjesztője és előmozditója volt. A papság ugyanis e korszakban nem csak a világban, hanem a világgal is élt. — Nem volt más gondja, más vágya, mint a földi jólét, hogy kiélvezze, mint a pompa, hogy fényelegjen, mint a lakmározás, hogy az élvek által magát kielégitse. — Szóval együtt halad az e földi élet tág ösvényén a világiakkal. — Ezenkivül a papság az élvezetekben nem ismert korlátot, előbbre és előbbre ment az a bünben, tovább és tovább haladt az erkölcsi romlottságban.

Két bün volt, mely különösen a papság között nagy uralomra vergődött, az egyik a papi nőtlenség törvényének meg nem tartása, vagyis az „incontinentia“; a másik az egyházi dolgoknak pénzért való vásárlása, vagyis a „simonia“.

Az „incontinentia“ annyira elharapódzott a papság közt, hogy nem csak az egyszerü papok, hanem a püspökök is egész nyiltan léptek házasságra, némelyek pedig egész szabadon tartottak házaiknál holmiféle nőket, mintha Istentől nem féltek volna és mintha az emberektől nem is szégyelték volna magukat. Ezen „clerogamia“-nak pedig azon hátránya is volt, hogy az egyes egyházi javadalmakat „per abusum“ örökössé tették családjaikban, sőt a papok a javadalmakat hozományul is adták leányaiknak.

A mi pedig a simoniát illeti, abban leginkább az előkelő főranguak sinlődtek. Ők ugyanis visszaéltek, az egyházi javadalmak adományozására vonatkozó elődeiktől örökölt jogaikkal. Visszaéltek pedig akként, hogy részint sok bel- és külháborut kellvén viselniök, nem sokat törődtek az egyházi javadalmak betöltésével, hanem szükölködésükben azon papoknak adományozták, kik nagyobb összeget ajánlottak fel. Részint pedig mulatozván a papokkal, annak adományozták, a kik nekik jobban tetszettek, vagy a kik velök jobban tudtak kéjelegni. Igy a papok megbecsülését és érdemeit illetőleg ily elvek uralták e korszakban a világiakat: „Ille sacerdos laudabilior, cujus vestis comptior, cujus mensa copiosior, cujus concubina splendidior“.

Ennél fogva természetes, hogy a legtöbb esetben botrányok történtek, méltatlan egyének kerültek mind a püspöki székekbe, mind az egyszerü lelkészi hivatalokba, kik nem az Isten dicsőségét és hiveik lelki állapotát gondozták, hanem jövedelmöket és anyagi jólétöket igyekeztek gyarapitani, hogy annál inkább tegyenek eleget a világ Mammonjának.

Volt még e két bajon kivül egy harmadik is, mely az előbbi kettőnél sokkal komolyabb volt, s mely bizonyos tekintetben mindkettőnek forrását képezte. Értjük ez alatt a világi beruházást vagyis az „investitura“ ügyét. Ez pedig abban állott, hogy a szabad püspökválasztás fokonként elenyészett, és pedig az által, hogy a püspökök terjedelmes koronajavakat, azaz herczegségeket és grófságokat hübér gyanánt nyerve, a fejedelmeknek és a királyoknak hübéresei lettek. Ez által pedig hatalmuk, gazdagságuk és tekintélyük jelentékenyen gyarapodott ugyan, a mennyiben az ország rendei között kitünő helyet foglaltak el, a királyok tanácsában, a törvényhozás- és közigazgatásban legnagyobb befolyást gyakoroltak, de az egyházra nézve ez veszélyes volt. Veszélyes volt pedig azért, mert a fejedelmekre nézve, kik világi hübéreseik hatalmi törekvései ellenében épen a főpapságban birták legmegbizhatóbb szövetségeseiket, nem lehetett közönyös, kire szálljanak át valamely érsekség vagy püspökség javai, jogai és kiváltságai; minek folytán a legtöbb esetben magán-érdekeik alapján méltatlan egyéneket is beültettek ezen székekbe

Ezen hübéres viszonynak a kánoni szabad választás e megsemmisitésén kivül, még egyéb veszélyes következményei is voltak. Ugyanis, hogy valaki valamely hübéres birtokot elnyerhessen: először hübéri esküt („homagium“) kellett tennie, azután bizonyos jelvények átadása mellett, kellett az illető javadalomba beruháztatnia. Az első lealázó volt a püspökökre nézve, a mennyiben azt világiak módjára térdelve, kezeiket a hübér ur kezeibe kellett tenniök. A másik a használt jelvények miatt igen veszélyes volt. Valamint t. i. a herczegeket zászlóa grófokat kardjelvény mellett igtatták be hübéri javadalmaikba: ugy a püspökök beruházása a X. század közepe óta gyürü és, püspöki pálcza átadása mellett történt. E jelvények ily alkalommal természetesen csakis a püspöki állással egybekötött politikai jogosítványokat akarták jelezni. — Minthogy pedig a gyürü és pásztorbot tulajdonkép a lelki hatalom jelvényei voltak (a gyürü u. i. az egyházzal kötött lelki házasságot, a püspöki pálcza a főpásztori hatalmat jelezvén), a közvéleményben azon bal meggyőződés támadhatott és valóban támadt is, hogy a fejedelem magát a lelki hatalmat adományozza, annál is inkább, mert a királyok a püspöki beruházásnál, ily szavakat is használtak: „Vedd ezen Egyházat“.[1]) Ez által pedig a politikai

[1]) *V. Ö. Rapaics, Egyháztörténelem, II. köt. Eger, 1881. l. 118*

hatalom kinyujtá kezét az egyházra, hogy azt a maga szolgaságába hajtsa.

Ezen kivül még magának a pápai széknek betöltése is majd olasz, majd pedig német befolyás alatt sinlődött. — Ennek pedig az volt az eredménye, hogy igen sok méltatlan egyén került a pápai székbe, a kik magán érdekeik avagy saját tehetetlenségeik folytán az egyháznak függetlenségét és szabadságát az állami elhatalmasodással szemben erélyesen megvédeni, illetőleg hősiesen kivivni nem voltak képesek.

Hozzájárult még az is, hogy a hanyatlás lejtőjén egy bizonyos ideig nem volt megállapodás. A hanyatlás s a bukás nagy léptekkel haladt előre. Maga a sz. irás is azt mondja hogy: „A jók a jóban, a roszak a roszban mennek elő.“ Igy volt ez ekkor is. S mivel legtöbb országban a világi hatóság mit sem tehetett, de nem is akart tenni e depravált viszonyok rendezése ügyében, érezvén és belátván a maga tehetetlenségét: ennek következtében az egyháznak jutott osztályrészül a hanyatlás megakadályozása, a fordulópont kijelölése, az erkölcsiség megjavitása, a fegyelem helyreállitása, a hitélet előmozditása s a társadalom ujjáalakitása, nemkülönben jogai, függetlensége és szabadságának visszaszerzése is.

Az egyházban pedig ily fontos és nehéz feladat megoldása nem mindennapi dolog, miért is az gondviselésszerüleg egy oly férfiura lett bizva, ki lemondva a világ gyönyöreiről, lemondva saját vágyainak kielégitéséről, lemondva mindenről a mi egoisticus, egyedül Isten dicsőségét, az emberek boldogságát és az Anyaszentegyház felvirágoztatását tüzte ki czélpontjául. E férfiu VII. sz. Gergely volt. Igen, VII. sz. Gergely volt az, a ki küzdött az Isten dicsőségeért, a ki küzdött az emberek jóléteért, a ki küzdött az Anyaszentegyház felvirágoztatásáért, a ki küzdött mint ifju és mint férfi, küzdött mint szerzetes és mint pápa, küzdött szóval és tettel, küzdött magánlag ép ugy mint nyilvánosan, küzdött szeretettel és szigorral, küzdött alázatossággal és erélylyel, küzdött bátorsággal és önfeláldozással, ugy hogy bátran elmondhatjuk róla a Zsoltáros e szavait: „Zelus domus tuae comedit me“.

*

VII. sz. Gergely Olaszország Szaona nevü városkájában született. Atyja Bonizó, jámbor életü ács, — anyja, a sz. Máriáról nevezett Aventin-hegyi kolostor akkori apátjának nővére volt. VII. sz. Gergely a szent keresztségben Hildebrand nevet

kapott. Atyja korán észre vevén a gyermekben, a nagy szellemi erőt, tudományos neveltetéséről gondoskodott. Ez okból nagybátyjához, az Aventin-hegyi kolostor apátjához küldé, ki fokozatosan nevelte a lángelméjü gyermeket az erényekben ép ugy, mint a tudományok minden ágában. Szóval az ész müvelésén kivül a gyermek akaratát sem hagyta parlagon heverni, hanem minden erejével azon volt, hogy fogékonynyá tegye őt az igaz iránt ép ugy, mint a jó iránt.

Megemlitendő VII. sz. Gergelyről különösen az, hogy őt még ifju korában nagyon, de nagyon megkedvelte bizonyos Gratián János főesperes, a ki magához vette a nemeslelkü ifjut, és tovább fejlesztette tehetségeit; sőt még akkor is, midőn ő VI. Gergely néven pápává választatott, még akkor is magánál tartotta őt. Ez időben azonban Rómában nagy zavar volt. — Ugyanis VI. Gergelylyel szemben még két ellenpápa is volt, ugymint IX. Benedek s III. Sylvester. Hildebrand már mint ifju, szivén hordta az egyház felvirágoztatását, s már mint ifju is, igen sokat elmélkedett az egyház önállóságáról. — De mivel a két ellenpápára nem birt befolyással, jótevőjét Gratian Jánost rábeszélte, hogy mondjon le a pápai székről, kérelmét azzal indokolván, hogy ez által az egyháznak nagy szolgálatot és nagy hasznot tesz. Erre Gratian meghallgatta kedves tanitványa tanácsát, valóban lemondott a pápai székről, minek folytán II. Kelemen választatott pápává. Ime ez volna VII. sz. Gergelynek első lépése az egyház felvirágoztatása érdekében s már ebben is oly meglepő jellemvonás nyilvánul.

Gratian ezután III. Henrik császárral és Hildebranddal Németországba távozott. Itt mindketten Gratian és Hildebrand, a szigoru fegyelméről hires clugnyi benczés kolostorba vonultak. E kolostorban pedig Hildebrand egészen otthonosan érezte magát. Ő itt szerette a magányt, mert Istenével beszélgethetett, szerette az önmegtartóztatást, mert ez által testét és lelkét tisztaságban őrizhette meg, szerette a szigoru fegyelmet, mert engedelmessége által naponta kedves áldozatot mutathatott be Teremtőjének, saját akaratát áldozatul hozván, szóval mindenben példányképe volt társainak, ugy hogy Odilo a rend apátja igy nyilatkozik felőle: „Ez ifju nagy leszen Isten előtt“.[1]) Ezenkivül tudományosságának és erényeinek oly nagy hire volt, hogy szerzetbe lépése után nemsokára perjellé választatott, sőt még III.

[1]) *V. ö. Zsilovics, Szentek élete.*
[2]) *Rapaics, Egyháztörténelem. II. köt. Eger. 1881.*

Henrik császár ő tőle mint szerzetestől gyakran tanácsot kért fia neveltetése ügyében.

Itt a klastromban élte napjait VII. Gergely, midőn II. Damáz pápa halála után, ki csak 23 napig uralkodott, III. Henrik császár Brunó touli püspököt küldte Rómába, hogy az magát pápává választassa. Brunó, hogy czélját elérje, el is indult s utközben betért a clugnyi szerzetbe azon szándékkal, hogy magával viszi mint segédet Hildebrandot. Ez azonban áthatva a contemplativ élet szeretetétől, s hozzászokva a kolostori elvonultsághoz, nem akarta magán életét a nyilvánossal fölcserélni, miért is sokáig vonakodott követni Brunót. Később azonban apátjának kéréseire engedett; de csak azon föltétel alatt, ha Brunó nem mint a császár küldötte, püspöki diszben utazik Róma felé, nehogy azon vélemény keletkezzék, mintha őt III. Henrik császár egyszerüen pápává nevezte volna ki, hanem ha egyszerü zarándok ruhában megy a pápaválasztásra. Hogy mily horderejü volt Hildebrand ezen észrevétele illetőleg föltétele, az VII. Gergely későbbi eljárásából tünik ki. Ő ugyanis már ekkor belátta és megsokallotta a császárok visszaéléseit s féltette az egyház függetlenségét. Sőt maga Brunó is belátta Hildebrand észrevételének helyességét, minek folytán engedve a föltételnek, egyszerü zarándok ruhában indult vele Róma felé. Ime VII. Gergely ezen tette által, nem egyébről mint szilárdságáról tesz bizonyságot, szembetünően hátrahagyva az utókornak mennyire szivén hordta ő már ekkor az egyház szabadságát.

Rómában Brunó IX. Leo néven valóban pápává is választatott. Mint pápa Hildebrandot megjutalmazandó, subdiaconussá szentelte őt, ezenkivül még több kitüntetésben is részesitette, igy a többi között a sz. Pálról nevezett kolostor apátjává nevezte ki őt. Hildebrand ez időtől fogva IX. Leo tanácsosa, titkára s jobbkeze volt. A clugnyi figyelmeztetés után valóban belátta IX. Leo az egyház leigázott állapotát, de egyszersmind rájött azon irányra is, mely szerint ő nekie kormányoznia kell Isten országát. Azért Hildebrandot elismerése jeléül mindig meghallgatta a fontosabb ügyek elintézésénél, sőt ezeket rendszerint reá is bizta. Igy követül küldte őt Franciahonba, hol Berengár a maga eretnek tanával nagy zavarokat idézett elő. Hildebrand Franciaországba jövén, a Toursban tartott zsinaton meggyőző érveivel jobb véleményre birta Berengárt. — Még Toursban tartózkodott, midőn értesült, hogy IX. Leo meghalt. S miután pontosan eljárt küldetésében, visszatért Rómába.

Rómában a nép s a papok, kik ismerték Hildebrand erényeit, tudományosságát és igazságszeretettel párosult méltányosságát, őt akarták sz. Péter székébe ültetni. Ő azonban ezt jellemző szerénységénél fogva el nem fogadta. Neki nem voltak ily messzeható tervei, ily nagyravágyó szándékai. Ő a magányt szerette, ő nem vágyott kitüntetések s méltóságok után, a legnagyobb földi méltóság elnyerése és birása épen távol volt tőle, ő jó tetteinek jutalmazását nem e földön, de a mennyben, egyedül Istentől várta. Mintha csak eme szavakat mondogatta volna bensejében, hogy „Ő olyan és oly nagy mint a minő és mily nagy Isten előtt“. Miért is kicsinysége érzetében, saját személyétől eltávolitotta a közfigyelmet és sok rábeszélés még több könyörgés által a nép s a papok szándékát akként változtatta meg, hogy figyelmöket ama férfiura irányozta, ki azután II. Viktor néven meg is választatott pápává. S most kérem, nem bámulatra méltó jellemvonás ez? Hány ember van, a ki igy tesz, amint Hildebrand tett?

II. Viktor uralkodása alatt is nagy befolyást gyakorolt Hildebrand az egyházi ügyekre. II. Viktor előde példájára, Hildebrand eme tapasztalt egyházférfiu tanácsait gyakran kikérte és azokat követte is. Ezenkivül még sok egyházi ügy elintézését is reá bizta. Igy a Francziaországi egyház ügyeinek rendezését teljesen reá bizta, követül küldvén őt oda. — Ezen feladatát ő hiven s nagy erélylyel teljesitette, több zsinatot tartván ott. A lyoni egyháztartományi zsinaton erélyesen lépett fel az „incontinens“ és a „simoniacus“ papok ellen, intvén őket a javulásra, a pœnitentiára. — Az engedetleneket hivataluktól felfüggesztette, a megtérteket pedig vezeklésre utalta. „E zsinaton egy csoda is történt, melyet Hildebrand maga beszélt el Dezső montecasinoi apátnak. Midőn ugyanis Hildebrand buzgó imádság után, egy köztudomásulag simoniacus püspököt, — ki azonban vétkét makacsul tagadta, — fölszólitotta, hogy ártatlansága igazolására mondja el hangosan a „Gloria Patri“-t. Ez meg is próbálkozott ezzel, de Isten rendelése folytán történt az, hogy a különben ép nyelvü férfiu a „Spiritui Sancto“ szavakat semmi áron nem birta kiejteni.“ [1])

II. Viktor utóda IX. István Hildebrandot előbbi érdemeinek elismeréseül archidiaconus-i méltóságra emelte. Továbbá különösen az egyház és a császárság közt felmerült surlódások

[1]) *V. ö. Rapaics. Egyháztört. II. köt. Eger, 1881. 125. l.*

kiegyenlitésével bizta meg őt, mely okból Ágnes császárnéhoz küldötte Németországba. Mielőtt azonban Hildebrand elment volna, IX. István „esküt tétetett a rómaiakkal, hogy ha ő időközben el találna halni, utódot addig a pápai székre nem választanak, mig az ő követe Hildebrand vissza nem tér".[1]) IX. István 7 havi rövid uralkodás után valóban meghalt. A rómaiak azonban adott szavukat meg nem tartották. És pedig azért nem, mert különösen a tusculumi grófok ez időpontot vélték legalkalmasabbnak ama csorba kiköszörülésére, mely az egyház részéről már eddig is oly sokszor (pl. hogy IX. István IV. Henrik előleges beleegyezése nélkül választatott pápává) az állam vélt jogain[2]) ejtetett. — Minek folytán Hildebrandot be nem várva, X. Benedek néven uj pápát választottak. Hildebrand pedig értesülvén az ügyek ilyetén állásáról, visszatért Rómába.

E nehéz körülmények közepette tünt ki Hildebrand kitünő diplomatiai ügyessége és bölcsesége. Ő ugyanis mint a laterani egyház archidiaconusa legazonnal megérkezése után minden habozás nélkül hivta össze Flórenczbe a római papságot és a nép jobbjait, a hol törvényes választás után II. Miklós lett Krisztus Urunk helytartója. Hildebrandnak eme határozottsága, bátor fellépése és megdönthetlen erélye megrázkódtatta és elnémitotta az ellenpártot, ugy hogy II. Miklós minden nagyobb ellenállás nélkül vonulhatott be Rómába. — De alig, hogy ez megtörtént, Hildebrand már elérkezettnek látta az időt, hogy a laikusokat, — kik a gyakori pártviszályok által érdemtelenekké tették magokat arra, hogy befolyással birjanak a pápaválasztásokra, — e joguktól megfoszsza.

Ez okból II. Miklós, egyedül az ő tanácsára hivta egybe 1059-ben az első lateráni zsinatot, melyen a világiak valóban kizárattak a pápaválasztásból és elrendeltett az, hogy ezt „ezentul egyedül a bibornokok végezzék, a többi papság és a nép pedig csak beleegyezését adja hozzá, ugy azonban, hogy a IV. Henriket és azon utódait, kik e jogot az apostoli sz. széktől „személyökre" nézve megnyerik, — megillető tisztelet épségben maradjon".[3]) Ime Hildebrand ily nagy horderejü tényt

---

[1]) *U. o.*

[2]) *Mert hogy a királyok, befolyással birtak a pápaválasztásra, az tulajdonképen nem jog volt, hanem csak kedvezmény, előjog (privilegium.)*

[3]) *V. ö. Rapaics, Egyht. II. köt. Eger, 1881. 126. l.*

vitt véghez az egyházban, de azért mi erősen meg vagyunk győződve, hogy ennek keresztülvitelét ő nem a saját erejének tulajdonitotta, hanem fölkiáltott sz. Pál Apostollal: „Non ego, sed gratia Dei mecum“ (I. Corinth. XV. 10.)

II. Miklós halála után, a Hildebrand által javasolt és elfogadott rendszabály szerint, tehát a császár előleges tudta és beleegyezése nélkül, — Anzelm, luccai püspök, II. Sándor néven választatott pápává. Ő tehát habár az egyházi törvények értelmében, — törvényesen lett megválasztva, mindazáltal ő s az ő választása visszatetszett a császáriaknak, minekfolytán ők Ágnes császárné ösztönzésére, egy vagyonilag jó lábon álló, de erkölcsileg mélyen alá sülyedett, Cadalaus pármai püspököt, ki különben dédelgette a papok büneit is, s a ki tömjénezett a császáriaknak, választották Bazelben II. Homorius néven pápává. II. Sándor ily aggasztó körülmények között Hildebrandhoz fordult, a ki mindig kész volt a bajokon segiteni s az egyház önállóságát védeni, lévén kérlelhetlen ellensége minden jogtalanságnak s edzett bajnoka az igazságnak. Hildebrand most is, ügyes tapintat, jól alkalmazott szigor és szeretettel, főkép pedig isteni segélylyel győzedelmeskedett a jog megsértőin ugy, hogy az 1064-iki mantuai zsinaton II. Sándor diadala végleg biztositva lőn. Minek folytán Honorius visszavonulni kényszerült, II. Sándor pedig elfoglalta a pápai trónt, Hildebrand lecsendesitvén tehát a pápaválasztáskor keletkezett pártviszályokat, mint II. Sándor elődei alatt, ugy most is egész erélylyel hozzálátott a bajok orvoslásához. Utmutatója volt e pápának is az egyház kormányzásában, segitője a bünök kiirtásában és az erények terjesztésében.

Az isteni gondviselés azonban Hildebrandnak eme szükebb körü működését rövid idő mulva megváltoztatta, s kijelölte neki azon utat, a melyen haladnia kellett. — Ő nekie sok adatott az Istentől, ennek következtében sokat lehetett várni is. — S ez igy is történt, ez ő nála be is teljesedett. Ugyanis II. Sándornak 1073-ban történt halála után, Hildebrand egyszerre nagygyá lett. Nagygyá lett pedig az által, hogy ez évben a bibornokok csodálatos egyetértéssel őt választották pápává. Pápává lett tehát Hildebrand, igen pápává és pedig nagygyá. A papok és a nép örömmel üdvözölték őt, mint oly férfiut, ki őket a helyes utra már régóta tereli s ezután is fogja terelni. Hildebrandot azonban mélyen meghatotta ez esemény, nem tudott megbarátkozni ezen eszmével, ezen gondolattal, hogy ő oly állást

foglaljon el, melyről ő azt hitte, hogy azt kellően nem lesz képes betölteni. Most tehát összes szónoki és rábeszélő tehetségét felhasználta, hogy a bibornokok és a nép figyelmét más érdemesebb férfiura irányozza. Itt azonban mi sem használt. A bibornokok állandóan megmaradtak szándékuknál, a nép pedig folyton Hildebrand nevét kiabálta. — Végre bevitte őt a nép a római székesegyházba és elragadtatásában akarata ellenére a pápai disz jelvényekkel is fölékesitette.

Mily szép jellemvonás ez Hildebrandnál, mily magasra emeli őt alázatossága és szerénysége azon elődei fölött, kik hivatás és életszentség nélkül, egyedül nagyra vágyásuktól ösztönözve mintegy erőszakkal emelkedtek a meg nem érdemlett polcra. Ő a kinél nem volt érdemesebb; ő a ki megmutatta szép tehetségeit midőn öt elődének oly bölcs tanácsokkal segédkezett az egyház kormányzásában; ő a ki ezernyi viszontagságok közepette folyton és rendithetlenül csak jót akart, ő a ki bármily hatalmas ellenállással szemben az igazságot mindig győzelemre juttatta, ő akkor midőn arról van szó, hogy méltóságra emeltessék szerényen vissza vonul.

Különben kiváló szép és rendithetlen jelleméről a választási okmány is tanuságot tesz mely a következőleg hangzik: „Eligimus nobis in Pastorem et Summum Pontificem, virum religiosum, geminae scientiae prudentia pollentem, aequitatis et justitiae praesentissimum amatorem, in adversis fortem, in prosperis temperatum et juxta Apostoli dictum, bonis moribus ornatum, pudicum, modestum, sobrium, castum, hospitalem, domum suam bene regentem, in gremio hujus matris Ecclesiae a pueritia satis nobiliter educatum et doctum, atque pro vitae merito in archidiaconatus honorem usque hodie sublimatum, Hildebrandum, quem amodo usque in sempiternum et esse et dici „Gregorium“ papam et Apostolicum volumus et approbamus.[1])

Látva Hildebrand a választók állhatatosságát, nem szabadkozott többé, hanem végre még egy kisérletet tett, hogy ne kényszerüljön elfoglalni a pápai trónt. Ugyan is követeket küldött IV. Henrik császárhoz, ne erősitené meg őt a pápai széken és pedig azért, mert ő semmi körülmények közt sem fogja eltürni IV. Henrik visszaéléseit és kicsapongásait, nemkülönben

[1]) *A. Natalis, Hist. Eccl. Tom. VII. p. 16.*

az egyházon és a népeken ejtett jogsérelmeket. Ime mily szép vonás ez VII. Gergely jellemében! Ő nem akar méltóságot elfogadni, s kéri, hogy ne erősitessék meg, ellenkező esetben — ha őt akarata ellenére megerősitik, ő nyiltan és határozottan kimondja tervét, — minden habozás nélkül fennen hirdeti, hogy az igazság utján fog haladni, előre figyelmezteti a gonoszokat, hogy térjenek az erény utjára, vagy ha nem — ugy reszkessenek az igazságos büntető kezektől.

Isten rendelése folytán történt azonban, hogy IV. Henrik, habár a német püspökök legnagyobb része az ellenkezőt tanácsolta neki, ő mégis helybenhagyta követe által a választást és Hildebrandot megerősitette. Most már megnyugodott Hildebrand Isten akaratában és kedves emlékü tanitója iránti tiszteletből VII. Gergely nevet föl. Ime itt a kegyeletnek adózott.

Azt mondják, hogy VII. Gergely választásakor több csoda is történt. A csodák, a mennyiben ezek az isteni malasztnak nyilvánulásai, leginkább a mellett tanuskodnak, hogy Isten maga választotta és emelte ezen engedelmes szolgáját a pápai székbe. Bernrideni Pál ezeket mondja: „Dum missarum solemnia perageret, visa est a viris piis columba e coelo delapsa humero ejus dextro insidens, aliis extensis caput ejus velare, quo significatum est Spiritus Sancti afflatu, non humanae prudentiae rationibus ipsum duci in Ecclesiae regimine“ [1]). És ez másképen nem is lehetetet, ennek igy kellett lennie. Mert ha tekintetbe veszszük az emberi erőt s azon küzdelmeket, a melyeknek előestéjén állott VII. Gergely választásakor: bátran mondhatjuk azt, hogy azokból győzedelmesen kibontakozni ő nekie emberi erővel alig lehetett volna. Itt az ok és az okozat közötti arány nincs meg, itt emberi erő feletti munkát veszünk észre. — Azaz Gergely küzdelmeiben lépten nyomon Isten közremüködését fogjuk tapasztalhatni, csodálva annak akaratszilárdságát, de csodálva az eredményeket is, a melyek ő tőle származtak.

Tekintsük meg tehát VII. Gergelynek müködését, tekintsük, meg mily szikla szilárd volt e müködésben akarata s mily meglepők e müködés gyümölcsei mint egyházfejedelemnek s mint államférfiunak is.

*

VII. Gergely mint főpásztor mindenekelőtt szivén hordta nyájának lelki tökélyesbülését és üdvét, miért is azt mind

---

[1]) *Natalis Hist. Eccl. Tom. VII. p. 16.*

erkölcsi mind politikai szempontból előmozditani igyekezett. Ha erkölcsi szempontból veszszük az ügyet, ime azt látjuk, hogy ő a papságtól azt kivánja, hogy az a család és a vér kötelékétől ment legyen, hogy az a világi életből kiemelkedett legyen, hogy ez mindenki iránt egyforma szeretettel és gondossággal viseltessék, szóval azt kivánja, hogy az uj szövetségi valódi papság, az ó szövetségi előképi papságtól tökélyre nézve sokkal magasabb fokon álljon. De ezenkivül még politikai szempontból véve a dolgot, ő a papságot szabadnak óhajtotta az anyagiaktól és ezek folytán a világi befolyástól is, vagyis azt akarta, hogy a papság egyedül az egyháznak legyen önfeláldozó katonája, ki az állami csábitásoknak és kisértéseknek helyt ne adjon és attól ne függjön.

Ily pásztorokra akarta VII. Gergely a maga nyáját bizni, mert csak az ilyen pásztoroktól várhatott ő sikeres működést az Úr szőllőjében ... Ez eszme pedig még mint archidiaconusnak fogamzott meg agyában, de csak trónra lépte után valósithatta azt meg. Mindjárt az 1074-ki bőjti zsinaton szigoru rendeletet adott ki a „simoniacus“ és az „incontinens“ papok ellen. E határozat VII. Gergely saját levelében olvasható, melyet Otto constanci püspökhöz irt és a mely igy szól: „Decretum est, ut qui ordines sacros simoniace accepissent, deinceps omni officio privarentur. Illi, qui pecuniam ad obtinendas ecclesias dedissent, iisdem ecclesiis exuerentur. Concubinariis, nec missam celebrare, nec in minore gradu ad altare ministrare liceret, quod si tamen praesumerent, populi, illis ministrantibus, ecclesia exessent“.[1])

Már a szavakból is látható, mily határozottság és szigor nyilvánul VII. Gergely e rendeletében! De hogy ez meddő ne maradjon, ő nem elégedett meg a törvény puszta megalkotásával. Elődei is adtak ki efféle határozatokat, mindazonáltal a papság csak a régi maradt. Ő jól tudta, hogy a törvény csak akkor törvény, ha végre van hajtva. Ennek következtében ő törvényeinek megalkotása után azokat az egész egyházban, a szélrózsa minden irányában, nemcsak kihirdettetni parancsolta, hanem egyszersmind azokat szigoruan — büntetés terhe alatt — végre is hajtatta, — hozzáadván még e clausulát: „sine ulla mora omnes feminas a contubernio presbyterorum, sub perpetui anathematis poena, abstrahere“.[2]) De azt hiszszük, hogy ennek sem lett volna meg a kellő eredménye, mert a világi hatalom

[1]) *Cl. Fleury, Hist. Eccl. tom. XV. l. c. p. 223.*
[2]) *U. o.*

semmi törvénynek sem tudott érvényt szerezni, ez időben pedig különösen az egyházinak nem is akart, nem is igyekezett; — de VII. Gergely lángeszével egy pillanat alatt észrevette és megitélte az ügyek állását, miért is nem az állami hatalmat, hanem a népet tette törvényeinek végrehajtójává. Tette pedig az által, hogy fölhivta a népet, miszerint az utálattal forduljon el az efféle bünös papoktól. E fölhivás pedig hatással volt mind a népre, mind a papokra, a mennyiben azok közől sokan figyelmeztetve és belátva bünös létüket, a keresztény tökélyesbülés felé kezdtek hajolni s azt kezdék munkálni is.

Sokan ellenben máskép tettek. A bünös ugyanis nem akarja elismerni bünét, védi azt és ha büntetést mérnek reá, — haragja a törvényhozókra irányul. Igy történt itt is. — A papság egy részét mélyen és érzékenyen sértették VII. Gergely törvényei. Az elpuhultnak sehogy sem tetszett a komoly munkára való serkentés; — az, a ki eddig testi vágyainak és élvezeteinek kielégitésében találta boldogságát, most irtózott az önmegtartóztatástól, az pedig, a ki eddig pénzért megszerezhette magának a javadalmat, most zavarban volt igazi papias érdemeinek hiánya miatt. — Ennek következtében beállott a papság között az elégületlenség, a harag, a düh, a viszály, a kiabálás. — Sőt egyesek azt is hangoztatták, hogy ezen törvények elviselhetlenek és azért észellenesek is. Majd a papság különösen Németországban lázongni is kezdett, megöléssel fenyegette a pápát és azon püspököket is, kik rendeleteit kihirdetni merték. Sőt egyeseket ezek közől a templomból ki is dobott. Elképzelhető, mily lelki erő, bátorság és hősiesség szükségeltetett ahhoz, hogy VII. Gergely még akkor is megmaradt elhatározásában, midőn akarata ugyszólván egyedül volt. Ha egyedül is volt, de az olyan volt, mint a szikla. — Ő nem rettent meg sem a papság lázongásaitól, sem a papság fenyegetéseitől, sem kérésökre nem hajtott semmit sem. — De igenis, az engedelmeseket szeretetébe fogadta, a rakonczátlanokat pedig kiközösitette. Mindent megfontolva, hosszu tanácskozás után tett, — mindig kikérte mások tanácsát, de a mit egyszer kimondott és belátta, hogy az emeli az Isten dicsőségét és az egyház jólétét, azt többé vissza nem vonta. Igy tett itt is. — A fenyegetés azért nem volt reá hatással, mert semmi veszteni valója nem volt e földön; de a haláltól sem félt, sőt örömmel várta azt, mert tudta, hogy ezáltal mielőbb egyesülni fog Krisztussal, kinek keresztj ét oly türelmesen viselte egész életén át.

Különben VII. Gergely ezen törvényei által nem egyebet akart elérni, mint biztositva az egyháznak függetlenségét, azt concentralizálni óhajtotta, s pedig azért „ut Ecclesia sit acies castrorum bene ordinata“. Amint ez onnét is kitünik, hogy a szertartások approbálásában az „unitas et uniformitas“ elve szerint járt el. — Miért is a más nyelvü szertartásokat egyszerüen eltörölte.

*

De lássuk most VII. Gergely államférfiui bölcseségét, lássuk, mint menti meg az egyházat ama lidérc nyomástól, melyet reá az állam a világi beruházás („investitum“) révén gyakorolt. Ő e tekintetben is bátor lelkü volt s mindjárt az 1075-iki gyülésen megkezdte nagy erélylyel működését, és ezt akkép kezdte meg, hogy már ekkor határozatilag kimondá: „Si quis deinceps episcopatum vel abbatiam de manu alicujus laicae personae susceperit, nullatenus inter episcopos vel abbates habeatur. . . . Item: si quis imperatorum, ducum, marchionum, comitum vel quilibet saecularium potestatum aut personarum investituram episcopatus vel alicujus ecclesiasticae dignitatis praesumpserit, ejusdem sententiae vinculo se, astrictum sciat.“[1]) Ezzel pedig magára vonta különösen IV. Henrik és azon fejedelmek haragját, kik eddig e jogot élvezték és gyakorolták. De e haraggal ő mit sem törődött. Ő az anyaszentegyház jóléte miatt túl tette magát minden emberi érdeken s bátran ki merte mondani e törvényt, mert meg volt győződve, hogy az igazság utján halad. Ő bizott az Istenben mert tudta azt jól, amit a Zsoltáros mond: „Multae tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus“ (Ps. 33, 20.)

Mindazonáltal a királyok iránti tiszteletből, kész volt mérsékelni törvénye szigorát, hogy ha ez az egyház kára nélkül megtörténhetik. — Meg van mai nap is IV. Henrikhez intézett levele, melyben kijelenti. „Hogy intézkedése a végső veszedelemmel fenyegetett egyház megmentésére ugyan szükséges s tulajdonkép mi ujat sem tartalmaz, hanem csak a régi egyházi fegyelmet állitja vissza: mindazonáltal, ha Henrik azt keménynek és méltánytalannak találja, küldjön hozzá nehány bölcs és jámbor férfiut s ő kész azok javaslatára tilalmát, a mennyire Isten megbántása nélkül lehet, egyben-másban enyhiteni.“[2]) E levélből kitünik, mily jóakarattal, mily nemes indulattal és előzékeny szeretettel viseltetett VII. Gergely, IV. Henrik irá-

---

[1]) *Luccai Anselm, Rapaicsnál II. k. 218. s köv. l.*
[2]) *U. o.*

nyában, de e szeretetre IV. Henrik nem volt érdemes. Ezenkivül ő igen sokszor kapott ilyen szép kérő, majd intő, majd dorgáló leveleket a pápától, hogy jobb utra térjen, s hogy az egyház szellemének megfelelően tegyen. Ő meg is igérte mindezt mindannyiszor. De nem sokáig maradt igéreténél, állhatatlan s ingatag volt s csakhamar visszatért előbbi életmódjához, s előbbi, az egyházra sérelmes eljárásához. — Ugy látszik, hogy IV. Henrik elfelejtette Sirák fiának eme intelmét: „Ne ingadozz minden szélre és ne indulj minden utra; — mert igy mindig a két nyelvü bünös cselekszik". — (Sirák, 5, 11.)

IV. Henrik ezen állhatatlansága következtében aztán még igen sokszor bajba is került. A folytonos baj egyrészt IV. Henriknek uralkodását igen megnehezitette, de másrészt a jó szivü pápát is, a ki látta intelmei sikertelenségét, igen elszomoritotta. Végre VII. Gergely 1075. év decz. 8-án egy utolsó levelében még egyszer s utoljára szivrehatóan intette a királyt, hogy szünnék meg már valahára bántalmazni az egyházat. De intelme most is hasztalan volt, mert a császár minden békés egyezkedést visszautasitott, s a világi beruházás jogával élt. — Erre a pápai követek IV. Henriket ügye tisztázása végett Rómába idézték, de egyszersmind tudtul adták neki, ha makacsul megmarad vétségeiben, ki fog közösittetni.

A császár azonban ezen intelemmel mit sem törődött, sőt ellenkezőleg, Wormsba nagyobb részt kiközösitett püspököket hitt össze, kik koholt vádak alapján a pápát dühből letették. Erre Henrik, hogy e hirt tudtul adja VII. Gergelynek, Roland követét egy levéllel, melyet „a hamis szerzeteshez" irt, Rómába küldte. Roland utnak indult s ép akkor érkezett Rómába, midőn VII. Gergely az 1076-iki zsinatot megnyitotta. Belépvén a követ a templomba, felolvasta a császár levelét, ennek végeztével pedig a többi papokat felszólitotta, hogy uj pápaválasztásra Németországba menjenek. Midőn a követ elolvasta IV. Henrik gyalázó szavakkal telt levelét, VII. Gergely nyugodt maradt, hisz visszaemlékezett az Úr Jézus szavaira, a ki ezeket mondja: „Boldogok lesztek, mikor titeket gyülölnek az emberek, és mikor kirekesztenek és szidalmaznak, és a ti neveteket megvetik mint gonoszt, az ember fiáért; örüljetek az napon és vigadjatok, mert ime nagy a ti jutalmatok a mennyekben; hiszen ekképen cselekedtek a prófétákkal az ő atyáik". (Lukács, 6, 22—23.) Azonban János portói püspök elkiáltotta magát: „Capiatur vinciatur temerarius!" E jelre az ott levő katonák és világiak

minden bizonynyal felkonczolják e szerencsétlen követet ha VII. Gergely közbe nem lép s ha saját testével nem védelmezi annak nyomorult életét. — Ime a nemes és könyörületes szív példája! Ime ő nem engedi magát elragadtatni a dühtől, de sőt ellenkezőleg szelid bánásmódjával a többieket is megnyugtatja. Hiszen ő jól tudta azt, amit az Üdvözitő mondott, hogy: „Mindazok kik fegyvert fognak, fegyverrel vesznek el". (Máté, 26, 52.)

A csend beálltával VII. Gergely ez ügyre vonatkozólag egy szép beszédet tartott, melyen sem az izgatottság, sem az ellenszenv legkisebb nyomai sem látszottak meg. Álljanak itt e beszédből bizonyságul a következő szavak: „Neminem oderimus, et homines insanos, legem divinam contemnentes, toleremus. Satis diu pacem habuimus, nunc vero vult Deus messem suam sanguine sanctorum suorum rigare. Comparemus animos ad sustinendum martyrium, si opus sit, et nihil nos a charitate Jesu Christi separet."[1]) Egész beszédében nem mond elleneire egy káromló szót sem, sőt azokat, kik oly hamar lángra gyultak, és a követre rontottak inti, hogy emlékökbe vessék Jézus eme szavait: „Simplices et mansueti simus sicut columbae et prudentes sicut serpentes."

A következő napon Gergely ismét beszédet tartott a zsinati tagokhoz, melyben már fájdalommal panaszkodik, hogy IV. Henrik irányában minden intelmei hasztalanok. Előadja, hogy a császár nem javul, sőt folyton szaporitja büneinek számát, és az egyház jogait kérlelhetlenül tiporja. Végre kimondotta, hogy ezen állapot tarthatatlan, a császár kihágásait többé tétlenül nézni nem lehet. — Erre egy magasztos ima alakjában IV. Henrikre a kiközösitést kimondotta, amit a zsinat is helyeslléssel fogadott. Ezen tette által azonban VII. Gergely nem boszút akart állani IV. Henriken, hiszen: „Enyém a boszúállás, ugymond az Úr, és én megfizetek." (Zsid. 10, 30.) — Ő ez által csak megtériteni akarta IV. Henriket, hogy hagyja el istentelen utját és gonosz gondolatait és térjen az Úrhoz, a ki a Zsoltáros által maga azt mondja: „Töltsd be orczájokat gyalázattal, hogy keressék Uram, a te nevedet." (Zsolt. 82, 15—17.)

E tett Némethonban egészen megváltoztatta a körülményeket. Most a közhangulat VII. Gergely mellett nyilatkozott, IV. Henrik pedig szomoruan tapasztalta, hogy egészen magára

---

[1]) *Cl. Fleury, Hist. Eccl. Tom. XV. l. c. p. 300.*

van hagyatva. Ily körülmények között aztán a IV. Henrik által meghatározott uj pápaválasztás terve is füstbe ment, sőt Németországban az elégedetlen fejedelmek uj királyválasztást helyeztek kilátásba. — VII. Gergely a mint ezen tervről értesült legazonnal intette a német fejedelmeket, hogy inkább méltányosan mint igazságosan járjanak el, kijelentvén, hogy ő IV. Henriknek „nem vesztét, hanem javulását óhajtja“, — miért is fölhivja őket, hogy csak végső esetben fogjanak az uj királyválasztáshoz. Ime ez is egy kimagasló jellemvonás VII. Gergelynél.

Daczára VII. Gergely eme nyilatkozatának, a fejedelmek mégis 1076-ik év októb. havában Triburban gyültek össze. Itt rövid tanácskozás után a többség oda nyilatkozott, hogy a hazára nézve legüdvösebb lenne ha Henrik letétetik és helyette uj király választatik. Henrik értesülve erről minden lehető jót megigért. A fejedelmek azonban határozottan kijelentették, hogy nem hisznek a szószegőnek s tudtára adták neki, hogy ügyét még egy ideig függőben hagyják s annak eldöntését a pápára, — kit az 1077. évben Ágostában tartandó gyülésre meghivtak, — bizzák. Egyuttal egy föltételt is kitüztek neki t. i. hogyha a kiközösités napjától számitott egy év alatt fel nem oldoztatja magát, minden uralkodói jogát elveszíti.

Ily zavart körülmények között a kitüzött határidő gyorsan közelgett végéhez. Henrik azonban, minthogy könnyebbnek és elviselhetőbbnek vélte, magát egyedül a pápa előtt megalázni mint a fejedelmek előtt is — kijátszotta ezek itéletét és egymerész lépésre határozta el magát. Ugyanis Karácsony táján, kemény tél idején, nejével Bertával és fiával Olaszország felé indult, azon erős elhatározással, hogy a föloldozást bármi áron is kieszközli. A pápa épen utban volt Németország felé, hogy az ágostai gyülésen elnököljön, midőn IV. Henrik megérkeztéről értesült. Méltán bizalmatlankodott tehát Henrik eljárásában. — Hogy tehát magát biztositsa, Matild őrgrófnő Canossa nevü sziklavárába vonult, hová IV. Henrik is eljött a föloldozás megnyerése végett, és a várlak alsó épületeiben telepedett le. — VII. Gergely nem értvén a dolog ily fordulatát, a föloldozást határozottan megtagadta, azon gondolatban lévén, hogy a német fejedelmek talán felette pálczát is törnének, ha ő Henriket tudtuk nélkül föloldozná, miért is őt az ágostai gyülésre utalta. De IV. Henrik nem tágitott, hanem naponként szőrköntösben s mezétláb (az akkori bünbánók módja szerint) megjelent a felleg-

vár bástyáin s reggeltől estig könyörgött a föloldozásért. Henriknek ezen eljárása a várbelieket nagyon meginditotta sőt magát Matild őrgrófnőt is, a ki a pápát zsarnokságról vádolta, ha még tovább is ellen áll. Mire Gergely harmad napon az önkéntes vezeklőt maga elé bocsátotta, s miután megfogadtatta vele, hogy ő a birodalmi gyülésen okvetlenül jelenjen meg s hogy addig ne nyuljon a kormány gyeplőihez, mig ügye teljesen el nem dől, — feloldozta és vissza fogadta őt az egyház kebelébe. Ime, alig hogy IV. Henrik a javulásnak csak némi jeleit is adja, már is VII. Gergely szive meglágyul s „ő nem fizet a roszért roszszal, a szidalomért, szidalommal, hanem irgalmasságot cselekszik az ő atyafiával.“ — (I. Péter, 3. 8.)

Azt mondja a közmondás, hogy: „Jótét helyébe jót ne várj“ E közmondás itt is teljesült. Ugyanis IV. Henrik, minthogy akaratát a körülmények, mint a szél a gyenge nádat ide-oda hajtogatták, — nem sokáig maradt meg előbbi szándékában. Az alkalmat eme szándékának megváltoztatására szolgáltatták a lombard püspökök. Ők ugyanis a mint értesültek arról, hogy Henrik nem a pápa letevésére jött Rómába, sőt előtte önmagát még anyira meg is alázta — kikeltek ellene. Ezen kivül még azt is hangoztatták, hogy kiskoru fiát Rómába viszik s ott királylyá fogják koronázni, a pápát pedig leteszik s helyébe ott uj pápát is választanak. Erre IV. Henrik hozzájok szegődött és a pápa nyilt ellenségének vallotta magát. Ime a hála és a jótékonyság mily távol vannak egymástól! Sőt IV. Henrik elállván a szorosokat, — meg akadályozta VII. Gergelyt további utazásban, de ezenkivül még önmaga sem ment az ágostai gyülésre.

Most IV. Henrik ellenei látva a dolgok ilyen szomoru lefolyását, Forchheimba gyülést hirdettek. Itt pedig, minthogy belátták, hogy IV. Henriktől mi jót sem várhatnak, letették őt és helyébe sváb Rudolfot választották királyul. VII. Gergely nem volt megelégedve ezen eljárásukkal, s pedig azért, mivel ők előbb az ügy megitélését reá bizták volt, most pedig be nem várva őt, uj királyt választottak. A pápai követek is tiltakoztak a gyülésen ezen eljárás ellen, de eredménytelenül, mert a fejedelmek hajthatatlanok maradtak. — Erre VII. Gergely, amint észrevette a vészfelhőt, mely Németország felé vonult, hogy azt elháritsa s hogy a szikra, a mely már eldobatott, lángokban ne törjön ki: megkisérlette a kibékitést, de hasztalanul. IV. Henrik ugyanis és Rudolf karddal akartak dönteni. — Minek az lett a

következménye, hogy a polgárháboru kiütött. IV. Henrik megtámadta Rudolfot, azonban Forchheimnál megveretett 1080-ban. — VII. Gergely pedig a mint látta, hogy IV. Henrik minden jó tanácsot megvet és egyedül indulatai által vezettetik, másodszor is kiközösitette őt és Rudolfot ismerte el királyul. — Küldött e neki koronát ilyen felirással: „Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho", — avagy nem, az nem bizonyos. IV. Henrik azonban, hogy boszut állhasson a pápán, a kiközösitett püspököket Brixenbe gyüjtötte, hol VII. Gergelyt, mint eretneket, bitorlót és kuruzslót letétette s helyébe Guibert ravennai érseket III. Kelemen néven választatta meg pápává, megigérvén az illetőnek, hogy erőszakkal és karhatalommal fogja beültetni a pápai székbe.

Egyelőre azonban IV. Henrik megütközött Rudolffal az Elszter folyó mellett, mely ütközetben Rudolf megsebeztetvén, nemsokára meghalt. Most IV. Henrik diadalittasan Olaszországba indult, hogy a forralt boszut VII. Gergely pápán megejthesse. Boszut akart tehát állani, igen, boszut, azon sok jó indulatért, azon nemes eljárásért s azon tapintatos magatartásért, melylyel őt VII. Gergely elhalmozta, illetőleg, melyet vele szemben gyakorolt. Ime ilyen malitiosus volt IV. Henrik eljárása, pedig „a ki szelet vet, vihart arat", mondja a közmondás, — „a ki boszut akar állani, az Úr áll rajta boszut, és büneit megtartván megtartja", mondja az Irás. (Sirák, 28. 1.)

VII. Gergely értesülvén erről, nyugodtan várta az ellene támasztott vihar kitörését, mindazonáltal készült s igy mindent megtett amit jónak látott az egyház szabadságának megmentésére. A többi közt a Rómában tartott zsinaton azt tanácsolták neki, hogy az egyház javait és kincseit forditsa a bekövetkezendő háboru költségeire. — E tanácsot azonban ő elutasitotta és arra azt felelte, hogy a sz. atyák öszhangzó állitása szerint nem szabad az egyház javait földi érdek miatt vivott háboru költségeire forditani. Ezt mondta s e szavának megfelelően nem is nyult az alamizsnához, melyet a hivők Krisztus Egyházának felajánlottak. Mily mély belátás, áhitat és Isten Egyháza iránti lángoló szeretet tünnek ki VII. Gergely e szavaiból. Ő e szavai alapján ép ellentéte a mostani kor gyermekeinek, a kik azt mondják, hogy a czél szentesiti az eszközöket is, s ennek megfelelően tesznek is.

Mig VII. Gergely igy készült, addig IV. Henrik valóban rombolva és pusztitva Olaszországba rontott. S az 1081-ik évben

Róma falai alá érkezett. — De időközben IV. Henrik Olaszhont elhagyni s Németországba távozni kénytelenittetvén, serege eredménytelenül folytatta az ostromot. Erre Henrik visszavonta hadait. Kis idő mulva azonban másodszor sőt harmadszor is megtámadta Rómát. A harmadik ostrom alkalmával (1083-ban) elfoglalta azt, ugy hogy VII. Gergely pápának csak az „Angyalvár“ maradt birtokában. Ily körülmények között IV. Henrik alkudozásokba bocsátkozott VII. Gergelylyel, megigérte neki, hogy ha őt császárrá fogja koronázni visszavonja hadait, leteszi Guibertet és őt előbbi jogaiba vissza helyezi. VII. Gergely azonban nem hajtott csábító szavaira, — ő azokra sulyt nem fektetett, miért is egyedül azt követelte tőle, hogy bánja meg jogtalanságait és büneit, tegye jóvá azokat, ugy akkor császárrá fogja őt koronázni. De IV. Henrik mint győztes bünbánatról hallani sem akart, pedig mint a Próféta mondja: „Jaj az istentelennek, ő roszul jár, mert kezeinek jutalmát veszi.“ (Izaiás. 5, 11.)

A római nép látva a történteket s a háboru sulya alatt roskadozva, hogy IV. Henrik seregeitől minél előbb szabaduljon, közbe lépett és IV. Henriknek megigérte, hogy bármi módon is, de megszerzi számára a koronát, csak seregeivel vonuljon vissza. — Erre Henrik visszavonult. Azonban garázdálkodásait tovább is folytatta annyira, hogy midőn később ő 1084-ben a korona átvételére megérkezett, a római nép ezek miatt ellene fordult. Ekkor már negyedizben elfoglalta Rómát, diadalában Guibert által császárrá is koronáztatta magát, sőt már az Angyalvár megvivását szorgalmazta, midőn értesült, hogy a pápához hű Guiscard Róbert normann fejedelem sereggel közeledik Róma felé. E hir leverte őt s látva elrongált hadseregét, futáshoz hasonló sietséggel elhagyta Rómát.

Guiscard Róbert megérkezése után kiszabaditotta a pápát s egyszersmind véres boszut is állott a rómaiakon, minthogy ők ellenállottak neki. — Guiscard Róbert távozása után VII. Gergely, meg tartotta még a X. zsinatot, melyen kiközösitette Guibertet és IV. Henriket összes hozzátartozóikkal együtt, s nem sokára ezután odahagyta Rómát. A Monte Casino-i kolostorba, — majd Salernoba vonult, hol elmélkedve az isteni és emberi ügyek felett, a sz. Irás és sz. Atyák irataiból meritett vigasztalást. Majd 1085-ik évben gyengülni érezvén erejét, IV. Henriken, Guiberten s legközvetlenebb tanácsadóikon kivül mindenkit felmentett az egyházi átok alól, ezenkivül áldását is adta mindazokra, kik őt hiven követték, s kik őt sz. Péter

törvényes utódjául elismerték. Közvetlen halála előtt megmondta még az ott levő bibornokoknak kit óhajt udódjául. — „Dilexi justitiam et odivi iniquitatem, ideo morior in exilio“ valának utolsó szavai, a melyek elrebegése után visszadá lelkét Alkotójának (1085 máj. 25). E nagy pápáról Napoleon császár azt mondá; „Ha nem volnék Napoleon, VII. Gergely szeretnék lenni.“ Halála után ötszáz év mulva testét egész épen találta V. Pál pápa, a ki miután lelkiismeretesen megvizsgáltatta életét, a szentek közé igtatta. XIII. Benedek pápa pedig sz. Gergely tiszteletét az egész egyházra kiterjesztette és május 25-két rendelé szentelni e kiváló szent férfi emlékének.

VII. Gergely meghalt és eltemettetett, de érdemei élnek és élni fognak az egyházban. — Igaz, hogy ellenei — még érdemeit is eltemetni vélték testével, mert ugy látszott nekiek, mintha az egyház e bátor lelkü bajnoka elbukott volna és mintha IV. Henrik lett volna a győztes. De ez nem felel meg a valóságnak, mert a mint egy középkori iró mondja: „Az igazakat lehet ugyan megölni és számüzni, de nem lehet meghajtani és legyőzni.“ Nem kell feledni ugymond, hogy a „fizikai bukás is lehet minden időkre szóló erkölcsi diadal.“ Ily erkölcsi diadala van VII. Gergelynek is. Az ő erkölcsi diadalát az egyház szabadsága hirdeti. — Igaz, hogy az egyház szabadsága csak később vivatott ki, de hogy az kivivható volt, az Gergely küzdelmeinek eredménye. — Az ő korában az Egyház csak azért küzdött, hogy később arathasson. A kik pedig könyhullatással vetnek, azok örvendezéssel aratnak,“ (Zsolt. 25. 5.) mondja az Irás.

* * *

VII. Gergelynek voltak és vannak is ellenségei. Ezeket illetőleg valóban alkalmazhatók VII. sz. Gergelyre a szenvedő Messiásnak eme szavai: „Sok tulok vett engem körül, kövér bikák környeztek körül engem; rám tátották szájokat, mint a ragadozó és ordító oroszlán“ (Zsolt. 21. 12. 14). Ezek az ő életében épen ugy, mint manap is, nem az igazságszeretet, de a düh s a vak gyülölet által indittatva szórták és szórják is ellene rágalmaikat. — De ennek igy is kell lenni, mert a sz. irás szavai szerint: „Nem lehet a szolga nagyobb az ő uránál,“ a hol az Ur Jézus volt, ott volt és ott van az ő szolgája is. Ők jó tetteit minden áron tönkre akarják tenni, ők jó cselekedeteit az érdem jellegétől igyekeznek megfosztani, ők ezen érdemeket teljes erejökből a rút és megvetendő rágalmazás hangján az emberek

előtt a bünök leplében szeretik feltüntetni. Szóval az ő czéljok VII. sz. Gergelyt utálatossá tenni az emberek előtt. — De hiába való minden agyarkodás. — Ugyanis ha nem az emberek, „ugy egykoron az egek fogják hirdetni az ő nagyságát.“ (Zsolt. 21. 53.)

Ezen ellenségek a többi közt azt mondják róla, hogy ő alattomos volt. — A ki jól megfigyeli VII. sz. Gergely szavait és tetteit soh'sem fog igy itélni felőle. — Vajjon nem nyiltszivüséget mutat-e föl azon levele, melyet IV. Henriknek küldött megválasztása alkalmával? Nem őszintén, szépitgetés nélkül mondta-e ki mindenkinek szemébe mindenkor az igazságot? Lehet e kétszinűségnek nevezni azt, hogy ő Rudolfot elösmerte királyul? Nem, hiszen beszédei és tettei telvék nyiltszivüséggel. — Különösen ott van IV. Henrik, a kit annyiszor figyelmeztetett, intett, dorgált s a kinek előre jelezte, hogy mit fog vele tenni, ha intelmeit és törvényeit megveti. De hogy IV. Henrik nem követte tanácsát és utasitásait és a bünlejtőjén haladva oly mélyen elesett, ez nem róvható fel hibául VII. sz. Gergelynek, de magának IV. Henriknek, a ki nem hallgatva tanácsaira, szabad akaratával visszaélt.

Vannak oly ellenségei is, a kik avval vádolják őt, hogy tulszigoru volt a papok s a püspökökkel szemben. Mi e szigorát nem fogjuk elitélni, ha azon korba képzeljük magunkat, melyben ő élt; — ha ismerjük amaz embereket, kikkel szemben ő szigoru volt. — A halálos betegnél nincs idő gondolkodni a felett, hogy mily orvosságot nyujtsunk neki, hanem gyors elhatározás szükséges, ha ezt megakarjuk menteni. — Nem ilyen halálos veszedelemben forgott e a társadalom s az egyház az ő trónra léptekor? Nézhette-e tétlenül, mint rágódnak a társadalom s az egyház tövén az investitura, simonia és az incontinentia férgei? Lehetett e neki meghagyni a testen a fekélyt, mely halállal fenyegette az életet? Igen, ő nem türhette ezt, neki az egyháztól el kellett választani azokat, kik az ő üdvös törvényeinek nem akartak engedelmeskedni, ő nekie mindazon papokat el kellett bocsátania, kik az incontinentia és simonia bünével meg voltak fertőzve. Ellenkező esetben még főpásztori kötelességeinek sem tett volna eleget, ha a bünt dédelgetni s a bünösöket oltalmazni merte volna.

Ellenségei még kegyetlennek is nevezik őt, s pedig azért, hogy nem szánta meg ama nőket és gyermekeket, kiket a törvényét elfogadó s hivatalaikban maradt papok világgá bocsátottak. Erre a sz. Irás e szavaival felelünk: „az atya a ki

szereti gyermekét, megveri azt". Ha ő szerette is papjait, de Isten törvényét még jobban; s igy meg kellett büntetnie papjait és pedig büneik nagyságához mérten. Meg kellett büntetnie példásan, hogy ez elrettentő például szolgáljon az utókornak. De azért ez nem volt kegyetlenség, hanem csak igazságszeretet, ez nem szivtelenség, — mert ő maga is fájlalta azt, — de sokkal jobban sebezte szivét az, hogy azok, kikről Krisztus Urunk azt mondta: „ti vagytok a világ világossága", „ti vagytok a föld sava", Isten s az egyház törvényeit oly sokan és oly könnyen hágják át. Erre vonatkozólag ő maga ezeket mondja: „Multo enim melius nobis videtur, potius justitiam vel novis consiliis reducere, quam pati, ut animae hominum una cum antiquis legibus pereant".[1])

De nézzük, kegyetlen volt e ő oly körülmények közepette, melyek egy halandó embert számtalan esetben képesek boszuállásra ingerelni; nézzük, kegyetlen volt e ő megbántóival szemben. Erre vonatkozólag a következőket mondjuk: Egy Kreszczencz nevü elvetemült ember VII. Gergelyt a templomban elfogta és saját erőditvényébe hurczolta, sőt czinkostársai közől egy a sz. pápa homlokát meg is sebezte. — Erről értesülvén a római nép, kiszabaditotta őt, sőt a gonosztevőt fel is akarta konczolni. De a sz. pápa lecsendesitette és megnyugtatta a népet, a gonosztevőt pedig oltalmába fogadta, megbocsátván neki szivből. Ha VII. sz. Gergely boszuálló és kegyetlen lett volna, ugy most Kreszczenczet nem védelmezi, sőt ellenkezőleg, oda veti a nép dühének.

A kik tul becsülik a nemzetiséget, azzal vádolják VII. sz. Gergelyt, hogy ő zsarnokilag bánt Canossában IV. Henrikkel, hogy ő ott nem csak IV. Henriket alázta meg, hanem azt is, kinek ő mintegy főképviselője volt, a német nemzetet. Erre azt mondjuk, hogy e büntetést Henrikre nem VII. Gergely szabta ki, hanem ő erre önkéntesen vállalkozott. Ha pedig VII. Gergely ellenségeinek megesik a szive IV. Henrik szenvedésein, ugy essék meg az azon nyomoron is, a mely nyomorba IV. Henrik döntötte Németországot állhatatlansága által. Ha látták volna azok előre a bekövetkezendő bajokat ugy, a mint azokat VII. Gergely látta, ugy ők az ő helyzetében valóban zsarnokilag bántak volna vele. — De ezenkivül VII. Gergely őt csak mint magán bünbánót fogadta és büneinek nagyságához mérten kivánta tőle a javulás jeleit. — Ez eljárása pedig nem volt zsarnokság, sőt a legdicsőbb lelkipásztori tapintatnak nevezhető.

---

[1]) *Cl. Fleury, Hist. Eccl. lib. 62. l. c. p. 244.*

Benno a kiközösített bibornok a többi között azzal is vádolta VII. sz. Gergelyt, hogy ő tagadja Krisztus Urunk valóságos jelenlétét az oltári szentségben és a gyakori levélváltásból, mely közte és Matild őrgrófnő között történt, azt következtette, hogy szerelmi viszonyban voltak. — Ez a mily vakmerő, oly alaptalan állitás. — Álljon itt VII sz. Gergely saját levele, melyet Matild őrgrófnőhöz irt és rögtön belátjuk mindkét vád valótlanságát. — „Inter caetera, quae ibi contra principem mundi arma, Deo favente, contuli, quod potissimum est, ut corpus Dominicum frequenter acciperes, indicavit et ut certae fiduciae Matris Domini te omnino committeres, praecepi .... Másik levelében ismét igy szól: „Debemus itaque praesens saeculum, vel quia jam conspicimus defluxisse, tota mente contemnere, quotidiana Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas Carnis ejus et Sanguinis Hostias imolare. — És ismét alább: „Ejus quippe ibi Corpus sumitur, ejus caro in populi salute partitur, ejus Sanguis non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur".[1]) E pár mondatból kitünik, mily nagy hite volt VII. sz. Gergelynek és mi volt tartalma és inditó oka Matilddali levelezéseinek.

Azt állitják ellenei, hogy ő nagyravágyásától ösztönözve egy általános monarchiát akart létesiteni. — Ha ő valóban ezt akarta, minden kétséget kizáró bizonyossággal meg is alapitotta volna. — Nem voltak-e meg benne a jeles államférfiui tehetségek? Hiányzottak-e a kedvező körülmények? Nem, — minden meg volt, de hogy nem alkotta meg a monarchiát, ebből csak az következik, hogy ő erre nem is gondolt. Ő csak arra gondolt, hogy az egyházat szorosan concentralizálja. — „Miért is ha a világuralomra való törekvés alatt a lelki hatalom függetlenségét, az isteni és egyházi törvények általános érvényre emelését értik ellenségei, nincs kifogásunk ellene — ezt maga a nagy pápa világosan kijelenti törekvései és küzdelmei céljául: Unum volumus, videlicet et omnes impii resipicant, et ad Creatorem suum revertantur. Unum desideramus, scilicet, ut sancta Ecclesia per totum orben conculcata et confusa et per diversas partes discisa, ad pristinum decorem et soliditatem redeat."[2]) (Lib. IV. ep. 21.) De hogy a a fejedelmeket hűbéreseiül akarta volna le-

---

[1]) *Natalis, Hist. Eccl. Tom. VII. p. 16.*

[2]) *V. ö. Rapaics. Egyháztört. Eger, 1881.*

alacsonyitani, az ki nem mutatható. A fejedelmek csak „ratione peccati“ voltak neki alávetve.

Hogy VII. sz. Gergelynek oly sok ellensége volt, van és lesz, — az iránta való tiszteletünket a legkisebb mértékben sem csökkenheti, sőt épen emeli. Azt jól tudjuk, hogy a gyengéknek nincsenek irigyei sem ellenségei, mindenki szánakozással tekint azokra, mig ellenben a hatalmasoknak igen sok ellensége szokott lenni, kik aztán őket megsemmisiteni akarnák. Igy van ez a szellemi óriásokkal is, de talán még nagyobb mértékben. Mert ime az anyagilag erőseknek csak életökben vannak ellenségeik, mig a szellemi óriásokat évezredeken tul is üldözik, ujabb és ujabb fegyverekkel. De mind hasztalan. — Ezen ellenségek végre is kénytelenek meghajolni az erény, a nagyság, az igazság előtt és beismerni saját gyengeségöket. Kénytelenek beismerni, mert hiszen az erény mindig erény marad és az igazság bár mint küzdjünk is ellene, előbb-utóbb kiderül.

Ezek folytán ha részrehajlatlanul itélünk, mint ő, — ha szeretjük az igazságot, mint ő, ha szilárdan ragaszkodunk ahhoz mint ő, lehetetlen be nem vallanunk, hogy VII. sz. Gergely egy oly férfiu volt, a kit a nagylelküség, a hősies bátorság, a kitartó állhatatosság s a főpásztori tapintat különböztetnek meg; egy oly férfiu volt, a kinek tettei azon tény bebizonyitására vannak irányitva, hogy „az igazság fölemeli a nemzetet, a bün pedig szegényekké teszi a népeket,“ egy oly férfiu volt, a kire buzgósága miatt méltán lehet alkalmaztatni a Zsoltáros eme szavait: „Zelus domus tuae comedit me.“

VII.

Sz. Ágoston megtérése.

(Költemény.)*

„Lemondani a zaj örömiről,
Rablánczra füzni a sziv vágyait! . . .
Ez az, mit én hajh! meg nem tehetek,
Ez az, mit Krisztus tanitott, s tanit!
Lemondani az élv' gyönyöriről,
Megvetni téged büvös szép világ! . . .
Ez az, mit én hajh! meg nem tehetek, —
Ez az, mi engem förtelembe vág!

—

„Lemondani Bacchus vigalmiról,
Elhagyni tiktek' ősi istenek!
Lemondani e föld pompáiról. . . .
Ez az, mitől legjobban rettegek.
Szakadni multam édes képitől,
Kitépni szivem, mely óh ugy szeret. —
Megválni mindentől, mi kéjteli! . . .
Kivánjatok mást, mert ez — nem lehet!"

—

Igy szól Ágost, kit egy uj érzelem
Krisztushoz vonza, vágyva késztete.
Igy szól Ágost, kit hí az édes „Tan", . . .
Kit megrontott a bün lehellete.
A bün, melynek kemény vas kapcsai
Lekötve tartják réges-régen őt. —
Megnyilt neki az éden ajtaja. . . .
És ő haboz a tárt ajtó előtt.

—

*) Az egyházirodalmi kör ez évi „zárgyülésén" szavalja: Volovcsák Miklós I. é. h. h.

A posványból nem bir kijönni — nem,
Bár fojtogatja őt a büzös lég. —
Érette harczol a jó és gonosz. . . .
Vajh' mék nyer, a vagy mék dől ki elébb? !

— — — — — —

„El innen tőlem lázitó kigyó,
Ne csábitgass, ne közeledj felém!
Isten Fia, ki Krisztusnak hivatsz
Csak hozzád, hozzád — hozzád vágyom én!"

—

„E vágy epeszti szivem s keblemet,
E vágy nem hagy nyugodnom perczre se,
E vágy, melyről még azt se mondhatom —
Gyötrő-e nekem a vagy kedves-e?
E vágygyal nyugszom késő este le,
E vágygyal kelek kora reggelen.
Segitsetek meg ősim isteni. . . .
Te megfeszitett Krisztus légy velem!" [1])

—

Igy tépelődik Ágost éjek s napokon, —
És mégis haboz, téveteg marad.
Megnyilt neki az éden ajtaja,
S ő kétkedik a tárt ajtó alatt. . . .
A szenny, a bün maradni késztik őt,
Mig egy hatalmas szózat hivja be.
Csatáznak ért' a pokol és a menny. . . .
Vajh' ez, — vagy amaz lesz hát győztes-e? !

—

Szemében fényes tüzü láng lobog,
Remegő ajka lázas pirban ég. . . .
A szégyen pirja bántja, — öli őt,
Hogy ki nem képzé „kétes" jellemét.

---

[1]) Ágost gyötrelmei, kétkedései közepette, hol a pogány Istenekhez fordul, hol Krisztust hivja segélyül, — kiről oly sok szépet hallott már Ambrus püspöktől — a majlandi székesegyházban, hova a főpap nagybecsü szónoklatai vonzották.

Erőtlen lelke gyöngeségeért
Gyakorta szidja sorsát, önmagát;
Félénken a magányba menekül,
Hullatgatván könyének patakát.

—

„Óh meddig, meddig várok, kések még,
Oh meddig lesz e teher vállamon?!
A szörnyü kint, maró gyötrelmeket,
Meddiglen kell keblemben hordanom?!
Mi tart vissza, hogy meg nem térhetek
Ez óra csendes, áldott perczében?!
Mi az, hogy nem hagyom a bün lakát,
Te hozzád térve „Krisztus Istenem“![1])

—

Igy tépelődik Ágost szüntelen,
Remegve, mint egy árva kis gyerek.
A kert ölén[2]) *a földre térdepel,*
Mig halvány arczán bánatköny pereg.
Soká sir sorsa sujtó végzetén
Feledve multat, jelent — és jövőt,
Mig egyszer csengő hangok szózati
Keltik kinzó keserviből fel őt.

—

„Vedd és olvasd! — igy cseng a hang felé —
Oly lágyan, halkan mint az esti szél.
„Vedd és olvasd“ — ismétli szeliden . . .
Ágost remeg . . . Ágostnak lelke fél.
Körültekint megnézni, — ki beszél,
De senkit sem lát kandi két szeme.
Hiába kutat erre, — arra is.
Nem látja, ki üz tréfát ő vele!

—

[1]) Még meg nem tért és Krisztust már is Istenének vallja.
[2]) Ágost egy kertben tért meg.

„Vedd és olvasd!“ „Óh értem már e szót!“
— Kiált az ifju tűzzel, lelkesen. —
„Itt Isten szól, itt Isten működik,
Ez égi intést szivesen veszem!“
Az arcz e szókra ujra felderül, -
A bának elszáll lomha fellege . . . . .
Szent Pál „eme részébe“ [1] *mélyed el*
Ágost vidám, öröm-tekintete :

—

— „Elmult az éj, elközelgett a nap . . .
Vessük meg a sötétség tetteit!
Járjunk, mint nappal tiszteségesen —
Felöltve az erények fegyverit.
Vessük meg a tobzódó helyeket,
Ágyas-házak, és részeg — társakat!
— — — — — - -
Jézus Krisztusba öltözzünk mi fel,
Kitől számunkra remény s üdv fakadt“. [2]

—

Ágost olvasva Pál e sorait,
Gondolkozék a szép Igék fölött . . .
S háborgó keble nugalomra lelt;
A dacz hatalma benne megtörött.
Az ifju, ki örökös zajban élt,
És durva bálványkőnek áldozott, —
Elhagyva ősi trágár istenit
Krisztusnak táborába távozott.

—

[1] Ágost magával hordozta már ekkor a sz. könyveket.

[2] Eredetileg igy hangzik Pál e szakasza: „Az éj elmult, a nap pedig elközelgett, vessük el tehát a sötétség cselekedeteit, s öltözzünk a világosság fegyvereibe, mint nappal tisztességesen járjunk, nem tobzódásokban, és részegeskedésekben, nem ágyas házakban és szemtelenségekben, nem versengésben és irigykedésben ; hanem öltözzetek az Ur Jézus Krisztusba, és a testet ne ápoljátok a kivánságok szerint. (Rom. 13. 13, 14.)

— „Hiszek Krisztusban! — igy kiálta fel,
Mert im szivemben már a drága hit;
Meg van, mi éltet, életet szerez,
Meg van mi engem most már boldogit!“

— — — — — —

Igy szólt a boldogságért lángoló
Kereszt viz alá hajtva szép fejét . . .
S szakadva régi bálvány-képitől:
Imádta — Ambrus' édes Istenét![1])

---

[1]) Ágostont Ambrus majlandi püspök keresztelte meg.

VIII.

Aquinói sz. Tamás.*)

(Tanulmány.)

Az apostolok isteni mesterüknek eme parancsszavait: „Elmenvén, tanitsatok minden nemzeteket“ egész a vértanu halálig teljesitették. Jóllehet Krisztus Urunk maga semmit sem irt, s az apostoloknak sem hagyta meg, hogy az általa kinyilatkoztatott természetfeletti igazságokat az emberek között irásilag terjeszszék: mindazonáltal azok az első hivek kérelmeinek engedve, s a szükségtől indittatva, eme hitigazságok egy részét leirták, — s nekünk — leirva hátra is hagyták. — Igy keletkeztek az ujszövetségi sz. könyvek.

Eme istenitekintélyü könyveken kivül, melyek ihletett férfiak által lettek összeirva, — vannak az Anyaszentegyházban még más könyvek is, melyek eredetüket a vele közösségben élő, de nem ihletett férfiaktól veszik, — s igy csak emberi tekintélylyel birnak. — Ezek közől nehány átvizsgáltatván, — az egyház által is jóváhagyatott, s jóváhagyatva egyházi tekintélyüvé lett. Ezeknek systhematizált összege képezi az egyházi irodalmat.

Az egyh. irodalom kezdetét veszi az „Apostoli atyákkal“. Utánok az üldözések korszakában különösen az apologeták, s a polemicusok tünnek föl, — védve a kereszténységet a zsidók és pogányok, illetőleg az eretnekek ellen.

Nagy Constantin korával pedig az egyházi irodalom első virágzása veszi kezdetét, s az tart egészen Nagy Leó pápa koráig. (461.) E korszakban egy Athanáz, egy aranyszáju sz. János, egy sz. Bazil, a két sz. Gergely, kiválóan pedig egy sz. Ágoston emelték, s tették nagygyá és fényessé az egyházi irodalmat.

Az ezután következő korszakban az irodalom terén hanyatlás állott be, amely hanyatlásnak ugy benső, mint külső okai is voltak. Legfölebb sz. Maxim és Damasceni sz. János, sz. Ful-

*) Ezen tanulmány — a szerzőnek közbejött betegsége miatt — az egyházirodalmi kör más tagjai által is sok tekintetben egészen ujolag át lett javitva.

gentius és Nagy sz. Gergely pápa voltak azok, kik irodalmi működéseik által az egyházi irodalom hanyatlását visszatartották.

A szorosan vett patristicus irodalomról röviden azt mondhatjuk, hogy abban nem annyira a tudományos érdek, mint inkább a gyakorlati szükség volt az irányadó, — ennek következtében ezek nem is birnak rendszerrel, — jóllehet a folyton felmerülő téves tanok szükségessé is tették a keresztény hitigazságok mélyebb speculativ felfogását s tudományos formulatióit is. S igy e korban még nem érkezett el azon idő, melyben a dogmaticus viták alkalmával nyert bőséges anyag rendszeres s módszeres előadásához foghattak volna.

Csak midőn a népvándorlás hullámai lecsendesedtek, csak midőn a népek a teljes barbárság s tudatlanság állapotából annyira a mennyire kivergődtek, csak midőn Nagy Károly korában a különféle iskolák nagyon is megszaporodtak,[1]) csak ekkor érkezett el az idő a bőséges theologiai anyag rendszeresitésére.[2]) A theologiának eme rendszeres és módszeres előadása, a középkornak lett fentartva. Ekkor állott be ugyanis azon idő, a melyben a magasztos tanrendszerek szellemi dómokhoz hasonló constructiója vette kezdetét. E dicsőség a „Scholasticusokat“ illeti meg.[3]) Damasceni sz. János, a scholasticusok praeformatora, sz. Anzelm, Lombardi Péter és mások: az uttörők, de a teljes befejezés csak a XIII. században lett elérve, — de nem máskép, mint Aristoteles segélyével.

Igaz, hogy Aristotelest már a VI. században kezdték tanulmányozni, s azon idő óta az ő művei is kezdtek terjedni, de eleinte csak lassankint, — később azonban Aristoteles felkarolása nevezetes és messzeható jelenséggé lett a keresztény iskolákban. Igen, nevezetes és messzeható jelenséggé lett, mert ime az ő segitségével érte el az egyházi irodalom a keresztény iskolákban virágzásának második aranykorát.

Megjegyzendő azonban, hogy a scholasticusok egyrészt nemcsak magyarázói voltak Aristotelesnek, — de másrészt önállóságuk oly nagy volt, hogy magát a metaphisica fejedelmét, magában a metaphysicában is korrigálják. Sőt ők

---

[1]) *Schola palatina, scholae episcopales, claustrales et parochiales.*

[2]) *V. ö. Wolafka Reflex. Aeterni Patit körl. felett. Budapest, 1882.*

[3]) *„Scholasticus“ annyi mint iskolázott ember, tehát nem dilettans.*

nemcsak magyarázzák, de ők tovább is viszik annak bölcsészeti kutatásait. — E szerint a scholasticusoknak nem az jutott osztályrészül, hogy ők akár uj bölcsészetet teremtsenek, akár valami régi pogány rendszert restauráljanak — óh nem az; feladatuk csak az vala: rendszeresiteni, s ebből kifolyólag kiegésziteni, szélesbiteni, tüzetesebben s mélyebben megállapitani, amit a keresztény világ már régóta birt. — Czéljuk csak az vala, hogy a positiv theologiát, Aristoteles módszerében, okoskodásokkal ugyanazon értelemben, ugyanazon alapon világosabban kifejtsék. Mert régi s ugyanaz maradt az elv, mint az igazság is régi, mert örökké való és változatlan, — de uj lett a rendszer és a módszer, uj az előadás, s a tárgyalás, mert az eddig ismeretlen Aristoteles közreműködésével ujabb eljárás, ujabb felfogás, s ujabb feldolgozás jutott érvényre.[1])

Félreismerik tehát a scholastica lényegét s feladatát azok, kik másképen vélekednek.

A scholastica fénykorában nem egy tudóst találunk, kit tekintélynek tartottak, ezek között azonban szentséges atyánk XIII. Leó 1879. augusztus hó 4-én kibocsátott „Aeterni Patris“ cz. apostoli körlevelében Aquinói szent Tamásnak adja a dicsőség hervadhatlan koszoruját, — és méltán, mert ő az „a bölcs férfiu, — ki tanitja népét és értelmességének gyümölcsei bizonyosak“,[2]) s a ki ugyanazért „tiszteletet nyer örökségül a nép között, és neve élő leszen mindörökké“.[3])

A)

Aquinói sz. Tamás előkelő nemes családból származott, mely ősei közé királyi családtagokat is számlál. Ugyanis nagyanyja Francisca, Barbarossa Frigyes császár nővére volt. — Atyja Landolf, Loretto és Belcastro ura, — anyja Theodora, a történelmi hirnévvel biró normann herczegi családból eredt. — 1226-ban a nápolyi királyság Roccasicca várában született. Szülei, nehogy az ártatlan gyermek szive rosz nevelési rendszer s ferde szokások folytán elrontassék, a hires és fegyelmezett montecassinoi zárdába adták az 5 éves gyermeket neveltetésre. Lángeszével már 10 éves korában is rendkivüli előmeneteleket tett.

---

[1]) *Wolafka. U. o.*

[2]) *Sirák fia. Eccl. XXXVII. 26. v.*

[3]) *U. o. 29. v.*

Mikor pár hónapra a szülői házhoz visszatért, mindenki bámulattal volt eltelve a gyermek ismeretei s képzettsége felett. — Ugyanis lángeszével felülemelkedve a gyermekkor zsengeségén, a hozzáintézett kérdésekre oly feleleteket adott, hogy azok az idősebbeket is zavarba hozták. Ugy látszik, hogy ő reája is applicálhatók a Zsoltáros eme szavai: „Bölcsebb vagyok a véneknél".[1])

Ezután szülei engedve a montecassinoi apát kérésének és tanácsának, a 11 éves Tamást további kiképzés végett Európának azon időben leghiresebb egyetemére, Nápolyba küldték, hol a grammaticát, philosophiát és a physicát hallgatta. Bámulatos előmenetelével és életszentségével csakhamar ugy tanárai, mint tanulótársainak kiváló csodálatát és tiszteletét vivta ki. Ártatlansága, szelidsége, természetes szerénysége s kitartó vasszorgalma méltán tevék őt az ifjuság példányképévé. Egyetemi tanulmányait itt, Nápolyban igen fényes sikerrel 17 éves korában végezte be. Itt léte alatt azonban azon tulságos erkölcstelenség és elpuhultság, mely azon időben a társadalmat, különösen pedig Nápolyt uralta, annyira lehangolta az ifju s ártatlan Tamást, hogy ez a nélkül is belátva, e földi fény és dicsőség ürességét és hiábavalóságát, — elhatározta, miszerint lemond a világról és annak pompájáról és életét csendes magányban Istennek fogja szentelni. A kolostor — ő szerinte — volt a legjobb eszköz erre nézve, — ennek folytán szándékát megvalósitandó, Nápolyban sz. Domonkos szerzetébe lépett be.

Szülői értesülvén erről, korántsem nyugodtak bele oly könnyen elhatározásába, mert hiszen az ő czéljok egészen más volt a nagy reményekre jogositó ifjuval. — Különösen anyja alig hogy megtudta Tamás uj életpályáját, rögtön Nápolyba sietett, hogy őt lebeszélve, visszatérésre birja. Tamás hirt vevén anyja szándékáról, nehogy magának és anyjának eme találkozás által fájdalmat okozzon, más szerzetházba való áthelyeztetését kérte. Előljárói helyt adva kérelmének, Rómába, sz. Szabina kolostorába küldték őt. Anyja megtudva ezt, szintén Rómába sietett, de már nem találkozhatott fiával, mivel Tamás több társa kiséretében innen Párizsba indult el. Azonban az időközben megözvegyedett Theodora grófnőnek Reginald és Landolf fiaival végre sikerült magakadályozni Tamást párizsi utjában és őt vissza-

[1]) *Zsolt. CXVIII. v. 100.*

térésre birni. — Tamás hallgatva anyjára, ismét visszakerült Roccasiccába.

Itt a féltékeny anya igen örvendett fiának. Látva azonban, hogy szelid kérései fiánál viszhangra nem találtak, kissé erősebben kezdett vele bánni. Mindenekelőtt Tamás részére a vár egyik szobáját jelelte ki ideiglenes lakásul, a hol aztán szigoruan felügyeltetett minden mozdulatára. Tamást azonban sem a szigoru bánásmód, sem nővéreinek szelid rábeszélése nem ingatta meg. Ő megmaradt azon szándéka mellett, hogy csakugyan szerzetessé lesz. Ezen fogságában történt, hogy egyik nővérének oly szép beszédet tartott az Istennek szentelt tiszta erkölcsös életről, hogy az is zárdába lépett.

Időközben fivérei II. Frigyes táborából anyjok látogatására hazajöttek, s értesülve az eddig használt eszközök sikertelenségéről, vad dühhel neki estek a fogoly Tamásnak, s darabokra szaggatták szerzetesi öltönyét. Miután ezen eszköz sem vezetett czélhoz, oly eszközhöz folyamodtak, mely minden jobb érzésü embert undorral tölt el s mely csak Isten különös engedélye folytán történhetett, ki sokszor hatalmat ad a gonoszoknak a jók megkisértésére, hogy igy ők a diadal babérát annál biztosabban elnyerhessék. Ugyanis egy aljasságáról hires kéjhölgyet küldtek Tamáshoz — gazdag jutalmat igérve neki, hogyha csábitásaival sikerülend a „barátot“ bünre vezetni. Azonban mi történik? A tiszta szivü Tamás egy égő üszköt ragad fel — hőslelküleg ellen állván a kisértésnek — s kikergeti a nőt, „mert a jámborsággal s isteni félelemmel fölfegyverzett, s megerősitett szivet a kisértések legerősebb szele sem ingathatja meg“.[1])

Ily elhatározás és ily szilárd állhatatosság végre is megindították az anyai szivet. Theodora grófnő tehát beleegyezését adta abba, hogy Tamás annyi megpróbáltatások után fogságából szabadon eresztessék, és hogy a szerzetbe lépjen be. — Erre Tamás elhagyta Roccasiccát és Nápolyba ment. Egy év mulva azután letette az ünnepélyes szerzetesi fogadalmat.

Theologiai tanulmányait Nápolyban kezdte Rómában folytatta, majd Teutonicus János kiséretében (1245) Kölnbe ment, hogy magát Nagy Albert kitünő tudós oldala mellett tovább képezhesse — N. Albert oldala mellett tanulmányaiban rendkivüli előmenetelt tett. — Tanuló társait pedig nemcsak szorgalom, kitartás, mély

[1]) *Chrysost Homil. 33.*

értelem s alapos tanulmányozás által, hanem még jámborság által is messze tulszárnyalta. — Ő tudta „hogy mit sem ér a tudomány jámborság nélkül, s haszontalan a jámborság tudomány nélkül“.[1])

A következő évben (1246.) rendfőnökeik által mindketten Párisba küldettek, honnan tanulmányai végeztével, Kölnbe tért vissza. — Itt a 22 éves ifju Tamás, mint „magister studiorum“ a philosophiát adta elő s „lombardi Péter sententiáit“ értelmezte, melyekhez tartalomdús „commentárokat“ is irt.

1250-ben teljesedett be lelkének legforróbb vágya, életének legmagasztosabb pillanata: t. i. áldozárrá való szenteltetése. — A szent rendek felvételéhez tiszta lélekkel járult. Ha meggondoljuk, „mily tisztáknak kell lenni azon kezeknek, mily tisztának azon szájnak, mily szentnek azon testnek, mily szeplőtlennek azon szivnek, melyhez annyiszor betér a tisztaság szerzője“ [2]): ugy bizonyára azt kell mondanunk, hogy ezeket tisztábbakká senki sem tette, mint Aquinói sz. Tamás. Áldozári pályáján az igazi áhitat volt vezércsillaga, mely földi létére mennyei fényt árasztott.

Az 1251-ik évben az első tudori rangfokozatot, a „baccalaureatust“ oly fényes sikerrel nyerte el, hogy az akkori legelső egyetem — t. i. a párizsi — dékánja által ugyanoda, előadások tartására hivatott meg.

Itt tanári müködésének első évében, a törvény által előirt tudori felügyelet alatt állott, később azonban, mint „licentiatus“ önállóan tanitott.

1256-ban a párizsi egyetemen tudorrá avattatott, hol 1261-ig tanitott. Ekkor IV. Orbán pápa Rómába hivta, bibornoki ranggal akarván kitüntetni őt. — Tamás azonban ezt nem fogadta el, megelégedvén az egyszerü „magister palatii“ czimmel. — Ezt pedig azért tette, „mert szerénységében nem azt kereste, mennyivel nagyobb az emberek előtt, de mennyivel kisebb az Isten előtt“. IV. Kelemen pápa Tamást minden vonakodása s tiltakozása daczára (1264.) nápolyi érsekké nevezte ki, a mit ő nem fogadott el. — A következő években nagyobb szabásu munkáin dolgozott, majd Felső-Olaszországot utazta be, utjában Krisztus Urunk apostolaihoz hasonlóan oktatva és tanitva.

---

[1]) *Kempis Tamás.*

[2]) *U. o.*

Időközben, majd Párizsban, majd Bolognában tanitott. — 1272-ben a három leghiresebb egyetem: a párizsi, bolognai és nápolyi egymás ellen versenyeztek, hogy Tamást megnyerjék. Ő azonban szülőföldének, Nápolynak kérelmére hajlott. Nápolyba való bevonulásakor (1273.) majdnem királyi fénynyel fogadtatott. Nemcsak a város, de az egész tartomány ünnepelt ezen alkalommal. Hódolatának király és koldus egyaránt sietett mentől melegebb kifejezést adhatni.

Ez év deczember 6-án irta meg legnagyobb művében, a „Summá"-ban az utolsó kérdést. — E munkát azonban be nem fejezte. — Ez időtől fogva betegeskedése miatt megszünt munkálkodni. Vágya és törekvése most csak a boldog kimulás volt.

Boldog kimulása utáni forró vágya csakhamar be is teljesedett. X. Gergely pápa Lyonba egyetemes zsinatot hivott összse, melyen Aquinói Tamást is óhajtotta látni. Tamás teljesitendő a pápa óhaját, 1274. január hó végén pipernói Rináld barátja kiséretében utra kelt, de fájdalom, czélját már el nem érhette. Mogenzában, Nápolyhoz közel, hová gróf Czekano Francisca unokahugához tért, roszul lett s gyakori extasisokba esett. Az Ur hű szolgáját azon kiváló kegyelemben részesitette, hogy annak közeli halálát tudtára adta.

Egy ily tartós extasis után ugyanis Tamás igy kiálta fel: „Arcana verba audivi", majd azt is kijelenté, hogy nem sokáig tart földi élete. — Emberfeletti erővel igyekezvén legyőzni testi gyengeségét, rokona házából távozott a szerény férfiu — illetlennek vélvén azt, hogy, mint szerzetes világi házban haljon meg. — Folytatta utját éjszak felé s a fossa-nouvai czisterczita vendégszerető zárdájában pihent meg. Itt a kedélyes háziak versenyeztek az iránta való gyöngédség és szeretet kimutatásában, — ugy annyira, hogy gondos ápolás folytán egészsége kissé javult is. Ekkor mondta tollba legutolsó munkáját, — t. i. az „Énekek énekéhez szóló commentárt."

Életének perczei meg voltak számlálva. — 1274. márczius 7-ike volt azon nap, mely a földieknek a legmélyebb fájdalmat, s a legnagyobb gyászt, az égieknek pedig a legnagyobb örömöt okozta. Aquinói sz. Tamás nemes lelkét visszaadá Alkotójának, visszaadá oly tisztán, — mint aminő tisztán kapta azt. A szentek közé XXII. János pápa által 1323. jul. 18-án avattatott.

B)

Most az a kérdés, minő volt Aquinói sz. Tamásnak irodalmi működése és mit mond az utókor az ő irodalmi működéséről?

Aquinói sz. Tamásnak irodalmi működése áldásos volt mind a bölcsészetre, mind a hittudományra. Ő lángszellemének szárnyain majd a bölcselet regióiban, a természetes rendben mozog; majd a hit magaslataira emelkedvén, a természetfeletti rendbe száll föl. — Ott az „alárendelt lényeket“ vizsgálja, itt pedig az „absolut lényt“ igyekszik föltalálni.

Ennek folytán ő nagygyá teszi mind a philosophiát, mind pedig a theologiát.

1. Nagygyá teszi a philosophiát mindenekelőtt az által, hogy a „valami“-t a „semmi“-től, a „lény“-t a „nemlény“-től, az „igaz“-at a „hamis“-tól, a „jó“-t a „rosz“-tól, a „tökéletes“-t a „tökéletlen“-től, a „végtelen“-t a „végetlen“-től megkülönböztetvén, ez által a hamis, az álokoskodó s a veszedelmes philosophiát az igaz, az alapos s a hasznos philosophiától megkülönbözteti. A hamis philosophiát kárhoztatja, mig ellenben az igazi philosophiát jóváhagyja, müveli és tökélyesbiti. Szóval a philosophiát kereszténynyé teszi, ellentétbe helyezvén azt a pogánynyal.

De nagygyá teszi a philosophiát még az által is, hogy az észigazságokat az észfölöttiektől, az észt a kinyilatkoztatástól, az emberi tekintélyt az isteni tekintélytől, a benső szembetünőséget a külső szembetünőségtől, a tudást a hittől megkülönböztetvén, ez által a hamis s a rendszernélküli gondolkodást az igazi s rendszeres gondolkodástól megkülönbözteti. — A rendszernélküli gondolkodást kimutatja s kárhoztatja, mig ellenben a rendszeres gondolkodást meghatározza és jóváhagyja, annak hatáskörét körvonalozza s azt valamennyi természetes tudomány alapjának mondja ki. — Evvel pedig azt is kimondja, hogy minden természetes tudománynak alapja a philosophia, a mennyiben ez az, a mely pertractálja azon kiindulási pontokat, a melyek nélkül a tudomány constructiója nem is lehetséges. Sőt — a mint szentséges Atyánk fennebb emlitett „Aeterni Patris“ kezdetü encyclicájában is mondja, — a többi tudomány helyes volta nagyobbrészt a philosophiától függ, amennyiben a philosophia az, a mely a többi tudományban s azok különféleségében egységet, rendszert és összhangzást van hivatva behozni, melyek nélkül pedig minden tudomány ziláltság- és elszigete-

lésre jut. — Ezen állapot pedig a tudományosságnak legnagyobb veszélye és biztos sirja.[1])

Végre nagygyá teszi a philosophiát még az által is, hogy applicálását lehetőnek mondja ki még a theologiában is, — sőt azt a theologiával egyesiti, de nem olvasztja egybe. — Kimutatja a philosophia által, hogy minden igaz, a mit a theologia tanit, — de egyszersmind a philosophia segélyével még azt is kimutatja, hogy mindaz, a mi természetfeletti rendben van, az a természetes renddel s annak igazságaival nem ellenkezik. Vagyis kimutatja, hogy a „vak hitet", a mit a theologia követel tőlünk, a philosophia segélyével észszerüvé lehet tenni. Ő szerinte ugyanis — az, a mi „supra rationem" van, nincs „contra rationem", sőt inkább „secundum rationem" van. Ez által pedig világosan bebizonyitja, miként ered e kettőnek egymással való alárendeléséből és applicálásából a legmélyebb és a legnagyobb hittudományi bölcselet.

2. De nagygyá teszi ő a theologiát is, és pedig nagygyá teszi mindenekelőtt az által, hogy mindazt, amit a theologia a kinyilatkoztatás alapján tanit, azt isteni tekintély alapján igaznak, bizonyosnak és csalhatatlannak mondja ki. — Ahhoz sem hozzá nem tesz, sem attól semmit elnem vesz. Az Isten igéje Isten igéje fog maradni mindörökké. Maga az Üdvözitő is ezt állitja, midőn mondja: „Jota unum aut unum apicem non praeteriturum a Lege, donec omnia fiant. (Math. 5. 28. Azt őrzi, védi és uralkodová teszi. — A mi evvel megegyezik, az igaz, a mi pedig evvel szembetünően ellenkezik, az nem igaz. — Ő szerinte tehát a „positiv theologia" a tulajdonképeni uralkodóné a tudomány rendszerben.

De nagygyá teszi a theologiát még az által is, hogy a philosophiát ezen elv szerint „fides praecedit intellectum" beviszi a theologiába. Ő szerinte a kinyilatkoztatott igazságok egyszerü elősorolása, illetve azoknak, mint valódi hittételeknek tudatunkba fölvétele, s a sz. irás és a hagyomány alapján való megállapitása nem elégiti ki teljesen — igazság után epedő lelkünket. Az ugy nevezett „positiv theologia" igen becses, sőt legnagyobb kincs ugyan, de az csak olyan, — ha szabad eme hasonlattal élnünk, — mint ama leltár, melyben a birtokunkhoz tartozó tárgyak egyenkint s névszerint hiven föl vannak jegyezve

---

[1]) *Wolafka, Reflexiók az „Aeterni Patris" czimü körlevél felett. — Budapest, 1880.*

s még a jogczim is ki van benne mutatva, melynélfogva azok tulajdonunkhoz tartoznak, belbecsöket azonban ezen leltárból még nem ismerjük. . . Ezen ismeretnél magasabbra törekszik tehát az ész, hasonlóan az örököshöz, a ki őseitől örökölt kincsét nemcsak névszerint s külsőleg akarja ismerni, hanem kellő értéke szerint is. — Miért is az ész ezen benső ismeret megszerzése végett bölcsészeti alapon vizsgálja a kinyilatkoztatott igazságokat, azokat egymással és az ész elveivel egybeveti és összehasonlitja, nemkülönben egymás közti összefüggésöket, megismerni törekszik és okaik után kutat. Az észnek eme működését ő theologiai „speculatio"-nak nevezi, a theologiát pedig „speculativ"-nek. Megjegyzendő különösen itt az, hogy ezen speculativ theologia" nála a patristikus irodalom talaján mozog s tulajdonképen nem egyéb, mint annak organikus tovább fejlesztése. — Ő a sz. Atyák összfoglalata, sőt még ennél is több. — Ne gondolja azonban senki, hogy Aquinói sz. Tamás elődjeinek csak „compendiuna", ő az, de még ennél is több. — Azért jogosan mondotta Labbé Péter, hogy Aquinói sz. Tamás mások bölcsességének kivonatát oldván, saját bölcsességének summáját érte el.

Végre nagygyá tette ő a theologiát még az által is, hogy a philosophiát a theologiának mindenben alárendelte, a philosophiát a theologia ellenőrzésére birta s egymással mindkettőt a legmegnyerőbb módon kiegyeztette. — Ő szerinte a philosophia a természetes rendben mozog, kutatja Istent, mint a természet urát müveiben, szószólója pedig az ész. — Vagyis ő szerinte a philosophia „objective" nem egyéb, mint az észigazságok összege. — Észigazságok pedig azok, a melyeket csupán eszünkkel is közvetlenül avagy közvetve megismerni, fölfogni, sőt bebizonyitani is képesek vagyunk. Azaz ő szerinte a philosopha characteristiconja a „tudás", tudni pedig annyit tesz, mint valamit a benső nyilvánvalóság alapján elfogadni. — Ennek folytán a „philosophia subjective" oly tudomány, melyet valaki, a természetes rendben létező jó, igaz és szépről — az ész segélyével szerez magának. A theologia ellenben az Istennel foglalkozik, amint az magát az embereknek kinyilatkoztatta. E szerint a theologia „objective" nem egyéb, mint a kinyilatkoztatott igazságok összege. — Igaz, hogy a kinyilatkoztatásban előfordulnak ész- és észfölötti, azaz természetes és természetfölötti igazságok is, de a természetes észigazságok itt nem mint észigazságok adatnak elő, hanem a mennyiben ki vannak nyilatkoztatva, mint hit-

előzmények. — A theologiában legnagyobb részt észfölötti igazságok adatnak elő, azaz olyanok, melyeket pusztán eszünk által, sem közvetlenül, sem következtetés által, közvetitve nem vagyunk képesek föltalálni s fölfogni, sem pedig, ha természetfeletti uton — isteni kinyilatkoztatás által — nem adattak volna, észelvekből avagy észigazságokból demonstrative bebizonyitani. — Ebből világos, hogy a theologia köre a természetfölötti rend, szószólója a kinyilatkoztatás, characteristiconja pedig a „hit". — Hinni pedig annyit tesz, mint valamit isteni tekintély alapján elfogadni. — Vagyis a theologia „subjective" véve oly tudomány, melyet valaki a természetfölötti rendben létező jó s igazról, vagyis a vallásról, különösen a kinyilatkoztatás segélyével szerez magának.

Most ha ezek alapján e két tudományt összehasonlitjuk egymással, azt találjuk, hogy a philosophia tisztán természetes tudomány, mert „anyagi tárgya" („objectum materiale") a természetes jó és igaz, vagyis az észigazságok összege, „alaki tárgya" (objectum formale) pedig egyedül az ész. A theologia ellenben természetfeletti tudomány, mert „anyagi tárgya" (objectum materiale) a természetfeletti jó és igaz, vagyis a vallás, illetőleg a vallásban kinyilatkoztatott igazságok, — alaki tárgya (objectum formale) pedig az ész mellett, különösen a kinyilatkoztatás. — Ebből látható, hogy e két tudomány egypár dologban megegyezik, a legtöbben lényegesen különbözik, mindazonáltal semmiben sem ellenkezik sőt nem is ellenkezhetik egymással.

Nem ellenkezhetik pedig azért mert: a) mindkét rendnek u. m. a természetes és a természetfelettinek egy a szerzője: maga az Isten, a ki a sz. Irás szavai szerint: „Spiritus unionis, non vero dissensionis." b) Igaz-igaznak nem mondhat ellen. Igaz, amit az ész helyes és törvényszerű használat által megtalál és igaz, amit a kinyilatkoztatás tanit. Az igazságban nem lehet ellenmondás. De igenis lehet, sőt kell, hogy a tévedés eshetőségének alávetett igazság magát alávesse egy felsőbb rendü, minden tévedést nélkülöző igazságnak. — Ez által az alsóbbrendü igazság csak tökélyesbittetni fog. c) Hit és ész nem ellentétek. Igazi tudomány és igazi hit nem ellenségek. Miért is legjobban bölcselkednek azok, kik a bölcsészet tanulmányozását a keresztény hit engedelmességével egybekapcsolják. — Ebből tehát látható, hogy a theologia nem ugy különbözik a philosophiától mint a fény a sötétségtől, hanem, mint fény a fénytől. Vagyis a theologia az ész jogait békókba nem veri, azokat el nem veti,

el nem nyomja, sőt ellenkezőleg azokat fölmagasztalja, élesiti és erősiti, és arra épitett, azon emelkedett, mint az isteni forrásból származott s hit által elfogadott igazságok tudománya. — Ezek alapján tehát Aquinói sz. Tamás elitéli azokat, kik a theologiából kiutasitják a philosophiát, de kárhoztatja azokat is, kik a theologiát a philosophiával azonositják. — Ő e két tudomány között olynemü viszonyt képzel, mint a minő van az urnő és a szolgáló között.

3. Ezek volnának tehát azon elvek, melyeknek fölállitása és foganatositása folytán Aquinói sz. Tamás mind a philosophiát, mind pedig a theologiát nagygyá tette. — Nagygyá tette pedig azokat következő műveiben:

Első műve, melyet még Rocca-Siccában fogsága idejében irt, nem más volt, mint: „Commentarii in Aristotelem.“ Majd Párizsban is irt egy művet, melynek czime: „Commentarii in 4 libros Sententiarum Petri Lombardi.“ Később Pienna-fortei Raymund kérelmére a „Summa contra gentiles“ czimű művét irta meg (1261-ben), mely 4 könyvből s 463 fejezetből áll. Czélja a spanyolországi mórok és zsidók megtéritése. Majd 1263-ban irta a „Summa contra errores Graecorum“ czimű művét, a mely több ezerre terjedő idézet e miatt, melyek 41 szent Atyának az Evangeliumok fölötti elmélkedéseiből vannak meritve, „catena aurea“-nak is neveztetik.

Műveinek koronája a „Summa totius Theologiae tripartita.“ E mű teljes befejezésében halála akadályozta meg őt. A két első rész teljes, a harmadik részt csak a 90 quaestioig irta, a többi e részben levő — 99 quaestio csak supplementum, a mely a XV. században Henricus de Gorichea által az ő „Sententiai“-ból állittatott össze s csatoltatott az eredetihez, 612 kérdésből és 2652 fejezetből áll, melyben mintegy 10,000 ellenvetést velős rövidséggel old meg. — Midőn eme művét megirta, kétség támad lelkében az iránt, vajjon jól irt-e? Miért is Nápolyban, a sz. Miklós kápolna oltárára helyezé kéziratát, maga pedig egy keresztkép előtt forró imában kérte az isteni Mestert, nyujtson neki megnyugtató biztositást tana helyessége felől. Erre csodálatos módon az Úr Jézus, a legfőbb tanitó, e szavakban adja meg a helyeslést: „Bene scripsisti de me Thoma.“ Mire Tamás megérté a hozzá intézett szavakat és megnyugodott.

Többi kisebb művei a következők volnának u. m.: a) „Quaestiones disputatae“, a mely műnek 510 feje-

zetében 603 vitás kérdést old meg. Nemkülönben: b) „Quaestiones quodlibeticae“, mely mű 260 fejezetből s 330 kérdésből áll. Végre c) „Expositio in librum Job“ „in 50 Balmos“ „in omnes Epistolas“ 5. „Pauli“, 33 opuscula és szent beszédei, összesen 221.

Legutolsó műve „Desiderantis vox“ kezdetü, melyet halálos ágyán az „Énekek éneke“ felett mondott volt tollba. Különben Aquinói sz. Tamás müveinek száma oly nagy, hogy azok kimerítő tanulmányozására egy emberi élet kevésnek mondható.

*

Most az a kérdés, mit mond az utókor az ő irodalmi müködéséről?

A hatás, melyet Aquinói sz. Tamás tudománya a leforgó hat század alatt keltett, nemhogy csökkenne, sőt inkább napról-napra nő. — Ha tekintjük ugyanis az emberi nem müvelődési történelmét, azt tapasztaljuk, hogy, mig más tudomány haladt s mig más tudományág korszakokat alkotó férfiakat tud feltüntetni: addig a speculativ theologia, ha haladt is, ha tökélyesbittetett is, haladása nem egyéb, mint Aquinói sz. Tamás műveinek bővebb magyarázata . . .

Az ő utána következő kor történetének lapjai arról győznek meg minket, hogy valahányszor az ő bölcselete az egyházban müveltetett, az egyház annak segélyével támadóin és ellenségein mindig fényes diadalt aratott. — Aratott pedig azért, mert az ő müvei oly védő bástyák, melyeken az egyházat ostromlók fegyverei megtompulnak s összezuzatnak. — Különben e müvek nem ideiglenes, avagy helyi jellegüek, de örökre s az egész keresztény világra szólók. E müveknek pedig fordításai, fejtegetései és magyarázatai nem csak nemzeti, de nemzetközi irodalmat is támasztottak. — Szóval Aquinói. sz. Tamás szelleme manap nem csak egy, de valamennyi nemzetnél él. Mindenki hozzája fordul, mindenki kegyelettel adózik iránta, mindenki versélkedve magasztalja őt.

Igy magasztalják őt a tudósok, magasztalják az egyetemek, magasztalják a pápák, magasztalják a zsinatok, sőt magasztalják az egyház ellenségei is.

A tudósok közül szabad legyen a következőket fölemlitenünk:[1])

---

[1]) *Dr. Stöckl Zafféry. A bölcs. tankönyve. Szatmár, 1880. I. k. 5. lap*

Bessarion, a biboros főpap és tudós, eme rövid, de velős itéletet mondja felőle: „Thomas Aquinas non minus inter Sanctos doctissimus, quam inter Doctos sanctissimus.“

Gonzalez[1]) a tudós érsek a maga véleményét e nehány szóban adja: „Az igazság az alap, mely a mostani bölcsészet szerzőiben és iskolában található, sz. Tamás bölcsészetében is feltalálható azon előnynyel ez utóbbinál, hogy mentaz a tévedésektől. Sz. Tamás bölcselete emelkedetten és méltóan oldja meg a bölcsészet erkölcsi és politikai tudományok legfontosabb feladatait.“ — „Summa“-járól igy ir: „Benne a tudomány kezet fog a vallással, melynek észérveket és rendszert kölcsönöz s mely viszont tágasbitja a tudomány látkörét. — Az igazságok, melyekhez az ész természetes tehetségeivel hozzáférhet s melyek bizonyos tekintetben az alapot képezik, melyre a kereszténység az ő természetfeletti tanitmányait fekteti, sehol sincsenek nagyobb bőségben, több változatossággal s alaposabban kifejtve, mint itt“.

Nérei sz. Fülöp azt szokta mondani, hogy: „a többi szentek müveiben az Isten lelkét találta, hanem sz. Tamásében az Isten lelkének erét, „la vena dello spirito di Dio.“[2])

Szalezi sz. Ferencz az eddig élt doctorok legnagyobbjának nevezi sz. Tamást.[3])

Lacordaire, a hires szónok, igy szól Aquinói sz. Tamásról: „Ő képes volt a tudomány trónjára felemelkedni s valóban fel is emelkedett, már hatszáz év óta uralkodik és a Gondviselés mindeddig sem utódot, sem vetélytársat nem küldött le.“[4])

Ruttenstock egyháztörténész azt mondja sz. Tamásról, hogy életszentségre, szerénységre s tudományra nézve nem volt s most sincs párja „plane incomparabilis est.“ „Annyi“, ugymond „bizonyos és kétségtelen, hogy Tamás az ő idejében létező philosophiai és theologiai képzettség elemeire teljes befolyást gyakorolt, ő a legképzettebb theologus az egyházban s maig is utólérhetetlen e tekintetben.“

Balmes, a korán elhunyt lángelméjü tudós ezeket mondja: „Egyike lévén ő a legvilágosabb, legtágabbkörü és leginkább mélyreható értelmiségeknek, melyek valaha léteztek, majdnem

---

[1]) *Gonzalez, Tanulm. Aqu. sz. Tamás felett.*

[2]) *Religio, 1888. 18. sz.*

[3]) *U. o.*

[4]) *Gonzalez. U. o.*

ugy tetszik, mintha nem lett volna helyén a XIII. században, s mintha fájlalnunk kellene, miért nem élt később.“

Végre Stöckl, a nagy bölcsész ezeket állitja Aquinói sz. Tamásról: „Aquinói sz. Tamás a tudomány mezején elévülhetlen babért vivott ki; neve legtündöklőbb csillag, úgy az egyház, mint a keresztény tudomány egén.[1]) — A történelem világitó szövétnekül tünteti föl nevét, mely soha többé el nem homályosul, soha sötétségbe nem merül, mig keresztény tudomány, s mig keresztény műveltség létezik.“[2])

Az egyetemek pedig, melyek közől szabad legyen egy párat előhoznunk, Aquinói sz. Tamásról következőképpen nyilatkoznak:

A párizsi egyetem sz. Tamást egyik decretumban elnevezi: „Ecclesiae lumen, Doctorum fontem, candelabrum insigne et lucens, per quod omnes, qui vias vitae et scholas sanctae doctrinae ingrediuntur, lumen vident.“

A salamanczai egyetem az által akarta Aquinói sz. Tamás tiszteletét s nagyrabecsülését előmozditani, hogy e rövid mondatkával „jurat in verba S. Thomae“ jellemeztette magát.

A löweni egyetem pedig azt mondja, hogy ő „non pro aris et focis S. Thomae doctrinam defendit, sed etiam statuit, ut proferentes nomen S. Thomae, nudato capite pronoque ipsum venerentur.“

De nem csak az egyetemek, hanem magok a pápák, az egyház főpásztorai is, a legnagyobb dicséretekkel halmozták el Aquinói sz. Tamást, ama áldásnak pedig, melyet az isteni Gondviselés Aquinói sz. Tamás művei által az emberiségre és a kereszténységre árasztott, szavakban alig képesek kifejezést adni.

XXII. János pápa, a ki őt 50 évvel halála után szentté avatta, canonizátiói „Redemptionem“ kezdetü Bullájában tanát égi lény által beléje öntöttnek (infusa) nevezi, s kijelenti, hogy Tamásban, a ki már, mint ifju a párizsi egyetemi tanszékre lett meghíva, beteljesült a zsoltáros eme szava: „Rigans montes de superioribus suis, de fructu operum tuorum satiabitur terra“.

V. Pius pápa „Mirabilis Deus“ kezdetü bullájában „egyháztudorául“ nyilvánitja ki, tanát pedig „certissima christianae doctrinae regula“-nak declarálja.

VIII. Kelemen pápa „In quo nos“ kezdetü Brevében „divinae voluntatis angelicus interpres“-nek nevezi sz. Tamást, másutt

---

[1]) *Stöckl-Zafféry, Bölcs. tankönyve. I. K. 21. lap.*

[2]) *U. o.*

„Sicut Angeli“ kezdetü brevében pedig azt mondja: „Doctrinae S. Thomae testis est ingens librorum numerus, quos ille brevissimo tempore in omni fere disciplinarum genere singulari ordine ac mira perspicuitate sine ullo prorsus errore conscripsit.“

XIII. Benedek „Demissas preces“ kezdetü Brevében, melyet a Dominicanusokhoz intézett, a többi között igy serkenti őket: „Pergite porro Doctoris Vestri opera sole clariora, sine ullo prorsus essore conscripta, inoffenso pede decurrere.“

XIV. Benedek pedig, a legtudósabb pápák egyike, „Sollicita ac provida“ kezdetü constitutiojában, melyet 1753. évben adott ki, sz. Tamásról ekkép nyilatkozik: „Angelicus scholarum princeps, Ecclesiaeque Doctor, S. Thomas Aquinas, tot concripsit nunquam satis laudata volumina.“

Végre IX. Pius a nápolyi biboros érseknek 1874. május 3-án igy válaszolt: „Nemini certe res litteraria, disciplinaeque altioris, totaque, qua late patet, scientia commendaretur aptius, quam S. illi Doctoris (S. Thomae), qui angelico ferme intellectu ditatus, ita scripsit de humanis divinisque rebus, ut ab ipso Domino Nostro diserte probari meruerit.“

De ezenkivül még egész sorát lehetne felhoznom a többieknek is, a kik őt magasztalják, de ezeket mellőzve, jelenleg még a conciliumokról emlékezem meg. — A florenczi és a tridenti zsinat az, melynek atyái nagy becsben tartották Aquinói sz. Tamás tanát.

Igy, midőn a florenczi zsinaton a polemiák alkalmával a latin atyák legyőzhetleneknek tüntették föl magukat a görögökkel szemben; s a görög atyák csodálkozának a latinok jártassága, eszélyessége és theologiai felsőbbsége fölött s nagy csodálattal kérdezék tőlük, hogy honnét meritették bölcsességüket, — a latinok erre sz. Tamásra hivatkoztak, s sz. Tamás iratait mutatták meg nekik.

A tridenti zsinat pedig, nemcsak az által mutatja meg tiszteletét sz. Tamás iránt, hogy egyes dogmatikai decretumokat szóról-szóra az ő szavaival ad vissza, hanem még tovább megy, a mennyiben „Summá“-ját a conclave oltárára, az Evangelium mellé helyezi, hogy alapul és szabályozóul szolgáljon minden határozataiban. — Ez pedig, mint Gonzalez megjegyzi, bizonyára a legnagyobb megtiszteltetés, mely egy emberi kéztől irott könyvet érhet. Sőt e zsinaton, a zsinati atyák felszólitására, Gallio János dicsőitő beszédet mondott Aquinói sz. Tamás felett.

Sőt Aquinói sz. Tamás tudományának nagyságát s művei-

nek nagy horderejét nem csak a kath. világ ismeri el, de elismerik azt ellenei is, a mennyiben félnek tőle. — Igy:

Luther Márton Aquinói sz. Tamásról azt mondja: „Thomista est Ecclesia Romana et Thomista est doctrina Ecclesiae," „az Isten haragja csészéjének" nevezi.

Bucer pedig még tovább ment mondván: „Tolle Thomam et Ecclesiam dissipabo."

Valóban hatalmasnak kellett feltünnie Aquinói sz. Tamásnak a hitujitók szemében, ha az ő nevéhez kötik a kath. egyház fönmaradását, és ha az ő elestével a kath. egyház vesztét merik maguknak igérni.[1])

Végre a XIX. században Aquinói sz. Tamás irodalmi működésének magasztalása tetőpontját érte el. Ugyanis e században, midőn a világ különféle philosophiai systemákkal van telve, midőn a philosophiai systemák a philosophusok népszerűsége és tekintélyre vergődése folytán váltakoznak és egymást semmisitik meg, midőn egy és ugyanazon philosophus, az „opportunismus" elve alapján szint és alakot változtat és habozik, mondom e században, dicsőségesen uralkodó XIII. Leo pápa, Ő szentsége, 1879. aug. 4-én kelt „Aeterni Patris" kezdetü bullájában a világot Aquinói sz. Tamáshoz, e szerény domonkos-rendü szerzeteshez utalja. Őt a kath. iskolák égi pártfogójává nyilvánitja ki, bölcsészetét pedig minden más bölcsészettel ellentétbe helyezvén, azt egész világon ünnepeltté teszi. Előadja Ő szentsége, fennemlitett bullájában mindenekelőtt azon criteriumokat, melyek az ő bölcseletét, mint igazit, minden más bölcsészettől megkülönböztetik, de előadja egyszersmind azon tulajdonitmányokat is, melyek az ő bölcsészetét jellemzik s minden más igazi bölcsészet felé helyezik. — A hol más bölcsész ingadozik, ott Aquinói sz. Tamás megdönthetlenül áll, a hol más bölcsész homályos, nehézkes, felületes és zavart, ott Aquinói sz. Tamás világos, könnyü, alapos és szabatos. Oh Aquinói sz. Tamás még 600 évvel ezelőtt, mintegy látnoki szellemmel megczáfolta e kor hamis philosophiai systemáit: az idealismust, materialismust és pantheismust, nemkülönben e háromból eredő más számos tévedést is.[2]) Szóval elmondhatjuk, hogy Aquinói sz. Tamás XIII. Leo pápa által nagygyá tétetett, de, hogy nagygyá tétetett, azt méltán meg is érdemelte, megérdemelte pedig azért, mert ime

---

[1]) *Wolafka, Reflexiók ad Bullam „Aeterni Patris." Budap. 1880.*

[2]) *U. o. l. 93.*

ő irodalmi működésében olyan, hogy elmondhatjuk róla az Irás eme szavait: „Consummatus in brevi, explevit tempora multa.“

C)

Az emberinem történelmében nagy szerepet játszó férfiak jelleme nyitott könyvhöz hasonlit, melyből bárki is olvashat. Ily nyitott könyv Aquinói szent Tamás jelleme is, a kit egyébiránt legtalálóbban tiszta aranyhoz lehet hasonlitanunk, — aranyhoz, mely minden salakot kizár magából. — Legszebb és bátran mondhatjuk, hogy legfőbb vonása: Isten iránti lángoló szeretete, mely bölcsőjénél veszi kezdetét, s mely élete utolsó perczéig, szive végső dobbanásáig folyvást gyarapodik, folyvást fokozódik.

Mint ember mindnyájunk felett áll, mint áldozár és szerzetes Krisztus Urunk szolgáinak legszebb és legkövetésreméltóbb mintaképe, — a kath. Egyház tudósainak pedig tündöklő napja, — ragyogó üstököse.

Egykor bekövetkezendő nagyságának hire már születését is megelőzte. Bonus remete ugyanis világra jötte előtt igy szólott boldog anyjához: „Örvendj asszonyom, fiut fogsz szülni, ő az ordo Praedicatorum tagja lesz, tündökölni fog tudománya és életszentsége által, ugy, hogy korában az egész világon nem fog találkozni egy sem olyan, a ki hozzá hasonló legyen .... Tamásnak fogjátok nevezni“.[1])

Vannak egyének, mondja sz. Ágoston, kiknek homlokaikról már gyermekkorukban letündöklik az isteni malasztnak és kegyelemnek fénye. Ezen állitás Aquinói sz. Tamáson szórul-szóra beteljesedett. Nyájasság, s az angyalok ártatlanságához hasonló vidámság jellemzék, illetve ékiték őt ama korban, midőn a gyermek érzelmei, minden tettetéstől szabadon, a maguk természetességében mutatkozának. — Gyermekkorában igen sok olyan mozzanatra találunk, melyek mintegy előre látszanak jelképezni jövendő nagyságát és életszentségét. Willegos Alfons — *életéről irt* művében emliti, hogy, midőn dajkája egy izben fürészteni akarta, — a kis fiu egy papirdarabkát vett fel a földről, melyet dajkája elvevén tőle — e miatt nagyon keservesen zokogott.

---

[1]) *Dr. Zalka „Szentek élete“. Tamás — honi nyelven — mélységet jelent; mi bizonyára tudományának és elméjének mélységére vonatkozhatik.*

E papirszeletkére az „Angyali üdvözlet“ volt irva. Különös dolog, hogy a papir visszaadatván neki, — ő ezt legazonnal lenyelte. Ugyancsak nevezett életirója emliti, hogy, mint kisdedet csak könyvekkel lehetett elcsittitani. A kis Tamás játszótársait mindig a legszelidebb és legnyájasabb gyermekek közül választá. Mikor már annyira megnőtt, hogy gőgicsélő ajkai képesek valának az ima szent szavainak elrebegésére, magányos helyekre vonulva, — naponkint teljes két órát szentelt Alkotójának.

Hajlamai, melyek a legjobb és legnemesebb szivre mutattak, a montecassinói kolostorban még inkább tökéletesbittetvén, határozott alakot nyertek. Itt a benczések atyai nevelése mellett előbb tanult meg szent életre törekedni, mint magát tudóssá képezni.[1])

Egyik életirója szerint: „a lángeszü növendéknek első tanitója maga a Szentlélek volt, ki őt kegyelmével a keresztény erkölcstan legtisztább elveinek követésére serkenté“.[2])

Nagy és nemes tulajdonságai között különösen kitünt ama láng buzgalma, melylyel Isten iránt viseltetett, s melylyel Isten megismerésére törekedett.

Hittantanitójától — e kérdésre kér felvilágositó feleletet: „Mi az Isten?!“ — „Leghőbb vágyam Őt megismerni; — csak arra tanitson, mi Istenre vonatkozik, hogy szeressem Őt, — bárha nem is annyira, mint megérdemli, — de legalább tehetségem szerint“.[3])

És Aquinói sz. Tamás csakugyan abban találta föl vágyainak teljét és legnagyobb boldogságát, a mi után egész életén át oly forrón epedett, mondván: „lehetetlen, hogy az ember valamely teremtett jóban találja fel boldogságát. Mert a boldogság oly tökéletes jó, mely teljesen kielégiti a vágyat, különben nem szolgálhatna végczélul, ha valami kivánnivalót hagyna hátra. Miként az értelem tárgya — az általános igazság, ugy az akaraté, — mely mintegy az emberi vágy, — az általános jó; következik, hogy semmi sem töltheti be az ember akaratát az általános jón kivül, mi semmiféle teremtett dologban fel nem található, hanem egyedül csak az Istenben; mert minden teremtmény csupán közlött jósággal bir. És igy egyedül

---

[1]) *V. Ö. Zalka sz. é.*

[2]) *U. o.*

[3]) *V. ö. Zalka sz. é.*

az Isten töltheti be az ember akaratát... következőleg boldogságát csak az Isten képezheti".[1])

Mikor a nápolyi egyetemet hallgatta, szerénysége, nagy képzettsége és kitünő erkölcsi viselete annyira társai fölé emelék őt, hogy tanárai által az összes ifjuságnak példányképéül állittatott fel. Azon erkölcsi romlottság, mely abban az időben Nápoly városát uralta, s mely aljas kéjelgőkké tette lakóit, de különösen az ifju egyetemi hallgatókat, — Tamás minden szép, jó és nemesre fogékony lelkét teljesen megkimélte, teljesen érintetlenül hagyta.

Ő ugyanis korán felismerve a lelkét fenyegető vészt, szilárdul eltökélte, hogy minden kisértésnek ellenáll. Ő a zajos bacchanaliák és erkölcsmételyező orgiák helyett — testét sanyargatá; és jóllehet mentnek érezheté magát minden szenny-, minden mocsok- és minden aljas vágytól, szemeire a legnagyobb gonddal vigyázott, — mert, mint mondá: „Ha Dávid nem oly gondatlan szemeire, oly mélyen bizonyára nem bukik vala." Mulató helyek, korcsmák és szinházak helyett, a templomokat látogatta. Rosz társaságok, trágár gyülhelyek helyett a zajtalan magányt kereste fel, hogy édes Megváltójával mentől háborithatatlanabbul foglalkozhasson. Ily körülmények között, megvetve társainak rosz szokásait, — a rendelkezésére bocsátott összeget könnyelmüen el nem tékozolta, hasztalan mulatságokra el nem pazarolta. És azt hiszitek hogy ilyeténkép az ellenkező végletekbe csapott és zsugori módra halomra raká a garasokat? Óh nem! Ez képtelenség! Képtelenségnek mondom ezt, mert az nem aljasodhatik zsugorivá, ki igy beszél a fösvényről: „Képzeljetek magatoknak egy utálatos embert, villámló szemekkel, barlangnagyságu szájjal, melyben fogak helyett éles kardok meredeznek; kinek gyomra falánkabb a kemenczénél, ki mindent, mit neki adnak, gyorsan elnyel, kinek arcza, — mint a kutyáé és farkasé, ki nem emberi hangon szól, hanem vadul és irtózatosan bőg, s hozzá égő fáklyát tart kezében, hogy mindenki láthassa őt; ki szeretné az egész föld kerekségét feldulni, hogy az összes aranyat, mely benne rejlik, láthatná; a ki óhajtaná, hogy az egész föld, valamennyi hegyek és erdő, valamennyi folyam, szóval az egész természet aranynyá változnék, hogy mindez az övé lehessen".[2])

---

[1]) *Gonzalez III. k. 320. l. Summa Theol. 1—2.*

[2]) *Liber sent.*

Kérdés tehát, hová fordítá pénzét, hiszen igen gazdag volt?! Aqu. Tamás a szegényekre, a szükölködőkre és ügyefogyottakra áldozta megtakaritott filléreit, nagyon jól tudva azt, hogy az irgalmasság cselekedete legjobban s leginkább tehet minket Istenhez hasonlókká. Aqu. Tamás meg volt arról győződve, hogy a mit a koldusok gyámolitására teszünk, az oly valami, mintha azt magával Krisztus Urunkkal tennők, szóval ő tudatában volt annak, hogy az igy kiosztott pénzösszeg százszorosan megsokszorozza azon tőkét, mely a túlvilág örömeiből kamatok kamatjával fog egykoron érette visszafizettetni!

És most menjünk tovább! Tamásnak legnagyobb és mondhatni egyetlen gyönyörüsége: az imádság volt, — az imádság, mely — mint ő maga megjegyzi — megújitja az eget, lefegyverzi Isten haragját, fölkelti irgalmát, levonja malasztjait és áldásit.

A hiu dicsekvés, az öndicséret és tömjénezés soha sem voltak képesek megmételyezni, beszennyezni szép lelkét, óh pedig a tapasztalásból tudjuk, hogy e z e k nem csak a mindennapi de a mindennapiságon felülemelkedő emberekre is igen sokszor káros befolyást szoktak gyakorolni. Tamás nem engedte magát elragadtatni, jól tudva, hogy m i n d e z e k fölfölfuvalkodásra vezetnek; éppen azért őrizkedve ez utálatos bünöktől, sohasem lett bizarr, sohasem lett elbizakodott.

Ezen állitásunknak bebizonyitása, — teljes megvilágitására — következő szavai álljanak: „A kevélyek csak látszólag nagyok, mint a mesebeli béka, mely ökörnek akart látszani s egyszerre megpukkadt.“ [1])

Az ifju Tamás sohasem foglalkozott haszontalan ábrándozásokkal, az ifju sohasem fogott korán leomló fellegvárak épitésébe, pedig magunkról tudhatjuk, hogy ezekkel a játszi képzelem annyi sokszor és annyi örömmel elmulat! Nemes lelke az undor bizonyos nemével fordult el ama társadalomtól, mely édes Istenétől elfordulva, egyedül a Mammonnak, e százfejü hydrának élt, — s Beliál és Luczifernek szolgált. Ő erősen föltette magában, hogy egyesegyedül és kizárólag Istennek fog élni, hogy életét az emberiség dicső Megváltójának kedves szolgálatában fogja eltölteni.

Tizenhét éves korában a sz. Domonkos-rend tudós és szentéletü tagjai közé lépett be. — Ebbeli elhatározásában semmi

---

[1]) *Liber sent.*

sem képes őt megingatni, semmi sem képes őt szándékának megváltoztatására birni. Hasztalan az édes anyai kérés, hasztalan a szigoru anyai parancs, hasztalan a nővéri szelid kérelem, sőt hasztalan, hiábavaló maga az erőszak is, melyet fivérei arra igyekeznek felhasználni, — hogy őt választott pályájától elszakitsák; — hasztalan minden törekvés, mert Tamás elhatározásában állhatatosan és rendületlenül megmaradt.

Menjünk tovább és bámuljuk nagyságát! Igy látjuk, hogy mily magasztos és fönséges — *az elcsábitására* czellájába küldött kéjhölgygyel való lelki harcza!

Valóban csodálnunk kell ama hősies magatartást, melylyel a kisértésnek férfiasan ellentáll, — midőn ugyanis erőt véve heves felindulásán, hogy a fenyegető veszélyt kikerülhesse, keresztet rajzol börtöne falára, s földre vetvén magát, sirva esedezik leghőbb vágya, — legforróbb óhajáért, — a tisztaságért, mely erényt mirha és aloeval hasonlit össze, mert mint mondja: sok keserűt kell az embernek elnyelnie, mig a tisztaság erényét egészen magáévá teheti. — A forró ima, az alázatos kérés meghallgattatik; Tamás elszunnyad, s álmában két angyal a szüzesség övével övezi őt fel.

*

Tanulmányait korának egyik legnagyobb tudósa, Nagy Albert vezetése mellett csodálatos előmenetellel, rendkivüli sikerrel végezte. — Nagy szerénységével fogva azonban tudományát sohasem fitogtatta, sőt nagyon is hallgatag volt, — elannyira, hogy tanuló társai félre magyarázva szótalanságát — „siciliai néma ökör"-nek gunyolták. Azt lehet mondanunk, hogy igen kevés volt azoknak száma, kik képesek lettek volna felismerni Tamásban a geniet, kik képesek lettek volna belátni, *hogy vele szemben egy valódi, de szerény tudóssal van dolguk.*

Nagy Albert azonban csak hamar felfedezte benne a talentumokat, — és hogy az ifju tehetsége *elvégre is* kellő világitás és megérdemlett méltánylásban részesülhessen, nyilvános vitatkozást rendeztetett tanitványaival, — melyen Tamásnak szándékosan a legnehezebb és legfogósabb tárgyakról adott kérdéseket.

A vitatkozás eredménye minden várakozást felülmult. A nagy tudományu professor elragadtatásában eme jósló szavakat mondá Tamásról: „Nos vocamus istum bovem mutuum, sed ipse adhuc talem dabit in doctrina mugitum, quod in toto mundo sonabit."

És e jóslat, amint az eredményekből, amint a következményekből kitünik, valóban be is teljesedett. Tamás tudományának és óriási készültségének hire már életében is annyira elterjedt, hogy a 25 éves baccalaureust — a párizsi egyetem decánja — a hittudományi karhoz előadások tartására hivta meg, daczára annak, hogy fiatal koránál fogva a törvényes feltételeknek sem felelt meg. (8 évi theologia, 35 éves kor.)

Aquinói Tamás sokáig vonakodott e kitüntetést elfogadni. Sehogy sem tudta magát a tanárságra rá szánni. Igen sokszor sűrű könyhullatások között esedezett Isten közbenjárása és segitségéért. És imája nem volt haszontalan. — Álmában rendjének egy nem rég elhunyt tagja jelent meg neki, s e szavakkal bátoritá őt: „Imádságod meghallgattatott, foglald el tanitói hivatalodat, Isten veled van!“ [1])

IV. Sándor pápa, midőn a párizsi egyetem és több kolduló szerzet között vita és egyenetlenkedés támadt, Aquinói Tamás véleménye alapján hozott végleges itéletet.

Sz. Lajos, franczia király személyes barátsága mellett azon határtalan bizalommal tüntette ki, hogy okos tanácsát, hogy véleményét a fontosabb állami ügyekben rendesen kikérte.

Mint szerzetes egész életét az alázatosság és engedelmesség gyakorlatában töltötte; s e tekintetben bátran ki lehet mondani, hogy valamennyi társait felülmulta. — Egy alkalommal bizonyos főnöke minden ok nélkül igen gúnyos hangon inté meg őt; Tamás ezen egy cseppet sem ütközött meg, mit sem találván abban, hogy, ha a „szavakat igy, vagy amugy ejtjük ki.“

Egyszer bizonyos vidéki pap — a párizsi nevezetességeket óhajtván megnézni, ebbeli szándékát megvalósitandó — Tamást, ki egyszerü fráter volt, szólitá fel, hogy kalauzolná őt. Tamás, jóllehet veszedelmes daganat volt lábán, minden vonakodás nélkül engedett az idegen felszólitásának. Midőn azután nevezett pap bizonyos ismerőse által figyelmeztetve lett, hogy vezetője nem más, mint az életszentségénél és tudományosságánál fogva már akkoron világhirű Aquinói Tamás, — megszégyenülvén, bocsánatot kért tőle, mire Tamás rövid válaszában megjegyzé: „Nincs mit megbocsátanom, mert a szerzetesnek főkötelessége az engedelmesség.“ [1])

Rendkivüli alázatossága mellett, mások lelki munkája iránt mindenkor a legnagyobb tisztelettel viseltetett. Egy izben Bo-

[1]) *V. ö. Zalka sz. é.*

naventura barátja látogatására ment, ki megérkezésekor éppen szerafi sz. Ferencz élettörténetének megirásával foglalatoskodott. Tamás, nehogy megzavarja amazt csendes munkásságában — uralkodott a viszontlátás örömén, mondván: „ne háborgassuk egyik szentnek másik szentérti munkáját.“[1])

Áldozárrá szenteltetése után nem volt olyan nap, melyen elmulasztotta volna, hogy a sz. misét be ne mutassa az Ur Jézus Krisztusnak. A sz. mise végzése alatt mintegy megdicsőült és átszellemültnek látszott az ájtatos szerzetes. A legméltóságosabb Oltáriszentség imádásakor annyira magába mélyedt, hogy megfeledkezett minden mellette lévő és körülötte történő dologról. Egy ilyen alkalommal történt vele a következő eset is. Tamás letérdelve az oltári lépcsőkre, gyertyát vett kezébe és úgy imádkozott. Imája igen hosszú lehetett, mert a gyertya tövig égve, immáron ujjait is égette. Tamás azonban nem érzett fájdalmat s nyugodtan folytatta elmélkedéseinek felvett fonalát.

Kéziratait, — annak jeléül, hogy a magasságbeli Istennek ajánlja fel minden tehetségét, minden munkálkodását, — rendesen az oltárra helyezte. Tanári előadásai, prédikációi és nagyszabásu műveinek megirása előtt egy buzgó, egy lélekből fakadó fohászt emelt „a világosság Atyjához“ — „ki a bölcsességben szükölködőknek bőséggel ad.“[2]) Saját vallomásaiban egész határozottsággal állitja, hogy ő mindig több bölcseséget talál a keresztre feszitett Jézus lábainál, mint a könyvekben.

Tekintettel vallomásai, és azon mély elmeélre, melylyel a legnehezebb kérdéseket is a legnagyobb könnyedséggel sikerült megoldania, — nem lehet alaptalan ama állitás, miszerint Aqu. Tamás öntött tudománynyal (scientia infusa) birt, mely miatt XIII. Leo pápa szavai szerint méltán nevezhető „az egyház különös erősségének és diszének.“[3])

Azon nagy szolgálatokért, melyeket Tamás a kath. egyháznak tett, a legnagyobb kitüntetésekkel igyekeztek őt elhalmozni. Igy IV. Orbán bibornoki méltósággal, IV. Kelemen pedig a nápolyi érseki székkel kinálta meg, azonban ő e kitün-

---

[1]) *V. ö. Zalka, sz. e.*

[2]) *Jak. I. 3.*

[3]) *Tamás, mint a kath. egyház legnagyobb theologusa, a legmegtisztelőbb nevekkel diszittetett fel; u. m. „aquila theologorum,“ — „princeps theologorum,“ — „doctor angelicus,“ — ez utóbbi nevet több okból, de legvalószinübb, hogy azért kapta, mivel testében analog módon oly tiszta volt, mint az angyalok.*

tetéseket nagy szerénységénél fogva — el nem fogadta. Neki minden vágya, neki minden óhaja, minden kívánsága abban volt, hogy, mint egyszerű szerzetes fussa meg választott pályáját. Ő e nyomorult portekén boldogságot, megnyugvást és lelki örömöt csak a keresztény tudományokban, — s az erényes, zajtalan életben keresett. A részére felajánlott magas méltóságot, fényt és pompát azért utasitotta vissza, mert jól tudta, hogy mind eme külsőségek akadályul szolgálnak a hősi erények gyakorlásában, és hogy ezek a mennyei javak elérését gyakran nagyon is megnehezitik.

Tamás ezen dicséretes elvből indulván ki, testét és lelkét minden bünös vágytól, minden bünös ingertől vissza tudta tartani. Ha az ördög kisérteni kezdette: keresztet vetett magára, Istenhez fordult, és a mennyei segedelemmel rendesen győzedelmeskedett a fondorkodó Sátánon. — Rináld atya, — ki Aquinói Tamás legmeghittebb barátjai közé tartozott, — oly tisztának mondja lelkét, mint aminő egy 4—5 éves gyermeké lehet.

Jellemének fő vonásai: a tökéletes benső ség, mely teljesen független a nagyvilági csábok és ingerektől; a mély vallásos érzület és áhitat; az alapos és tiszta tudományosság; a gyors és tanulékony elme, a könnyed és szivós emlékezet, — valamint az igazság szeretet. Igy jellemzi őt a „Lumen de coelo."

E nagy erényeken kivül még számos tulajdonságaival kitünt. Igy szive szeplőtlenül tiszta, — ő maga a valódi jóság, az alázatosság és szerénység megtestesült igéje, távol minden önszeretettől: „mely minden rosznak forrása, — melyből a mig folyik — nyomor és kárhozat ömlik elő."[1] De Thoco Vilmos életirója szerint — önmagáról mindig alázatosan vélekedett, — testére és lelkére nézve tökéletesen tiszta, az imában ájtatos s a szeretetben tuláradó volt.[2]

Fáradhatatlan munkássága és lankadatlan tevékenységéről nagy számu művei tanuskodnak legfényesebben. Tamás sajátkezűleg mennél kevesebbet irt; halhatatlanságának elenyészhetlen bizonyitékait legtöbbnyire tollba diktálta. — A lángeszű egyházatya 3—4 irnokot foglalkoztatott egyszerre. A munkássággal még halálos ágyán sem hagyott fel, — midőn ugyanis Fossanovában a cziszterczita rend szerzetesei felkérték, hogy

---

[1]) *Aquinói sz. Tamás Lib. sent. 2.*

[2]) *V. ö. Zalka sz. é.*

irjon részükre az „Énekek éneké"-hez magyarázatot, — a halállal tusakodó férfiu pillanatig sem habozott kérésüknek eleget tenni. Midőn azután arra kérték a rend tagjai, hogy olyan munkát készitsen, mint a minőt sz. Bernát irt szerzetesei számára, következő módon válaszolt: „Adjátok nekem sz. Bernát lelkét és magyarázatom nem fog hiányzani." Ezen alkalommal mondá tollba — „Desiderantis vox" czimű befejezetlen művét.

A mindenható Isten hű szolgáját számtalan csodában is részesité. Igy, midőn IV. Orbán pápát ünnepélyes körutjában, mint „magister Palatii" kisérte és alkalmi sz. beszédet tartott volt, templomból kijövet egy évek óta súlyos betegségben szenvedő asszony érinté ruháját, mire csodálatos módon meggyógyult.

Midőn két rabbinus, — kiket hitsorsosaik fénylő oszlopoknak neveztek — bizonyos bibornok nyaralójában véletlenül összetalálkozott Tamással, csakhamar vitába bocsátkozott vele a Messiásról. Tamás Krisztus istensége mellett oly alapos érveket hozott fel ellenükben, miszerint a két vitatkozó megigérte, hogy az eszmecserét másnap is készséggel fogja folytatni.

Aquinói sz. Tamás az egész éjet az oltár előtt tölté el, buzgó fohászokat emelvén Istenhez a szükséges malasztért, mely a rabbinusokat megtérésre inditsa. Jézus Krisztus meghallgatta a hüséges szolga forró imáját; a két zsidó ugyanis már kora hajnalban megjelenvén Tamásnál, — a keresztséget sürgősen kivánták, hogy adná fel nékik.[1])

Halálának gyászos órája a legtávolabbra eső helyeken is előre tudva volt. — Nápolyban egy szerzetes társának visiója volt, melynek nyomása alatt igy kiálta fel: „Segitség, segitség! Tamás testvérünk elragadtatik tőlünk"!" — Nagy Albert a végzetes perczekben ezeket mondá: „Aquinói Tamás testvérünk, Krisztusban fiam, a ki az egyháznak fénye vala, meghalt; ezt Isten jelentette ki nekem"![2])

Testvéri szózata, illetve tanácsa, melyet bizonyos szerzetes társának az üdvözölhetésre vonatkozó kérdésére adott, — fenkölt gondolkozásmódját árulja el. „A ki — ugymond — mindig Isten jelenlétét tartja szem előtt, Istenének mindig kész leend tetteiről számot adni, s óvakodni fog beleegyezését adni valami bünbe, — bizonyára üdvözülni fog"! — És Tamás e szép,

---

[1]) *V. Ö. Zalka sz. é.*

[2]) *V. Ö. Zafféry. Aqu. sz. Tamás élete.*

e fenséges tanácsot, — melyet átszellemülése (exstatis) egy pillanatában mondott, s melyet halálos ágyán is ismételt, nemcsak ajánlotta, de követte is.

Az Oltáriszentség vételekor az alább következő imát rebegték szennytelen ajkai: „Magamba fogadlak lelkem megváltásának bére, a ki iránti szeretetből fáradtam, dolgoztam. Téged hirdettelek, Rólad tanitottam,... sohasem beszéltem ellened. Ámde nem vagyok makacs nézeteimben; azért, ha valaha mégis helytelenül beszéltem Rólad: ugy ezt a római egyház helyesbitésére bizom, mely iránti engedelmességből válok el az élettől".[1])

És most záradékul — soraimat Salamon próféta — eme benne oly fényesen beteljesedett szavaival fejezem be: „.... a bölcseséget ifjuságomtól fogva szerettem és kerestem, jegyesül kivántam őt venni, és szeretője lettem szépségének,.... általa halhatatlanságot nyerek és örök emlékezetet hagyok az utánam valóknak".[2])

---

[1]) *V. Ö. Zafféry. Aqu. sz. Tamás élete.*

[2]) *Bölcs. 8. 2—13.*

IX.

Julián halála.

(Költemény.)

Balga, kire sötét, zivataros éjben
Fénysugár int, merre menjen, merre térjen
S ő azon utra áll,
Melyen rá a halál
És örök kárhozat zordon kapuja vár.

—

Hej! te képmutató nikomedi Özséb,
Oktatád Juliánt, hogy ne legyen egyéb
Mint a tanitója:
Álnok mint a róka,
Tudod-e, hogy egykor számot adsz majd róla?!

—

És te Libanius! méz-édes szavaddal
Hányszorta gyilkosb vagy mint a szörnyü vandal!
Ki a gyermek lelkét,
Jó keresztény hitét
Tönkre tetted és őt pogánynak neveléd.

—

Megnőtt immár a fa, de virága mérges!
Császár lett Julián, de a szive kérges
Oh, hisz kit farkasnak
Lenni tanitának,
Hogyan is lehetne bárányszive annak?

—

Ha ilyen a virág, vajh minő a gyümölcs?
Czélt ért az ékesen beszélő pogány bölcs,
Dicső nevendéke
Elől tér a béke;
Miket Nagy Konstantin alkotott, tett, vége!

—

Nincs többé, előjog, kiváltság, hivatal
Keresztény részére, csak a bús ravatal!
A templomok zárva,
A szegény nép árva,
Iskola nem nevel tanitót számára!

—

Sőt igy szól Julián: „Istenetek csaló,
Babonás hitetek kinevetni való!“
És hogy minő igaz,
Mit jövendölt a „gaz“:
Jeruzsalem ujra fönáll, én mondom azt!

—

Fölépül a templom, melyről „Ő“ azt mondta,
Hogy kő kövön nem lesz, „nem marad itt soha!“
Ah! de sok ezer kéz,
Parancsát tenni kész,
Anyag, szerszám, földből feltörő tűzbe vész!

—

S gondolod visszalép, megtér a hitetlen?
Fokozódik dühe! A szegény nép retten,
Nerót látná benne
Uj életre kelve,
Ha a dühös császár csatába nem menne!

—

Szemben áll a két had, sok, erős a perzsa,
De azért Julián most se gondol másra,
Nyugtot neki nem hágy
Most se a boszú vágy;
Ezt el nem altatja csak a halálos ágy!

—

Dörög a harczi zaj, repül a nyil, dárda,
De Julián agyát más gondolat járja:
„Majd! csak győzzek mostan,
Sziszegi boszusan, —
Reád kerül a sor „Galilei“ nyomban!“

—

S még ajkán a végszó, megrendül a császár:
Lándzsa döfte által. Még egy lépést hátrál,
De porba hull végre,
S vérét szórva égre,
„Győztél Galilei“ hörgi — s azzal vége!

X.

XIII. Leo pápa élete és működése.*)

*(Értekezés).***)*

Minden kornak, minden időnek vannak nagy férfiai, — hogy ugy mondjam — vannak nagy szülöttei. A XIX-ik század szülötteinek egyik legnagyobbika, s talán ki is mondhatom e szót, hogy legnagyobb és legkiválóbb alakja: Krisztus Urunk földi helytartója, a dicsőségesen uralkodó, a bölcsen kormányozó XIII. Leo pápa.

Láng esze és kitünő tehetségei, széles körü tudománya és államférfiui tapintatossága — megszerzék neve nagyságának ragyogását és osztatlan elismerését. S jóllehet ő csak fogoly országa és fővárosában, melynek sokat zaklatott népe zokogva siratja ama szebb hajdankort, melyet Péter utódjainak szelid és türelmes kormányzata alatt élvezett; mondom, jóllehet ő egy birodalmától megfosztott rabfejedelem, mégis nagyobb és ragyogóbb ma benne és általa Vatikán dicsősége, mint volt valaha. Oly magas niveauxon áll ma tekintélye, hogy intő szózatát, hogy okos tanácsát még azok is igyekeznek kikérni, kik áldáz ellenségeinek táborában szolgálnak. Szóval nincs ma sem vén Európa, sem a forgó földgömb többi részeiben olyan ember, ki hallatlan bölcsesége előtt meg nem hajolnék!

Apostoli láng buzgalma, a nemzetek között fennálló béke állandósitása körül szerzett érdemei, — a keresztény civilizátió iránt tanusitott érdeklődő magatartása, fejedelmi bőkezüsége és áldozatkésssége bámulatra és tiszteletre inditják ugy hiveit, mint ellenségeit.

---

*) Felolvastatott az egyh. irodalmi kör XIII. Leo pápa, Ő szentsége tiszteletére 1888. jan. 1-én rendezett diszünnepélyén.

**) Kutforrás: Füssy Tamás, XIII Leo élete. Budapest, 1887.

I.

XIII. Leo, családi nevén gróf Pecci Joakim Vince, Olaszhon Carpineto nevezetü városkájában 1810. március 2-án született. Atyját gróf Pecci Domokosnak hivták, mig anyja a Prosperi Busi előkelő nemesi családból vette eredetét.

Mikor nyolc éves volt a kis Joakim, szülei József nevezetü bátyjával az akkor virágzó viterbói jezsuita kollegiumba küldötték, hol a szünidőket kivéve, egész 1824-ig neveltetett.

A collegium-romanumnak 1825-ben történt megnyitása után, itt folytatta megkezdett tanulmányait. „A keresztény Róma összehasonlitva a pogánynyal“ cimü értekezésével és latin verseivel mindjárt eleve nagy figyelmet keltett személye iránt.

Tanárai egy alkalommal hexameteres versekre pályadijat tüztek ki, melyet „Boldizsár vendégségéről“ czimü verseért egyhangulag neki itéltek. 1828-ban ő nyerte el az első jutalmat a physika-, a vegytan- és a mennyiségtani csillagászattanból.

Két év elmultával azon magas kitüntetés érte, hogy XII. Leo pápához, mint a tanulóifjuság küldöttségének szónoka, gyönyörü beszédet intézett. Ezen évben fogott a theologiához — és már 1832-ben, mint hittudor szerepel.

Tanárai, kitünő tehetségeit látva, nagy jövőt jósoltak a törekvő és fáradhatlan szorgalmu ifjunak, ki ez évben lépett be az Academia-Ecclesiastica de Nobili intézetbe, hol a theologia mellett a jogot is hallgatá, s hol: „A pápa személyéhez való közvetlen felebbezés“ cimü értekezésével 60 arany jutalomdijat nyert.

1835-ben a polgári és egyházi jogból lett tudorrá. Ekkor annyira magára vonta Pacca bibornok figyelmét, hogy ez XVI. Gergely pápának különös pártfogásába ajánlotta őt, ki meg nem feledkezve róla, 1837-ben házi praelátusává nevezte ki a még csak 27 éves ifjut. Ugyanazon év márczius 16-án a signatura, azaz a legfőbb pápai törvényszék előadójává, jul. 4-én pedig a jó kormányzat kongregációjának tanácsosává lett.

Miután még ez év folyamán felvette volna a kisebb rendeket, decz. 31-én, tehát tegnap mult 50 éve, Odescalchi Károly bibornok és pápai helynök által áldozárrá szenteltetett föl.

Alig mult el egy év, s parancsot kapott, hogy, mint pápai kormánybiztos Benventbe, (Dél-Olaszország) menjen, mely herczegség akkoron merész csempészek és vakmerő tolvajbandák búvhelye volt.

Itt kelle a 28 éves Levitának rendet csinálnia.

Nehéz és terhes volt a feladat, de ő annak férfiasan megfelelt, s mint ügyes és kitünő administrator a gordiusi csomót csakhamar ketté vágta, s a tartományt a csempészek és a nápolyi királyságból oda menekült gonosztevőktől rövid idő alatt megtisztitotta.

Egy napon a rablók leghatalmasabb védője kereste fel Peccit, s fenyegetőzött, hogy tüstént Rómába utazik és elmozdittatja őt állomásáról.

— „Jól teszi márki — viszonzá Pecci — hidegvérüen, mielőtt azonban Rómába utaznék, 3 hónapig kenyeren és vizen börtönben fog ülni.“

Benventben való tartózkodása alatt súlyos betegségbe esett, s midőn már-már közel volt a halálhoz, — a nép, melynek szivét egészen megtudta nyerni, sűrűn felkereste a búcsujáró helyeket, hogy szeretett kormányzójának felgyógyulását kérje az Istentől. Midőn később széltében-hosszában elterjedt a hir, hogy felgyógyult, örömrivalgásban tört ki az ájtatos nép e tény felett.

1842. jul. 17-én XVI. Gergely által Perugiába küldetett delegátusnak, mely kormányzóság azon időben titkos cselszövények és összeesküvések szinhelye volt; a pápa ellenségei u. is a pápa világi hatalmát minden áron meg akarták törni.

XVI. Gergely jól választott, mert a tapintatos administrator, valamint Benventben, úgy itt is rövid idő alatt megszüntette a visszaéléseket, majd a rend helyreálltával kijavittatta az utakat, gyorsabbá tette az igazságszolgáltatást, több helyen népbankokat állitott; felvirágoztatá az ipart és kereskedelmet, különös súlyt fektetvén a népnevelés és a iskolák jókarban tartására.

A pápa, bokros érdemeit megjutalmazandó, 1843-ban a belga udvarhoz apostoli nuntiussá nevezvén ki, egyszersmind damiatiai érsekké tette őt. Belgiumban ez időtájt igen nagy harcz volt a katholicismus és a radikalismus között, főleg az iskoláért, amennyiben a radikalis párt egész erejével az iskolák elkereszténytelenitésére tört.

Pecci nuntius alig lépett közbe, és a felkorbácsolt viharok már is lecsendesültek. Az ő finom és nyájas modora, szelid és

megnyerő magatartása meghóditott mindenkit, megszerezvén számára az őszinte becsülést és az osztatlan szeretetnek legszebb pálmakoszoruját. I. Lipót kiválóan szerette, s a bonyodalmasabb politikai kérdésekben gyakran kikérte tanácsát. „Nuntius ur — mondá hozzá egy ilyen alkalommal — Ön nemcsak kitünő főpap, de jeles politikus is!“[1])

Áldásos működése és gyümölcsöző tevékenysége közepette, — 1845. őszén a pápa hirtelen és váratlanul visszahivta Rómába, mely alkalommal I. Lipót király rendjének nagy keresztjével kitüntetvén, sajátkezüleg irt levelében a pápánál bibornoki méltóságra ajánlotta őt.

Ezen időben történt, hogy Perugia püspöke elhunyván, a perugiai arisztokracia és a városi hatóság küldöttségileg megjelent a pápánál s a feledhetetlen delegátust kérte árván maradt egyházmegyéjének főpásztorául. A pápa engedett a kérésnek, — s igy történt, hogy Pecci 1846. jul. 26-án ünnepélyesen elfoglalta püspöki székét. — Itteni működése egy időbe esik IX. Pius pápaságával.

Alig, hogy bevonult székvárosába: a forradalmárok, IX. Pius dühös ellenségei feltörték a börtönhelyiségeket, hogy ki szabaditsák a lázadókat és a gonosz tevőket. S hogy véres összeütközés és rémes utczai öldöklésre nem került volt a dolog, az Pecci személyes közbelépésének köszönhető.

Mint kitünő főpap legnagyobb gondot forditott az ifju Clerusra, mely mint mondani szokta „szeme fényét“ képezte. A papneveldei oktatásokra személyesen felügyelt; a tanárok előadásait szigoruan ellenőrizte, ugyannyira, hogy, ha egyik-másik professor pontosan meg nem jelent a tanórára, az érsek — püspök maga foglalta el a chatedrát előadást tartandó.

1872-ben akademiát alapitott, melybe behozta Aquinói sz. Tamás bölcsészeti rendszerét, mely rövid idő alatt magas polcra emelkedett föl.

Föl van róla jegyezve, hogy igen gyakran személyesen részt vett a papnövendékek mindennapi ájtatosságain, — az ünnepélyes lelki gyakorlatokat pedig sohasem mulasztotta el. A clericusokat sűrűn magához hivatta, s nyájassága és szeretetteljes tanácsaival iparkodott azoknak teljes bizodalmát megnyerni.

Hasonló figyelemmel kisérte áldozó papjait is, kiket folytonos életszentség és tudományos szakképzettségre buzditott. Az egyházmegyét több izben bejárta, a lelkészkedő papság részére

---

[1]) *Füssy: XIII. Leo pápa élete l. 14.*

nagybecsü kézikönyvet irt, — hogy azok ilyeténképpen teendőiket és a disciplinát annál pontosabban és leikiismeretesebben megtarthassák. Különösen lelkére köté a Clérusnak, hogy erkölcseire nézve — tiszta, feddhetlen legyen, mondván: „A pap erkölcsi magaviselete azon tükör, a mely szerint alakulnak a nép erkölcsei.“ [1])

Ezeken kivül kiváló szeretettel gondoskodott népének nevelése és oktatásáról is. Belgiumból zárdaszüzeket hozatott; népkerteket alapitott; több tanintézetet üdvösen átalakitott; továbbá javitó- és árva intézetek, — ipar és kereskedelmi iskolákról gondoskodott; majd népbankok és más ezekhez hasonló jótékony hatásu intézmények életbeléptetésével iparkodott hiv népét anyagilag is boldogitani.

Ő volt az, ki nemes áldozatkészsége által magas szinvonalra emelte a perugiai egyetemet, valamint a todii collegiumot, melyeknek IX. Pius megbizásából apostoli vizsgálója lett. Hasonló buzgalommal járt el a templomok diszének emelésében is. Igy főpásztori működésének kezdetén fejedelmi bőkezüséggel restauráltatta a főegyházat s utóbb, — több, mint 40 templomot részint saját költségén, részint az ájtatosabb hivek segitségével — Isten dicsőségére fényesebb pompába, csillogóbb mezbe öltöztetett fel.

Ezen apostoli működésének délpontján, 1853. decz. 19-én IX. Pius — biborral ruházta őt fel, mely kitüntetését a perugiaiak febr. 20-án nagy bravourokkal ülték meg.

*

1860-ban a piemonti-pártiak elfoglalván a pápai államok északi részeit, borzasztó garázdálkodásokat vittek végbez. Igy a többi közt: nem tisztelték, sőt megvetették a pápa világi uralmát; — a püspököket kir. exequator nélkül el nem ismerték; a szerzetes rendeket számüzték, a kötelességhű papok ellenében a hűtleneket pártolták; a növ. papokat katonai szolgálatokra kényszeritették stb.

Midőn végre annyira mentek, hogy az egyház kezéből kiragadták a jogot — itéletet hozni saját papjai fölött, Pecci erélyesen tiltakozott a zsarnokság erre czélzó rendelete ellen, s azt, mint az egyház ősi alkotmányába ütközőt, figyelemre sem méltatta. A bibornok-érseket erélyes föllépéséért az államtörvények iránti tiszteletlenségről vádolták, és pört inditottak ellene, — a törvényszék azonban csakhamar felmentette őt.

---

[1]) *Füssy Tamás: XIII. Leo pápa élete. l. 22.*

Midőn az uj kormány a hatóság hallgatag beleegyezésével erkölcstelen és vallástalan irányu röpiratokat szóratott a nép közé; midőn ocsmányabbnál-ocsmányabb képek, és aljas érzéki szobrok egész nyilvánosan árultattak a piaczokon, s a szini előadásokon büntetés nélkül gunytárgygyá tétettek az egyháznak kötelesség hű szolgái: e vakmerő szabadosság ellen ünnepélyesen tiltakoztak Umbria főpásztorai, — s a tiltakozást, mely belső tartalmát, és ragyogó stylusát illetve — a legkitünőbb tollra vallt: Pecci Joakim irta.

Kevéssel később a szerzetesek ügyében szólalt föl; — majd a polgári házasság behozatala után külön emlékiratot intézett a királyhoz, eklatáns érvekkel igyekezvén kimutatni abban, az uj házassági törvény keresztény ellenes jellegét és annak fölötte káros voltát. — Röviddel ezután a hadköteles növ. papok érdekében ir fel Victor Emanuelhez, s minthogy felszólalásának hely nem adatik: a növ. papok váltságára alapot szervez, melyhez marokkal szórta a pénzt. Szóval, amint látjuk, a hol csak lehetett, erélyesen sikra szállt, hogy az egyház és a papság veszélyektől fenyegetett jogait a despotismustól, — Victor Emanuel gyalázatos kormányától megvédelmezhesse.

S bármennyire el is volt foglalva a munkás és fáradhatatlan főpap hivatalos teendőivel, szabad óráiban a kedvencz költészetnek, — hű Muzsájának is szentelt bizonyos időközt. Életirói ugy nyilatkoznak róla, hogy a munkásságnak valóságos mintaképe volt, miután ugyanis a hajnali órák zavartalan csendjében elvégezte vala imáit és a sz. misét: rögtön munkához fogott, s rendkivüli könnyedség- és nagy szorgalommal egész késő alkonyatig dolgozott.

1860-tól igen szomoru viszonyok vártak a derék főpapra. De Sonnaz ugyanis a szárd seregekkel megszállván Perugia főbb pontjait, erőhatalommal bevevé a püspöki palotát és a papnöveldét, s 10 éven át mindenütt és mindenben megnehezitette a bibornok-érsek főpásztori müködéseit; mindamellett „magok a szárd hatóságok sem tagadhatták meg a szelidsége mellett is kérlelhetetlenül erélyes főpaptól becsülésüket és bámulatukat.“

1875. január elsején következett el azon nevezetes nap, mely Pecci püspökké történt kineveztetésének 25 éves évfordulóját hozta meg. A szerény főpap, bármint ellenezte is a nyilvános ünnepeltetést, — a népnek, a papság- és a diktátori-hatalomnak iránta táplált hódolata legyőzte o részbeni ellenkezését.

Több püspök, s a népeknek ezrei és ezrei jelentek meg e napra Perugiában — a szeretve tisztelt főpásztornak tisztelgésére. A Clerus és a polgárok — megható föliratban tolmácsolták gyermeki hűségüket és ragaszkodásukat, — a boldogságos Szűznek bronz szobrával ajándékozták meg őt.

A történtek után Pecci még 6 évig maradt Perugiában, küzdve a rombolóhatásu áramlatokkal, küzdve a szárd hóditók gyalázatos garázdálkodásaival, — midőn 1877. szept. 21-én az ősz pápa Camerlengóvá, azaz a pápa világi ügyeinek intézőjévé nevezte ki őt. Mint ilyen, az örök városba tette át székhelyét, de azért soha el nem feledé kedves perugiai hiveit, kikhez azután még két szép és tartalomdus levelet intézett.

A következő 1878-ik évi febr. 7-én IX. Pius — pápaságának 32. évében, 85 éves korában átadta lelkét Teremtőjének, melyről Pecci, mint Camerlengó táviratilag értesité a távollevő bibornokokat és apostoli nuntiusokat.

*

Erre a bibornokok — számszerint hatvanegyen — Rómába jöttek, hogy pápát válaszszanak, mely, mint tudjuk 1878. febr. 18-án és 20-án a Vaticánban folyt le. A szokásos sz. mise elvégeztével, mintegy 11 óra tájban kezdetüket vették a titkos szavazások, melyeknek eredménye kihirdettetvén, kitünt, hogy Peccire 16-an szavaztak, mig a többi bibornokok egyenkint, hol 4, hol 5 s legfeljebb 6 szavazatot kaptak.

Délután 3 órakor ujra szavaztak, mely alkalommal Pecci Joakim immáron 26 szavazatot nyert. A bordeauxi érsek beszéli, hogy Pecci oly gyakran hallván nevét emlegetni, mélyen megrendült. Halvány arcát forró könycseppek nedvesiték meg, mig kezei annyira remegtek a meghatottságtól, hogy a tollát is elejté.

A 26 szavazat még felét sem képezte az összes szavazatoknak, pedig a szavazók két harmadának többsége kivántatott. Azonban ekkor már nagy és jogos volt a remény, hogy Peccié lesz a diadal.

Február 20-án d. e. 12 órakor ment végbe a harmadik szavazás, melyen Pecci Joakim 44 szavazattal Péter utódjává lett megválasztva, ki is XIII. Leó nevet vevén föl, márczius 3-án sz. Péter basilikájában ünnepélyesen megkoronáztatott, s mig hivei esto kivilágitván szentélyeiket örvendeztenek: addig az ellenpárt betörve az ablakokat, undok szitkok és aljas kiáltások között járta be az utczákat!

II.

XIII. Leo „Fiat lux“ —jelmondatával lépett a pápai trónra, s uralma első pillanatától egész a mai napig titáni erővel küzd, hogy magasztos vezérelvét diadalra juttatván, a különböző nemzeteket kibékitse a kath. Egyházzal, — igen kibékitse, hogy legyen egy akol és egy pásztor.

Mindjárt megválasztatása napján, tehát 1878. febr. 20-án Orosz- és Németország fejedelmeihez fordult, hogy e két nagy birodalomban az elnyomott és üldözött katholikusok szabadságát kieszközölje, — majd pár héttel utóbb Skóciában teljesen helyreállitván a hierarchiát, az ottani 300 ezer katholikus lelkigondozására 6 püspökséget állitott.

1878. ápril 21-ikéről kelt Encyklikájában, mint legfőbb tanitó — megmutatja a népeknek az igazság utját, fölsorolja a társadalmi bajokat, kimutatván azoknak kutforrásait, majd egységre intvén a főpásztorokat, különösen figyelmükbe ajánlja: 1) a házasság szentségét, 2) a veszélyeztetett ifjuság keresztény nevelését, 3) az ájtatos társulatoknak áldásos működéseit.

1878. jan. 3-án az olaszországi iskolák ügyében szólalt fel, óvva intvén a papságot, és a kath. egyleteket, hogy minden lehetőt kövessenek el — a kath. ifjuság megmentésére, melynek erkölcsiségét az olasz kormány ipso facto tönkre akarja silányitani.

1879. nov. 4-én Belgiumban igyekezett püspökjeit megvédelmezni . . . . . de az akkortájt igen meglazult diplomatiai összeköttetést csak 1885. febr. 6-án tudta véglegesen helyre állitani.

1879. aug. 4-iki: „Aeterni Patris“ czimű Encyklikájában azon akaratának adott kifejezést, hogy Aquinói sz. Tamás bölcsészete vétessék alapul a kath. iskolák és theologiákban. S miért? Hogy legyen fegyver kezünkben, melylyel sikeresen visszaverhessük ellenségeinknek áldz támadásait, hogy legyenek eszközeink a hit igazságainak bebizonyitása, az Egyház jogainak megvédelmezése és a tévelyeknek megczáfolására.

Hogy 1880. május 8-án sz. Tamás akademiája fényes ünnepélyességgel meg lett nyitva Rómában: az a Leo műve, . . . az a Leo érdeme!

Kevéssel később a keleten működő papság nevelése és tudományos művelésére a jezsuiták vezetése alatt papnöveldét állittat Kairóban; a görög melchiták számára Jeruzsálemben; a syrusok és chaldeusok képzésére Mosszulban, s a kath. örmények számára Rómában.

Mindjárt pápasága első évében egy üdvös rendeletével czélszerübben rendeztette be a vatikáni könyvtárt, — az archivumot nyilvános használatra adván át.

„Az azóta megjelent: „Regesták" s a magyarországi „Monumenta Vaticaná"-k, melyeknek első két kötetét dr. Fraknói Vilmos 1884. május 25. mutatta be a szent atyának, bizonyságai, hogy a kath. tudósok a történelem megnyitott fegyvertárát az egyház és papság védelmére fölhasználni igyekeznek".[1])

Nincs ország, melynek kath. iróit a sajtó terén való buzgó munkálkodásra fel nem szóllitotta volna. — „A rosz iratok ellenébe — ugy mond — jókat kell állitani, hogy az eszköz, mely oly sokat működik közre a romlásra, az emberek javára és üdvére szolgáljon és az orvosság onnan vétessék, honnan a méreg származott".[2])

A társadalmi és politikai rend érdekében több izben fölemelte dörgő szózatát. Különös figyelmet érdemelnek: a socialismus és szabadkőmüvesség gyalázatos üzelmei és kárhozatos törekvéseiről, — s a hatalom eredete, természete és czéljáról szóló hires encyklikái, melyeknek mindegyikében a katholicismusra utal, mint a melynek örök keménységü alapján szilárdan és ledönthetlenül áll a jólét és boldogságnak fényes palotája.

Amott a forradalmi tanok zavaros eszméinek ellenében — védelmére kel a fejedelmi majestásnak, ebben pedig kimutatja, hogy a szabadkőmüvesség feladatául tűzé ki — megsemmisiteni és tönkre tenni mindazt, mit a kereszténység áldása közel két ezer éven át megalkotott; és hogy saját eszméje és saját szájize szerint óhajtana vallási és polgári társadalmat létesiteni.

1881. aug. 4-iki allocutiójában kihirdeti, hogy Bosznia és Herczegovinában helyre van állitva a hierarchia. Kevéssel ez után érsekséget állit föl Serajevóban, s két püspöki széket Banjalukában és Mostárban.

---

[1]) *Füssy Tamás*: „*XIII. Leo pápa élete*".

[2]) *U. o.*

Hogy mennyire érdeklődik Afrika czivilizátiója iránt, az onnan tünik ki leginkább, hogy az ősrégi karthagói érseki széket 1884-ben visszaállitá; két évvel később pedig azt hirdette ki, hogy a hierarchia már Ceylon és Indiában is vissza van szerezve.

A montenegrói rendezetlen egyházi állapotokat, egy 1886. aug. 18-án — I. Miklós montenegrói fejedelemmel kötött egyezmény által szabályozta, melynek értelmében nevezett fejedelemség összes katholikusai antivári érsekének egyházi joghatósága alá tartoznak, az érsek pedig egyházi ügyekben közvetlenül a szentszéknek van alárendelve.

Kiváló gondoskodással igyekszik megvédelmezni a szakadárok közt élő katholikusokat a schisma romboló hatásaitól. Ide, vagyis inkább erre czélzott 1880. szept. 23-án Cyrill és Methodról kiadott encyklikájában, példányképül állitván a szlávok e két nagy apostolát azon szlávoknak, kik a török járomnak nehéz nyomásai alól mindinkább fölszabadulnak, mindinkább föllélekzenek. És hogy minél tömegesebben gyülekezzenek a katholicismus ékes lobogója alá, — Bukarestben érseki széket állitott fel.

Trónra lépése napján — az orosz czárral meginditott alkudozásai: 1882. decz. 24-ikén végre sikerhez vezettek, midőn III. Sándor és kormánya 6 pontban elfogadták XIII. Leo föltételeit.

E helyen megemlitésre méltónak találom még, hogy China és Japánban jelentékeny engedményeket nyert az ott élő katholikus hívők részére a császártól, mely gondoskodásai mellett kiváló figyelemmel kiséri a missiók ügyeit ugy itt, mint Amerikában.

Bátor föllépése és szivós kitartása által Franczia-országban és Angliában a katholikusok ügyén igen nagyot lenditett. S hogy nem ellenzi az irek mozgalmait sem — a törvényesség határai között, avval bizonyitotta be legfényesebben, hogy a dublini érseki székre, az irmozgalom egyik legtekintélyesebb és legbefolyásosabb vezetőjét méltónak itélte.

Legnehezebb feladat várt a pápára Németországban, hol a császárság megalakulása óta az ugynevezett porosz kulturkampf nehezedett ónsulylyal a kath. hivőknek vállaira. E kétségbeesett harczoknak kinos vivódásait minden igaz katholikusnak tudnia kell, ha figyelemmel olvasta a napi sajtót, mely ezeknek lefolyásáról annyi czikkében megemlékezett.

Borzasztó, s mondhatni csaknem elviselhetetlen volt itt kath. testvéreink helyzete, kik évtizedeken át keservesen zokogtak a kényszer és vallási türelmetlenség vas járma alatt, — de, mint Leo Atyánk 1887. máj. 23-iki allokutiójából tudjuk, Isten segitségével itt is meg lett oldva a hosszu és fáradságteljes problema!

Még csak Spanyolország volt hátra, melynek kormányát szintén sikerült kibékitenie az egyházzal, s melynek királynéja a pápa iránti legmélyebb tisztelete — és hódolatának azzal adott legszebb és legeklatánsabb kifejezést, hogy 1886. május 17-én fia születvén, Leót a keresztapai tisztség elvállalására kérte föl, melyet Ő Szentsége készségesen el is fogadott; ezen alkalomból „arany rózsával" ajándékozván meg a spanyol-regens királynőt.

Azonban nagysága — és államférfiui bölcseségének legpraegnansabb manifestuma az, hogy Német és Spanyolország, midőn a Károlyszigetek miatt viszály támadt közöttük, a már-már fenyegető mérveket öltő egyenetlenkedés megszüntetésére — közbenjárónak és békebirónak kérte fel őt, — melyet Leo pápa salamoni itéletével szerencsésen el is intézett.

Bismarck herczeg, kinek „első gondolata és kezdeményezése" volt a viszálykodást a pápa közbenjárása elé terjeszteni, — ezen lépésével egyszers mindenkorra elismerte XIII. Leo tekintélyét, diplomacziai nagyságát és fönségét. A pápa ezen alkalomból Krisztus rendének nagy keresztjét adományozta a vaskanczellárnak, ki e magas kitüntetést 1886. jan. 16-án egy hála- és hódolatteljes levélben sietett megköszönni Krisztus Urunk földi helytartójának.

XIII. Leo különösen pártfogolja a szerzetes rendeket, tagjaikat buzditva, vigasztalva, védelmezve mindenütt. Mikor értésére esett, hogy Galicziában a sz. Vazul rendiek között meglazult a fegyelem: 1882. május 12-iki apostoli levelében gyors intézkedéseket tett, hogy a rend a szerzetesi fegyelem szigorához visszatérittessék, szóval mindent elkövet, hogy a szerzet tagjai „életszentség és tudomány tekintetében példányul szolgáljanak a világnak".[1])

Az ájtatosságok előmozditására, egyetemes búcsukat hirdet 1879-ben; majd 1881. és utóbb 1885-ben rendkivüli jubileumokat.

---

[1]) *Füssy Tamás: „XIII. Leo pápa élete".*

A rózsafűzér imádkozását már 3 izben igen meleg szavakban ajánlotta a hivőknek.

*

Végül kedves kötelességemnek tartom megemlékezni ama viszonyról is, mely az apostoli sz. szék és Magyarország között van.

Valamint Péter minden utódjai: úgy XIII. Leo pápa is különös szeretettel viseltetik édes magyar hazánk iránt, melyhez a történelem tanusága szerint — ezeréves drága hagyomány füzi össze Krisztus Urunk földi helytartóit.

Nem egy, de több alkalommal kifejezé már őszinte és tartós vonzalmát „a nemes és vitéz magyar nemzethez", atyai tanácsaiban melegen intvén annak „lovagias fiait" — a vallásosságra!

Mikor a szegedi árviz, s majd a horvátországi katastrópha által annyian és annyian véginségre jutának, XIII. Leo a szenvedők és kétségbeesettek számára tekintélyes pénzösszegeket küldött.

A magyar Clerushoz intézett egyik encyklikájában a többiek közt ezeket mondja: „Az apostoli királyban, a püspökökben, a népben, — a kath. hittel együtt állandóan megmaradt az apostoli szentszék iránti hódolat és kegyelet, s viszont a római pápák állandóan tanusitották jóakaratukat a magyarok iránt". — Majd 1887. jun. 15-iki levelében igy szól: „A szentszék és ezen birodalomban a legjobb viszonyok állanak fönn".

* * *

Láttuk ezekből és ugy hiszem, hogy egyenkint és mindannyian megértettük, hogy XIII. Leo a pápai székre kezdettől fogva méltónak mutatta magát!

Ellenségeinek feléje irányzott nyilait, szóval az idők zivataros napjait mindenkor bátoran kiálta, s mint ilyenre méltán alkalmazható sz. Chrysostomus — eme aranymondásának első szakasza: „Qui bene sederit super cathedram, honorem accipiet ab illa, — qui male sederit, injuriam faciet cathedrae". Mert bizony ő benne és általa dicsőség és fényben igen sokat nyert a római sz. szék.

Láttuk, hogy Krisztus Urunk földi helytartója, minden tekintetben, s az öt világrész minden táján nagyban emelte az Anyaszentegyháznak tekintélyét és méltóságát, s az ellene fondorkodó olasz kormánynyal szemben csorbithatlanul fönn tudta tartani a pápai szék fönségét.

Államférfiui bölcseségének fényes és eklatáns tanujelét adta, midőn Német és Spanyolország közt, mint békebiró intézte el a Karolina szigetek miatt fölmerült villongásokat. A makacs és sokáig ellenszegülő német kormánynyal pedig elvégre is oda vitte a dolgot, hogy az ottani katholikusok ügye ma már teljesen rendezve van.

Tiz évi bölcs és tapintatos kormányzása alatt a hit-élet világszerte éledett; a katholicismus világszerte erősbült és mondhatni megizmosodott. — — — Éppen ezért: a népek odaadó szeretete, a fejedelemek kölcsönös rokonszenve, s a papság általános tisztelete, — hű és törhetlen ragaszkodásának jele tör ki — az egész világon — örömhangok és dics-énekekben XIII. Leo 50 éves áldozári jubileuma alkalmából!

Háromszázmillió ajk kivánja ma velem: hogy Isten áraszsza el továbbra is kegyelmével, hogy Isten éltesse még sokáig! Ugy legyen!

XI.

Óda XIII. Leo pápa aranymiséjére. *)

Hol az ős Vatikán fényes orma felett
Aranysugarakkal nyiladozik a regg
Leo nagy napjára:
Oda visz ma vágyam az ősz Pápa elé,
Ki fölszentelt jobbját az Éghez emelé,
Hogy áldást esdjen le minden hű fiára.

Hosszu ötven évnek fáradalmi után
Áldozva Istennek — hálát rebeg csupán —
A szent Oltár előtt.
Megköszöni az Ur malasztját, kegyelmét,
Melyekkel nagy szive, s nagy lelke eltelvék,
S melyeknek áldási fölmagasztalták Őt.

És mig az ősz Vezér örömünnepet ül,
Hozzája sietnek távolból-közelből
Ezrek és ezerek;
S minden szerető sziv, minden igaz kebel
Leo szent Atyánkkal ma együtt ünnepel,
Mig drága éltéért egy hő imát rebeg.

Örömmel száll felé a röpke képzelet,
Suttogva vivén azt az ellágyult szelek
Az öt világrészből.
Hossannát kiáltoz' millióknak ajka!
Észak, nyugat, kelet s délnek távol sarka
Hymnusokat készit dicsősége felől!

---

*) Megjelent a „Szépirodalmi-Kert“ 1888. 1. száma, és a „Kelet“ 1888. 1. számában. Az Ő Szentsége tiszteletére rendezett diszünnepélyen pedig szavalta: Szabó Andor I. é. h. h.

Ámde, hol van a lant, mely, ha dalra fakad,
Hiven elbeszélje ama nagy dolgokat,
Mik az ő művei?!
Óh! nincs koboz, melylyel annyi dús érdemet
— Mely az ősz homlokra koszorut szerzett —
El lehetne nekünk méltóan zengeni.

Félve dobban szivünk, midőn szólunk Róla,
Nehogy fényét veszsze Vatikán lakója:
A fogoly Oroszlán;
A fogoly Oroszlán, kinek nagy napjára
China, Japán, Perzsa s Törökhon császára
Üdvözletét küldi ajándokit hozván!

Félünk, hogy csak halvány kép lesz a valóság,
Félünk, hogy nem adjuk csak gyönge árnyékát
A tündöklő Napnak!
Óh! mert az ünneplő tündöklő nap nékünk,
Kiben öszpontosul keresztény reményünk,
S kitől fájdalmaink gyógybalzsamot kapnak.

Kérdem van-e oly hely a kerek földtekén,
Melyet be nem ragyog e lángoló tűz-fény,
Az Ég e csillaga?!
Óh nincs titkos rejtek, óh! nincs parányi zug,
Melybe melengető sugára el nem jut,
Hol pályáját futván egyszer áthalada!

Hol a viszálykodás angyala megjelen,
S jogtalan tusát viv az igazság ellen,
Ott az Ő szava dönt.
Egy intés és csend lesz! Kialszik a láva,
Csendet szerez az Ő béke olajága —
Eloltva az üszköt, a bősz lávaözönt.

Hatalmas szózatin elámul a világ,
S mindenki tiszteli a csalhatlan Birát
Tanácsát kérve ki.
Minden nagyobb kérdés megoldást tőle vár,
Meghajlik Előtte a gőgös Kanczellár; — —
Hitünk „gyilkosi“ is meghódolnak Neki!

A forgó földgömbnek összes hivő népe,
Kegyelettel járul e napon Elébe,
És Vele ünnepel;
S annyi milliónak az ma hő imája,
Hogy Isten kegyelme permetezzen Rája,
Mig minket e földön az üdvre készit el!

Annyi millió ajk áldja ma Istenét,
Hogy megtartá az Ő tett erős életét
Oly szép időkön át!
Áldja ma Istenét és epedve kéri,
Hogy adjon malasztot és kegyelmet Néki
— Megvédelmezendő Krisztus mennyasszonyát!

XII.

Néhány vonás „a Firczák Gyula nagyprépost“ tiszteletére rendezett ünnepélyről.

(Megtartatott 1888. május 20-án.)

Egyházirodalmi körünknek tagjai 1887. szeptember hó 28-án tartott II-ik rendes közgyülésükön — dr. Mikita Sándor igazgatótól értesülést szerezvén arról, hogy az elmult szünnapok alatt országgyülési képviselővé választott Firczák Gyula nagyprépost Ő Nagysága helyébe, ngs Jakovics János kancellár-kanonok ur személyében uj védnököt kaptak: volt védnökük iránti hálájokat lerovandók, elhatározták, hogy e férfiunak, ki 25 év óta szivén hordja az ifju clerus ügyeit, ki 12 éven át támogatta nevezett kört magasztos feladata sikeres megoldásában, — tiszteletére 1888. május 20-án, következő tartalommal diszgyülést rendeznek:

1. Nyitány „Attila“ operából, Balfétől. Előadja: a zenekar. Karmester Homicskó János IV. é. hittanhallgató. — 2. Elnöki megnyitó beszéd. Tartja: Kutka Izidor IV. é. hittanhallgató. — 3. „A mohácsi koldus“ Nizsnyay Gusztávtól. Énekli: Lyachovics János IV. é. hittanhallgató, zenekisérettel. — 4. Az álmatlan király, Kisfaludy Károlytól. Szavalja: Csurgovich György II. é. h. h. — 5. Részlet „Bellmann“ operettéből, Suppétől. Előadja: a zenekar. — 6. „VII. sz. Gergely pápa.“ Jellemrajz, irta és felolvassa: Zombory Kornél III. é. h. h. — 7. Faust operából a „Katonakar.“ Előadja: az ének és zenekar. 8. „Calliope.“ Óda Horácztól, szavalja: Danilovics István II. é. h. h. 9. „Mártha“, Flotovtól. Czimbalmon előadja: Homicskó Jenő II. é. h. h. hegedűn kiséri Dudinszky István III. é. h. h. — 10. „Búcsuhangok.“ Költemény, irta: Csurgovich György II. é. h. h., szavalja: Szabó Andor I. é. h. h. — 11. „Búcsúdal.“ Előadja az énekkar. — 12. Elnöki zárbeszéd. Tartja: Kutka Izidor IV. é. h. h.

E programmból „Szemelvényeinkbe“ az „elnöki megnyitót“, Csurgovich Györgynek az ünnepelthez irott: „Búcsuhangok“ czimű költeményét és az „elnöki zárbeszédet“ vettük föl.

A)

Elnöki megnyitó beszéd.

Nagyságos Védnök úr, mélyen tisztelt vendégek!

Ma az önzés, haszonlesés és hálátlanság korában különösen egy erény ragyog a kristálynál is fényesebben, különösen egy erény ritkább a gyémántnál is — és ez a jótékonyság erénye!

Ma midőn a modern kultur eszmék — Krisztus fönséges tanától elfordulva — oda irányulvák, hogy az embert a rideg pogányságba vezessék vissza, mely a valódi felebaráti szeretetről csak ferde fogalommal birt s mely a jótékonyság erényét ösmerte ugyan, de durva szivében e nemes plánta nagyon satnyának maradt — ma, mondom, midőn egy bőkezű adakozó neve, ha nyilvánosságra jut, nagy ritkasága miatt országszerte ünnepeltté válik, ma igen helyén valónak itélem e kérdés fölvetését: miért is oly ritka ezen erény?

Sokan és sokféleképen tudnának erre válaszolni, részint hogy önmagukat mentegessék, részint, hogy másokat megszóljanak, de legigazabban s legtalálóbban megfelel rá szt. Ágoston, midőn azt mondja: „A jótékonyság erénye azért ritka, mert ez csak nagy lélek tulajdona, mert csak a tiszta lélek sugallata adja a jótékonyság nagyszerű eszméjét, — ritka, mert a jótékonyság gyakorlásában többet munkálkodik a lélek, mint az érzés, — a jóakarat többet vet a latba, mint a visszafizetés lehetősége.“

E feleletből azután könnyen megérthetjük, hogy voltaképen mi is a jótékonyság forrása, nemkülönben az is érthetővé válik, hogy miként küzdhet éhhalállal dúsgazdagok közt is a szegény, igy már az is világos, hogy sok szép, jó s nemes eszme és törekvés miért nem talál egy könnyen maecenásokra. Látunk ugyan napjainkban is jótevőket, de fájdalom, ezek nagyobb részt csak látszanak jótevőknek, tulajdonképen csak hirnevet, közbecsülést, tömjéneztetést akarnak maguknak vásárolni s az evangeliumi parancs ellenére, egyik kezök nagyon is éber figyelemmel kiséri a másik működését.

Kevés tehát a valódi jótevő s ritka az igazi jótékonyság, de bármily ritka is, még is élnie kell.

Élnie kell, „mert nélküle meg hal a világ s nem egyébhez, mint egy rideg sirkerthez válik hasonlóvá, melyben a szomoruság halovány képe ül s a halál borzalmas árnyéka leng.“

Élnie kell, „mert csak a szivjóság és jótékonyság teheti e földet mennyországgá, melyben a szeretet lánczával összefüzött emberiség magát boldognak mondhatja.“

Élnie kell végre a jótékonyságnak, mert erre Krisztus Urunk tanitott minket, ezt Krisztus Urunk nyilvánitotta ki, ezt Krisztus Urunk az égből hozta le.

Nekünk tehát, növendékpapoknak, kik Krisztus tana hirdetésére, az ő parancsainak teljesitésére és czéljainak foganatositására készülünk, a jótékonyságot, a szivnek ezen egyik fő ékességét éltető és sikerrel terjesztő eszközökre és módokra is figyelemmel kell lennünk, melyek közt kétségkivül leghatalmasabb a példa. Élénk tudatában ennek és megemlékezve Seneca azon mondásáról, hogy a ki jótéteményt gyakorolt, hallgassa el, de aki abban részesült beszélje el, ellenesetben hálátlan, egyház-irodalmi iskolánk egyértelmüleg s kész örömmel határozta el, hogy nagyságos és főtisztelendő Firczák Gyula káptalani nagyprépost, becsületvölgyi cz. apát, országgyűlési képviselő urnak, mint e papnevelde volt igazgatójának s mint ezen egyházirodalmi iskola volt védnökének, különösen pedig mint az igazi jótékonyság oly sokszorosan kitapasztalt, dicső példányképének — ez intézettől való megválása alkalmából — tiszteletére és a teljesen soha le nem róható hála némi törlesztésére, a zene és dalegylet közreműködése mellett diszgyűlést rendez.

Ha elsorolnám, hogy minő indokok késztettek minket e lépésre, hogy minő és mennyi jótéteményben részesültünk mi és elődeink Ő Nagysága részéről: sokat, igen sokat kellene beszélnem és még sem tudnék mindent elmondani, mert egy hosszu negyed század napjait kellene átfutnom s közben igen sokat följegyeznem. De másrészt ezt tennem fölösleges, mert hiszen az egyházmegye, a haza s az egyház igen jól ismerik Ő Nagyságát, igen sokan sokat beszélnek az ő nemes jóindulatairól és nagylelküségéről, és nem csekély azok száma, a kik az ő nemes és áldozatkész szivét, áldják és magasztalják. — Első sorban tehát emberi méltóságunk követelményének teszünk akkor eleget, midőn úgy mutatjuk be magunkat, mint kik a valódi érdemnek hódolni tudunk. Indokolva van tehát iskolánk jelen

lépése, mert hisz ez egyházirodalmi iskola anyagi és szellemi fölvirágoztatása 12 éven át Ő Nagyságának mindig élénk gondját képezte, a zene és dalegylet pedig épen Ő Nagyságában birta valódi pártfogóját és védnökét. Méltó és igazságos tehát, hogy a jótéteményt hála kövesse.

Ezeket előre bocsátva, midőn mélyen tisztelt vendégeinket, kik gyűlésünk czélját becses megjelenésökkel oly nagyban elősegiteni sziveskedtek, szivem mélyéből üdvözölném, a gyűlést ezennel megnyitottnak nyilvánitom.

B)

BÚCSUHANGOK *)

Nagyságos FIRCZÁK GYULA nagyprépost és országgyülési képviselő urhoz, — az ungvári papneveldéből való eltávozása alkalmából.

A fájdalom könye tolul szemeinkbe —
Forró cseppjeivel arczunk' végig hintve,
Midőn rád tekintünk!
Midőn rád tekintünk, s szined elé állunk
— Kedves jótevőnk és pártfogó barátunk,
Kinek látásán ma összeszorul szivünk!

—

Óh! mint vérzik e szív! óh, mint sajg e kebel,
S többi testvérimé, kik ide jöttek el
Búcsut venni tőled,
Tőled, kivel régen, régen összeforrtunk,
Kivel rózsaláncczczal füzött egybe sorsunk,
Egybe foglalt sorsunk, s a szeretet főleg!

—

*) A „Firczák-ünnepély"-en szavalja: Szabó Andor I. éves hittanhallgató.

Egybe forrasztott a testvéri szeretet,
Melynek égi fénye árnyat soh'sem vetett
Közéd és közibénk.
S még is el kell vállnunk, még is el kell vállnunk!
Az elbúcsuzásra szavakat találnunk,
Óh! mert elhagysz minket, eltávozol innét!

—

Te itt hagysz bennünket! Megvalósult a hir.
S hogy ez igyen történt, nincs számunkra gyógy-ir.
Fájlal mindegyikünk.
Megrendit a tudat, hogy el kell vesztenünk,
Akit mindannyian oly forrón szerettünk;
Kiben mindig biztunk, s kinek mindig hittünk!

—

Ki eddig, mint vezér állottál felettünk:
Idegen kezekre bizandod életünk
Az elválás után.
Több voltál, mint vezér! Atya — atya helyett,
Védőleg röpkedve gyermekeid felett,
Hogy megoltalmazzál pályánk rögös utján!

* * *

Hogy, ki volt ő köztünk? Hogy, mi volt ő nekünk?
Arra — kedves társim — meg nem felelhetünk,
Mert szó nincsen rája.
Nincs szó, mely méltóan ki tudná fejezni,
Hogy milyen viszonyban valánk ő hozzá mi, —
Mi csekély parányok erős jobbján állva.

—

Ő volt az, akiben áldva birtuk a „főt",
Kiben megtaláltuk az igaz résztvevőt,
És legjobb barátot.
Aki hozzá fordult és segélyét kérte,
Ha hatalmában állt — mindent megtett érte.
Mindig jó volt hozzánk; soha meg nem bántott!

—

Ő volt az, ki értünk mindenre kész vala,
Ő volt ez intézet kedves őrangyala,
Ő volt ama vezér,
Ki tizenkét évig együtt küzdött velünk,
Hogy letiporhassuk álczázott ellenünk, —
Mely kinyujtá kezét Krisztus egyházáér'.

—

Olyan volt ránk nézve, mint a regg harmata,
Mely drága cseppjeit áldólag hullatja
Virágra, mezőre.
Hajh! mily nagy csapás ránk, hogy elveszitjük őt,
Ki oly bölcsen haladt csapataink előtt,
Lévén sorainknak parancsnokló őre.

* * *

Isten végezése . . . elparancsol innen!
A'miatt a bánat árva sziveinkben;
Mi sajnálunk téged.
De, ha igy kivánta az Ő akaratja:
Bele kell egyeznünk, s megnyugodnunk abba',
Bár a fájdalmaknak kinzó lángja éget.

—

Hogy köztünk maradnál?! Igy hát nem is kérünk.
Hisz' áldott szellemed, — az itt marad vélünk!
Örökre itt marad.
Ifju kebleinkbe lesz zárva emléked,
Melybe ragyogóan be van vésve képed, —
Melyet kiki tisztel ez ős fedél alatt.

—

Csak eredj küzdeni és vivj nagy csatákat!
Győzd le, ki egyházunk, — hazánk ellen támad!
S a gárdát ne feledd!
Ne feledd a gárdát, melynek feje voltál,
Melylyel oly nagy időn vitézül harczoltál,
S melynek katonái áldva áldják neved!

. . . . És most Isten veled!

C)

Elnöki zárbeszéd.

Nagyságos Védnök úr, mélyen tisztelt vendégek!

Midőn megnyitám e diszgyülést, kijelentém, miszerint egyház-irodalmi iskolánk ezt Firczák Gyula káptalani nagyprépost, becsületvölgyi apát és országgyűlési képviselő Ő Ngnak tiszteletére rendezi, oly czélból, hogy ez uton is tanusitsa azon legmélyebb tisztelet, azon őszinte és odaadó szeretet és mélyen érzett hálának némi jelét, melylyel Ő Nagysága iránt az egyház-irodalmi iskola tagjai, e papnevelőház növendékei mindannyian s szigoruan kivétel nélkül viseltetnek.

Ismét hangsulyozom, miszerint tiszteletünk, szeretetünk s hálánknak csak némi jeléül tartjuk lefolyt gyűlésünket, mert Ő Nagysága iránt táplált érzelmeinket teljes értékök s erejökben kifejezésre juttatnunk, felül áll tehetségeinken! Mert hisz egy férfiu, ki 16 fáradságos évig működött egy papneveldében, mint hittanár, hogy képzett papokat nevelve, közvetve világosságot gyujtson az Isten országát keresők ezreinek, tisztelhető e érdemeihez méltón gyönge ajkakkal?

Egy férfiu ki 12 évi igazgatói tisztében növendékeinek valóságos atyjává válik, szerethető e eléggé? Avagy egy jótevő, ki nem kimélve semmi anyagi vagy szellemi áldozatot vagy fáradságot, szüntelen csak mások javáért fárad s nemes szive sugallatából lépten-nyomon jótéteményt gyakorol, megnyeri e a megérdemelt hálát a „köszönjük“, vagy „fogadja hálánkat“ szólamokban? Nem, nem, az igy keletkezett tartozás örökké fenn áll, soha le nem törleszthető!

Örülhet tehát Ő Nsga a nagyprépost úr, mert Lukács Evangelista szavai szerint „boldog lesz az, kinek nem fizethetnek vissza, mert meg fog neki fizettetni az igazak feltámadásában.“

De e mai ünnepélynek ngs Védnök úr s m. t. vendégek, még egy más, reánk nézve egészen leverő mozzanata is van. Ez ős papnevelőház növendékei Ő Nsga a Védnök ur s n. é. közönség jelenlétében ugyanis ez alkalommal vesznek búcsut szeretett volt rectoruktól, ez egyház-irodalmi iskola pedig ma búcsuzik nagylelkü volt védnökétől, miért is engedje meg Nagyságos prépost úr, ha becses türelmét egy pár pillanatra igénybe veszem.

Tekintsen csak Nagyságod atyai szivébe, vessen csak egy pillantást szorongó keblü társaim bús arczaira s meg fog Nagyságod bizonyára bocsátani nekem, ha ama pár szó, mit még mondani akarok, nem lesz ünnepi mezbe öltöztetve, hanem a mint szivünk mélyében megfogamzott, a maga egyszerűségében hagyja el reszkető ajkaimat. — Mit szóljak? hol kezdjem? Keblem hasonló most a túláradó folyóhoz, melynek egy oldalról Nagyságod szerénysége vet gátat, más felől ajkam tehetetlensége áll ellent! Sejtettük mi, előre tudtuk az elválást, s mégis oly kinosan hat az reánk ma! Oh, mert azt csak mi tudjuk, azt csak mi érezzük, mink volt nekünk Nagyságod, azt csak mi tudjuk, azt csak mi érezzük, mily veszteségünk távozása! Volt alkalom rá, midőn olyanokkal állottunk szemközt, kik ócsárolni akarták papnöveldénket, de rectorunk, Nagyságod ismert nevének puszta említésére elnémult a rágalmazni készülő ajak! Igen, Nagyságod volt a mi védbástyánk, Nagyságod volt a mi tanitónk, nevelőnk, kormányzónk és atyánk, Nagyságod volt a mi dicsőségünk és büszkeségünk. De mivel mi jól tudjuk mi az egyház és haza iránti kötelesség, ennekkövetkeztében midőn e kettős kötelesség szava hivja el körünkből Nagyságodat, sajogjon bár szivünk a fájdalomtól távozta miatt, belenyugszunk Isten akaratába, csak azt jegyezzük meg, hogy mi ezután is, holtunkig szerető fiai, hódoló szolgái, lekötelezett adósai maradunk Nagyságodnak, és hogy midőn az egyház és e kedves hon buzgó szolgálatában messze földön elismerést, dicsőséget, babérözönt szerez Nagyságod dicsteljes működésével úgy önmagának, mint ez ős egyházmegyének s a munkács-egyházmegyei papságnak, engedje meg Nagyságos nagyprépost úr, hogy dicsőségének napsugarai mellett olykor-olykor mi is melengethessük sziveinket, hisz ha az apa keresi a kenyeret, juttat belőle gyermekeinek is egy pár morzsát! — Mi pedig viszonzásul kérni fogjuk buzgó imáinkkal kegyes Istenünket, aczélozza meg Ngod életerejét, engedje, hogy ama tágas, kettős téren, melyen Nagyságod az Ő dicsőségét munkálni jelenleg hivatva van, drága egészségének semmi kárával és teljes megelégedéssel működhessék s jusson el pályája zenithjére.

Most pedig fogadja Nagyságod az egyház-irodalmi iskola részéről némi emlékül e gyarló füzetet, melynek legfőbb értéke lesz az, hogy Nagyságod becses neve disziti kezdő lapját. Az emlék-tárgy csekély, de szivеink vannak hozzá kötve!!

Végre, midőn a n. é. közönségnek érdeklődéseért és becses türelmeért köszönetemet nyilvánitanám, Ő Nagyságának, a nagynagyprépost urnak pedig még egy utolsó „Isten veled-“et elrebegnék, a gyülést bezártnak nyilvánitom.

* * *

Hogy diszgyülésünk pogrammja, s a programmban foglalt daraboknak kivitele megfelelt-e a kivánalmak és várakozásoknak, és hogy ezzel és ebben megtiszteltük-e kellően egyházmegyénk nagy fiát, — azt még csak távolról sem sejthetjük! Annyit azonban egész bátran és minden habozás nélkül kijelenthetünk, hogy minket teljesen boldoggá tesz ama tudat, hogy igyekeztünk megtenni kötelességünket; — ifju kebleinket a megelégedés és boldogság kifejezhetetlen érzete tölti el akkor, a midőn kisérletet tettünk arra nézve, hogy volt védnökünk iránt lerójuk a köteles hálát, visszafizessük a tartozás egy részét, mely bennünket Ő Nagyságának örökre lekötelez s mely bennünket mindörökre Ő Nagyságához lánczol!

Hogy „Szemelvényeink“ kiadására tisztán a hála vezérelt, hogy a „Firczák-ünnepély“ megtartására egyesegyedül ez és semmi más mellékérdek nem inditott: azt teljes önérzettel kimerjük mondani.

Eme kijelentésünkből mindenki átláthatja, hogy intentiónk a legtisztább, s hálánk külső manifestatiójának inditóoka — a legönzetlenebb volt! — Mi minden erőnkből igyekeztünk az ünnepélyt mentől impozánsabbá tenni, — de, ha minden törekvésünk daczára sem érhettük el a megkivánt sikert: arról nem tehetünk, — ámde bármint legyen is a dolog, mi nyugodtan tekintünk vissza e nagy napra, mert szivünkben van azon édes és boldogitó tudat, hogy meg volt bennünk a jó szándék és a jó igyekezet!

—

ZÁRSZÓ.

Miután az utólsó vonást is megtettük kiadványunk kicsiny keretében, — elérkezettnek hiszszük a perczet, melyben „Isten hozzádot“ mondjunk a mélyen tisztelt Olvasóközönségnek! Mielőtt azonban elrebegnők e két szócskát: mielőtt vállnánk egymástól, nagyon alkalomszerünek véljük alább következő megjegyzéseinket munkánk végéhez csatolni.

Mindenekelőtt, ezer bocsánatot kérünk, — ha jelen munkánkban talán nem egészen feleltünk meg a várakozásnak, — igen bocsánatért esedezünk, ha itt-ott kivánnivalót hagytunk hátra, ha ebben vagy amabban hibáztunk; mert hiszen: „errare humanum est“, — és az is bizonyos, az is elvitázhatatlan tény, hogy: „errando discimus“! E részben tiszta önérzettel kimerjük jelenteni, hogy nálunk megvolt a jó szándék, — de talán hiányos a készültség s gyenge az erő; ám ezen is segitve lesz, mert mi hivatásunk magaslatára emelkedve, — igyekezni fogunk magunkat tökéletesbiteni; igyekezni fogunk magunkat megerősiteni, — megedzeni — a szép, a jó és a nemesben, — igyekezni fogunk, mint eddig, ugy ezután is az egyházban és az egyházzal maradni!

Továbbá mi ezuttal — „Szemelvényeinkbe“ tisztán történelmi dolgozatainkat foglaltuk be, és igy bizonyára sokak szemében egyoldaluaknak tününk fel! Lehet, hogy sokan azt hiszik, melyszerint mi a szépirodalom egyéb ágait elhanyagoljuk, megvetjük. Erre nézve van szerencsénk kijelenteni, hogy mi a többi irodalmi fajokat éppen ugy kultiváljuk, mint a történelmit; és hogy ezt tényleg is megmutathassuk, igérjük, hogy Isten segitségével — a jövő tanévekben — bölcseleti, dogmatikai, lelkipásztorságtani, liturgicus, egyházszónoklati és szépirodalmi produktióinkkal fogunk a küzdtéren, — a nyilvánosság, az Olvasóközönség előtt megjelenni! Sőt ezuttal megjegyezni véljük még azt is, hogy egyház-irodalmi körünk már csak azért sem lehet egyoldalu, mert a szép művészeteket is irodalmilag ép ugy, mint tettleg cultiválja, s még két fiók-egylete is van, u. m. az ének- és a zeneegylet.

E két egylet körünkkel egy kerek egészet alkot; e két egylet körünkkel testvéri viszonyban él és virágzik; e két egylet körünk diszünnepélyein résztvesz s annak fényét emeli, annak sikerét hatványozza.

Ezen egyleteknek ez idő szerinti

VÉDNÖKE:

Jakovics János, kanczellár-kanonok, papneveldei kormányzó.

IGAZGATÓJA:

Dr. Mikita Sándor, hittanár, tanulmányi felügyelő.

TISZTVISELŐI:

Elnök: Kutka Izidor, IV. é. h. h.
Jegyző: Csurgovich György, II. é. h. h.
Pénztárnok: Polyánszky Gyula, III. é. h. h.
Szertárnok: Kiss Pál III. é. h. h.

KARMESTER:

Homicskó János, IV. é. h. h.

a) Az ének-egylet müködő tagjai:

Balogh Mihály, III. é. h. h.
Csopey Gábor, I. é. h. h.
Csurgovich György, II. é. h. h.
Danilovics István, II. é. h. h.
Fenczik Endre, III. é. h. h.
Firczák Sándor, I. é. h. h.
Fodor István, III. é. h. h.
Gorzó Jenő, I. é. h. h.
Holosnyay Elek, II. é. h. h.
Homicskó Jenő, II. é. h. h.
Kaminszky András, IV. é. h. h.
Karczub András, II. é. h. h.
Kiss Gyula, II. é. h. h.
Kiss Pál, III. é. h. h.
Kutka Izidor, IV. é. h. h.

Kvakószky János, I. é. h. h.
Lyachovics János, IV. é. h. h.
Máthé József, III. é. h. h.
Nehrebeczky Endre, III. é. h. h.
Nizsalószky Antal, IV. é. h. h.
Orosz Gyula, IV. é. h. h.
Polyánszky Gyula, III. é. h. h.
Stéfán Tivadar, III. é. h. h.
Szabó Andor I. é. h. h.

b) A zene-egylet működő tagjai:*)

Csopey Gábor I. é. h. h.
Dudinszky István III. é. h. h.
Drohobeczky Cyrill II. é. h. h.
Homicskó János IV. é. h. h.
Homicskó Jenő II. é. h. h.
Kaminszky András IV. é. h. h.
Kricsfalusy Viktor III. é. h. h.
Mattus Mihály III. é. h. h. [1])
Muresianu József I. é. h. h.
Orosz Gyula IV. é. h. h.
Stéfán Tivadar III. é. h. h.

* * *

És most leendő vállalatainkra a nagyérdemű Olvasóközönség szives támogatását a jövőre is kikérve, — jótevőink és pártfogóinknak a viszontlátás édes reményében ezennel „Isten hozzádot" mondunk!

Ungvárott, 1888. évi május 2-án.

Az ungvári papneveldei egyházirodalmi kör 1887—88-ik tanévi tagjai.

*) Az egylet tagjait igen mérsékelt díjazás mellett t. Ruzsicska János cs. kir. szakaszvezető s a helybeli katona zenekar egyik legképzettebb tagja hetenkint 3 órában tanitotta volt.

[1]) Meghalt 1888. márczius 1.

TARTALOM.

		Lap.
1.	Előszó a mélyen tisztelt Olvasóhoz!	8
2.	Feszületkép előtt. (Költemény.) Irta: Máthé Miklós II. éves h. h.	13
3.	Origenes élete, művei, tanrendszere és jelleme. (Tanulmány.) Irta: Volenszky Nesztor III. éves h. h.	14
4.	Nazianzi sz. Gergely és az Arianismus Konstantinápolyban. (Költemény.) Irta: Csurgovich György II. é. h. h.	47
5.	Nagy sz. Bazil és Valens császár. (Történeti elbeszélés.) Irta: Polyánszky Gyula III. é. h. h.	53
6.	Aranyszáju sz. János és Eutropius. (Költemény.) Irta: Csurgovich György II. é. h. h. h.	71
7.	VII. sz. Gergely pápa. (Jellemrajz.) Irta: Zombory Kornél III. é. h. h.	77
8.	Sz. Ágoston megtérése. (Költemény.) Irta: Csurgovich György II. é. h. h.	102
9.	Aquinói sz. Tamás. (Tanulmány.) Irta: Seregélly Miklós III. é. h. h.	107
10.	Julián halála. (Költemény.) Irta: Kutka Izidor IV. é. h. h.	134
11.	XIII. Leo pápa élete és működése. (Értekezés.) Irta: Csurgovich György II. é. h. h.	137
12.	Óda XIII. Leo pápa aranymiséjére. Irta: Csurgovich György II. é. h. h.	150
13.	Néhány vonás „a Firczák Gyula nagyprépost“ tiszteletére rendezett ünnepélyről.	153
14.	Zárszó.	162

NYOMDAI HIBÁK KIIGAZITÁSA.

Lapszám:	sor:	hiba:	igazítva:
15 alulról	8	tiszteltéh meg	tiszteltek meg
19 felülről	17	(é v b e n után kimaradt)	egy
19 felülről	20	ennuch	eunuch
19 alulról	10	αρχωυ	αρχων
20 felülről	8	(m i g után kimaradt)	az
25 felülről	19	közöl	közül
27 felülről	10	rokszor	sokszor
27 alulról	6	(z s i d ó k után kimaradt)	az
32 alulról	16	tilé	psilé
37 felülről	10	Azérttehát	Azért tehát
53 alulról	13	vegyék el	vegyenek el
54 felülről	5 és 15	bosszuvágy	boszuvágy
57 felülről	6	Bazilhez	Bazilhoz
60 felülről	1	bosszu	boszu
66 alulról	20	bosszuval	boszuval
67 alulról	15	vissza térni	visszatérni
68 alulról	14	isszonyu	iszonyu
69 alulról	2 és 23	anynyi-anynyira	annyi-annyira
70 felülről	2	anynyira	annyira
71 alulról	1	diszűnnepélyen	diszünnepélyén
78 alulról	11	annak	azoknak
81 felülről	1	észre vevén	észrevevén
85 felülről	14	Homorius	Honorius
86 felülről	11 és 19	nagyra vágyásuktól vissza vonul	nagyravágyásuktól visszavonul
87 alulról	16	humnnae	humanae
89 alulról	2	keresztj ét	keresztjét
92 felülről	12	inssanos	insanos
92 felülről	13	habuinius	habuimus
93 alulról	2	naponknét	naponként
94 felülről	4 és 8	ellen áll vissza fogadta	ellenáll visszafogadta
95 felülről	6	e	(kihagyandó)
96 alulról	9	meg tartotta	megtartotta
97 alulról	3	jó cselekedeteit	jócselekedeteit
101 alulról	2	alkalmaztatni	alkalmazhatni
131 alulról	16	igazság szeretet	igazságszeretet
135 alulról	2	boszu vágy	boszuvágy